

**AÇIK VE KAPALI KAMUSAL MEKANLARIN
KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMESİ
(TÜKETİM KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA)**

136818

Dokuz Eylül Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi Anabilim Dalı

Zeynep Ebru YILDIZBER

Aralık, 2003

İZMİR

**TA. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON BÖLÜMÜ**
136818

Yüksek Lisans Tezi Sınav Sonuç Formu

Zeynep Ebru YILDIZBER tarafından Dürrin SÜER KILIÇ, Yard. Doç. Dr. yönetiminde hazırlanan “Açık ve Kapalı Kamusal Mekanların Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi (Tüketim Kültürü Bağlamında)” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yard. Doç. Dr. Dürrin Süer Kılıç

Yönetici

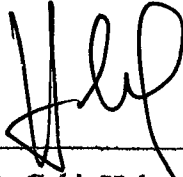
Prof. Dr. Hülya Koç

Jüri Üyesi

Yard. Doç. Dr. Tüküm S. KAYA

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Cahit Helvacı

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TE. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEŞEKKÜR

Tezimin şekillenmesinde ve gelişiminde, bilgi ve deneyimiyle büyük katkıda bulunan, çalışmalarımı titizlikle inceleyip yönlendiren değerli danışmanım Sayın Dürrin SÜER KILIÇ'a teşekkür ederim.

Tezimin gelişiminde büyük katkıları olan Sayın İlkin KAYA'ya ve bilgilerini paylaşarak yol gösteren Sayın Hülya KOÇ'a teşekkür ederim.

Hayatımın her bölümünde beni destekleyen ve en zor zamanlarımda yanımda olan aileme, öğrenim hayatım boyunca emeği geçen tüm öğretmenlerime, yardımları için Berna BARADAN'a teşekkür ederim.

Zeynep Ebru YILDIZBER

Aralık 2003

ÖZET

Mekan; insanoğlunun varoluşuyla birlikte, gereksinim sonucu oluşmuş, sürekli gelişim ve değişim göstermiştir. Günümüze gelindiğinde mekanın büyük bir çeşitliliğe sahip olduğu gözlenmektedir. Farklı özelliklerine göre mekan, farklı şekillerde tanımlanmış ve sınıflandırılmıştır. Kullanım ve kullanıcı çeşitliliğine göre mekanları kamusal, özel ve yarı özel olmak üzere üç ana kısımda incelemek mümkündür. Kamusal mekanlar, yaş, ırk, cinsiyet, dil, din vb. ayrımlar gözetilmeksizin, kamunun kullanımına sunulmuş mekanlardır. Özel ve yarı özel mekanlar ise, belli kişi, topluluk ya da grupların kullanımına sunulmuş mekanlardır. Kamusal mekanları, fiziksel özelliklerine göre, açık ve kapalı kamusal mekanlar olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür. Açık ve kapalı kamusal mekanlar arasındaki benzerlik ve farklılıkların saptanmasına yönelik olan çalışma altı bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; problem tanımlanmış, çalışmanın amaç ve kapsamı, kullanılan yöntemler açıklanmıştır.

İkinci bölümde; mekan kavramı irdelenmiş ve açık kamusal mekanlar fonksiyonlarına göre sınıflandırılarak incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; kamusal mekanlardaki değişime etki eden faktörler; toplumsal yapıdaki değişimler ve teknolojik gelişmeler olmak üzere iki ana başlık altında toplanmıştır. Toplumsal yapıdaki değişim, temelde tüketim alışkanlıklarının farklılaşmasına dayanmaktadır. Tüketime artmasına etki eden faktörler; ekonomideki değişimler, medya, teknolojik değişimler ve gündelik yaşamın

değişimi olmak üzere dört kısımda ele alınmıştır. Teknolojik gelişmeler ise; yapı ve yapım teknolojilerindeki gelişmeler ve ısıtma aydınlatma vb. teknolojilerdeki gelişmeler olmak üzere iki ana kısımda incelenmiştir. Kamusal mekanlarda değişime etki eden faktörlerin mekansal yansımaları araştırılmıştır.

Dördüncü bölümde; kapalı kamusal mekanlar, fonksiyonel olarak gruplandırılarak irdelenmiştir.

Beşinci bölümde; kamusal açık ve kapalı mekanlar karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma yapılırken, açık ve kapalı kamusal mekanlardaki çok fonksiyonlu mekan tiplerinden örnekler seçilmiştir. Açık mekanlardan meydan ile kapalı mekanlardan plaza atriumlar ve alışveriş merkezi örnekleri belirlenen kriterler dahilinde irdelenerek, karşılaştırılmıştır.

Sonuç bölümünde ise; beşinci bölümde yapılan karşılaştırma değerlendirilerek açık ve kapalı kamusal mekanlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: Kamusal mekan, tüketim kültürü, kapalı kamusal mekan, meydan, plaza atrium, alışveriş merkezi

ABSTRACT

The concept of space; had been formed with the creation of humankind and its requirements and has been consistently changing and progressing ever since. In the contemporary times, space is observed to have many variations and can be defined and categorized in many different ways. According to the usage or user differentiation, the spaces can be explained as public, semi-public and private spaces. Public spaces, are the places which are open to public without any limitations for age, sex, ethnicity, religion, language etc. On the other hand, public and semi-public spaces are only open to certain people, groups or communities. Public spaces are classified as open and enclosed public spaces according to their physical features; and this study aims to determine the similarities and differences between these two public spaces.

The first chapter defines the problem presented in the thesis and presents the aim, the context and the methodology of the study.

In the second chapter, concept of space has been investigated and open public spaces are classified according to their functions.

The third chapter first divides the factors that affect the change in public space as; the change in the social structure of the society and the progress in the technology. The change in the social structure of the society depends mainly on the alteration in the consumer preferences. The issues, which affect the alterations in the consumer preferences, are explained as; changes in the economy, media, technological progress and the change in the life styles. Technological progresses are studied in two parts as the progresses in the building and construction technologies and the progresses in the

lighting technologies, heating technologies etc. Finally, the effects on the space of the factors which influences the change in public space are explained in this chapter.

In the fourth chapter, the enclosed public spaces are grouped and investigated according to their functions.

The fifth chapter is the comparison of open and enclosed public space examples which have multiple functions. Squares as the open public space examples and plaza atriums and shopping centers as the enclosed public space examples are investigated and compared in relation to the determined criteria.

In the conclusion chapter, the differences and similarities of the open and enclosed public spaces are established using the comparison results obtained in the previous chapter.

Key Words: Public space, consumption culture, enclosed public space, square, plaza atrium, shopping center

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Özet	IV
Abstract.....	VI
İçindekiler	VIII
Tablo Listesi	XI
Şekil Listesi	XII
Resim Listesi	XV

Bölüm Bir GİRİŞ

1.1 Problemin Tanımı.....	1
1.2 Çalışmanın Amaç ve Kapsamı.....	3
1.3 Çalışmanın Yöntemi.....	3

Bölüm İki

MEKAN KAVRAMI VE KAMUSAL MEKANLAR

2.1 Mekan Kavramı.....	5
2.1.1 Özel ve Yarı Özel Mekan.....	8
2.1.2 Kamusal (Ortak) Mekan.....	9
2.2 Açık Kamusal Mekanlar.....	11
2.2.1 Ulaşım Odaklı Açık Kamusal Mekanlar.....	13

2.2.1.1 Sokaklar.....	13
2.2.1.2 Yaya Yolları.....	21
2.2.2 Rekreasyon Odaklı Açık Kamusal Mekanlar.....	24
2.2.2.1 Parklar.....	24
2.2.2.2 Kıyı Düzenlemeleri.....	31
2.2.3 Alışveriş Odaklı Açık Kamusal Mekanlar- Açık Mall'lar.....	35
2.2.4 Çok Fonksiyonlu Açık Kamusal Mekanlar- Meydanlar.....	36
2.3 Kapalı Kamusal Mekanlar.....	42

Bölüm Üç

KAMUSAL MEKANLARDA DEĞİŞİME ETKİ EDEN FAKTÖRLER

3.1 Toplumsal Yapıdaki Değişimler	44
3.1.1 Tüketim ve Tüketim Kültürü	47
3.1.2 Günümüz Tüketim Alışkanlıkları	49
3.1.2.1 Hedonik Tüketim	50
3.1.2.2 Sembolik Tüketim	50
3.1.3 Tüketimin Artışına Etki Eden Faktörler.....	51
3.1.3.1 Ekonomideki Değişimler	52
3.1.3.2 Medya.....	52
3.1.3.3 Teknolojik Değişimler.....	54
3.1.3.4 Gündelik Yaşantının Değişimi.....	56
3.1.4 Toplumsal Yapıdaki Değişim ve Mekanın Etkileşimi.....	59
3.1.4.1 Kentsel Örüntülerdeki Değişim	61
3.1.4.2 Konut Mekanlarındaki Değişim	63
3.1.4.3 Kamusal Mekanlardaki Değişim	67
3.2 Teknolojik Gelişmeler	73
3.2.1 Yapı ve Yapım Teknolojilerindeki Gelişmeler	73
3.2.1.1 Yapı Malzemelerindeki Gelişmeler	73
3.2.1.2 Yapı Sistemlerindeki Gelişmeler	76
3.2.2 Isıtma, Aydınlatma vb. Teknolojilerdeki Gelişmeler	78

3.2.3 Yapı ve Yapım Teknolojilerindeki Gelişmelerin Kapalı Kamusal Mekanlara Yansıması.....	79
---	----

Bölüm Dört

KAPALI KAMUSAL MEKANLAR

4.1 Ulaşım Odaklı Kapalı Kamusal Mekanlar	81
4.1.1 Ulaşım Terminal Noktaları	82
4.1.2 Kapalı Sokaklar	92
4.2 Rekreasyon Odaklı Kapalı Kamusal Mekanlar- Seralar ve Kış Bahçeleri	102
4.3 Alışveriş Odaklı Kapalı Kamusal Mekanlar- Kapalı Arkadlar ve Pasajlar.....	117
4.4 Çok Fonksiyonlu Kapalı Kamusal Mekanlar	135
4.4.1 Plaza Atriumlar	135
4.4.2 Alışveriş Merkezleri	136

Bölüm Beş

AÇIK KAMUSAL MEKANLAR (MEYDAN) İLE KAPALI KAMUSAL MEKANLARIN (PLAZA ATRİUM VE ALIŞVERİŞ MERKEZİ) İRDELENMESİ VE KARŞILAŞTIRILMASI

5.1 Karşılaştırma Kriterleri.....	142
5.2 Açık Kamusal Mekanlar	147
5.2.1 Piazza del Popolo	147
5.2.2 Union Square	153
5.2.3 Rockefeller Meydanı	158
5.2.4 Taksim Meydanı	163
5.3 Kapalı Kamusal Mekanlar	166
5.3.1 BCE Place	166
5.3.2 Robson Square	170
5.3.3 West Edmonton Mall	174
5.3.4 Mall of America	178

5.4 Kriterler Doğrultusunda Karşılaştırmalar 181

Bölüm Altı
SONUÇ

6.1 Karşılaştırmanın Değerlendirmesi189

Kaynaklar199

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 5.1 Piazza del Popolo	147
Tablo 5.2 Union Square	153
Tablo 5.3 Rockefeller Meydanı	158
Tablo 5.4 Taksim Meydanı	163
Tablo 5.5 BCE Place	166
Tablo 5.6 Robson Square	170
Tablo 5.7 West Edmonton Mall	174
Tablo 5.8 Mall of America	178
Tablo 5.9 Kent İçindeki Konumuna Göre Karşılaştırma.....	181
Tablo 5.10 Form Açısından Karşılaştırma.....	182
Tablo 5.11 Yüklendikleri İşlevler Açısından Karşılaştırma.....	184
Tablo 5.12 Kullanıcı Özellikleri Açısından Karşılaştırma.....	185
Tablo 5.13 Yeşil Dokunun Kullanılması Açısından Karşılaştırma.....	186
Tablo 5.14 Donatı Elemanlarının Kullanım Özellikleri Açısından Karşılaştırılması.....	187
Tablo 5.15 Strüktürel Özelliklerine Göre Karşılaştırılması.....	188

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 Yüksel'in kentsel mekan sınıflandırması.....	8
Şekil 2.2 Antik Dönem Priene kent planı.....	15
Şekil 2.3 Rönesans dönemi Palmanova kent planı.....	16
Şekil 2.4 La Defense Bölgesi planı.....	17
Şekil 2.5 Regent st.(Londra) ticari sokakların önde gelen örneği-plan.....	18
Şekil 2.6 Türk kent dokusu.....	20
Şekil 2.7 Yunan Agorası ve Stoalar.....	22
Şekil 2.8 1843 yılı London St. dar yaya kaldırımları ve tehlikeli yaya araç trafiği karışımı.....	22
Şekil 2.9 Regents Park, Londra, 1810.....	25
Şekil 2.10 Central Park, New York, 1858.....	26
Şekil 2.11 Wilshire Plaza-Pocket Park planı.....	27
Şekil 2.12 Seattle Freeway Park planı.....	28
Şekil 2.13 Seattle Freeway Park, Kanyon'un kesiti.....	28
Şekil 2.14 Grand Mall Park planı, Yokohoma, Japonya.....	29
Şekil 2.15 The Ove Arup Partnership tarafından 1994'te hazırlanan Thames Nehri planlama stratejileri.....	33
Şekil 2.16 St. Peter Kilisesi ve meydanın görünümü.....	40
Şekil 2.17 St. Peter Meydanı planı, Roma.....	40
Şekil 2.18 Del Popolo Meydanı planı, Roma.....	41
Şekil 3.1 Geleneksel Türkevi oda plan tipi.....	64
Şekil 3.2 Kemer Country vaziyet planı.....	66
Şekil 4.1 Prototip İstasyon, kesit.....	84
Şekil 4.2 Rotterdam Merkez İstasyonu vaziyet planı.....	86

Şekil 4.3 Rotterdam Merkez İstasyonu, kesit.....	86
Şekil 4.4 Rotterdam Merkez İstasyonu perspektif.....	86
Şekil 4.5 Rotterdam Merkez İstasyonu serbest strüktürler.....	86
Şekil 4.6 Stockholm Otobüs Terminali, kesitler.....	88
Şekil 4.7 Stockholm Otobüs Terminali, kesit perspektif.....	88
Şekil 4.8 Stuttgart Havalimanı Yolcu Terminali kat planı.....	89
Şekil 4.9 Stuttgart Havalimanı Yolcu Terminali kuzey-güney kesidi.....	89
Şekil 4.10 Münih Havalimanı Terminali planı	91
Şekil 4.11 Münih Havalimanı Terminali ana bina uzun kesiti.....	91
Şekil 4.12 Antik Yunan'daki stoalar.....	92
Şekil 4.13 MTR Central Pedestrian Subway vaziyet planı.....	98
Şekil 4.14 Helsinki metro planı.....	99
Şekil 4.15 Sannomiya Center Street planı.....	100
Şekil 4.16 Kew Gardens içinde yer alan yapıların yerleşimi.....	105
Şekil 4.17 Palm House, plan.....	106
Şekil 4.18 Kaisaniemi Botanik bahçesi planı.....	109
Şekil 4.19 Niagara Şelaleleri Kış Bahçesi, plan ve kesit.....	111
Şekil 4.20 WTC vaziyet planı.....	113
Şekil 4.21 World Trade Center aksonometrik görünüm.....	113
Şekil 4.22 Eden Projesi plan ve kesiti.....	116
Şekil 4.23 Passage du Caire vaziyet planı.....	119
Şekil 4.24 Passage du Caire cephesi.....	119
Şekil 4.25 Galerie Vivienne planı.....	122
Şekil 4.26 Galerie Colbert planı.....	123
Şekil 4.27 Galleria Vittorio Emanuele II planı.....	126
Şekil 4.28 Cleveland Arkadı planı.....	127
Şekil 4.29 Crocker Center planı	129
Şekil 4.30 Arkaden, vaziyet planı.....	132
Şekil 5.1 Piazza del Popolo'nun kent içindeki konumu.....	147
Şekil 5.2 Piazza del Popolo'nun 1593 yılında yapılmış bir gravürü.....	148
Şekil 5.3 Piazza del Popolo'nun 1740 yılı planı.....	148
Şekil 5.4 Piazza del Popolo'nun günümüzdeki planı.....	149

Şekil 5.5 Popolo Meydanı'nın kesidi.....	149
Şekil 5.6 Union Square'in kent içindeki konumu.....	153
Şekil 5.7 Union Square, plan.....	154
Şekil 5.8 Union Square, kesit.....	154
Şekil 5.9 Rockefeller Center vaziyet planı.....	158
Şekil 5.10 Taksim Meydanı vaziyet planı.....	163
Şekil 5.11 BCE Place planları.....	166
Şekil 5.12 BCE Place kesitleri.....	166
Şekil 5.13 BCE Place, lineer akstaki kesit.....	169
Şekil 5.14 BCE Place üst örtü görünüş.....	169
Şekil 5.15 Robson Square kent içindeki konumu.....	170
Şekil 5.16 Robson square, plan.....	171
Şekil 5.17 West Edmonton Mall kat planları.....	174
Şekil 5.18 West Edmonton Mall su parkı planı, donatı elemanları ve yeşil doku....	176
Şekil 5.19 Mall of America planı.....	178

RESİM LİSTESİ

Sayfa

Resim 2.1 Shambles St. (York), ticari sokak	18
Resim 2.2 Regent St. (Londra)	19
Resim 2.3 Rialto Köprüsü (Venedik) ticari sokak ve kentsel kimliğin simgesi	19
Resim 2.4 Rialto Köprüsü (Venedik)	20
Resim 2.5 1910 yılı Chicago'da Dearborn St.....	23
Resim 2.6 Ali Çetinkaya Yaya Alanı, İzmir	24
Resim 2. 7 Central Park'ın kuzeyden güneye doğru görünüşü	26
Resim 2.8 Fıskiye, Wilshire Plaza-Pocket Park	27
Resim 2.9 Seattle Freeway Park'ın havadan görünüşü	29
Resim 2.10 Seattle Freeway Park'ta suyun kullanılışı	29
Resim 2.11 Seattle Freeway Park'ta kanyon	29
Resim 2.12 Grand Mall Park'a sokak kotundan inen merdivenler	30
Resim 2.13 Grand Mall Park'taki müze girişi ve iki yanında bulunan havuzlar	30
Resim 2.14 Müze önündeki alan ve alttan aydınlatmalı oturma birimleri	31
Resim 2.15 İzmir'de Kordon kıyı düzenlemesi	32
Resim 2.16 New Jersey Riverfront Plaza, kıyı düzenlemesi	33
Resim 2.17 Toledo Ohio'daki bir kıyı düzenlemesi	34
Resim 2.18 Pittsburgh Point, ırmak kıyısı, Pennnsylvania	34
Resim 2.19 Baltimore iç limanı	34
Resim 2.20 Kalamazoo'nun iki bloktan oluştuğu dönem	36
Resim 2.21 Fulton Mall (Fresno, California)	36
Resim 3.1 Geleneksel Türkevi'nde odanın çok fonksiyonlu kullanımı	64
Resim 3.2 Kemer Country sosyal merkezi	66

Resim 3.3 Kemer Golf Club	67
Resim 3 .4 Disney Village	69
Resim 3.5 Eurodisney'deki Main Street	70
Resim 3.6 Miniatürk'te yer alan Kız Kulesi	71
Resim 3.7 Cam ev, Mimar Philip Johnson	75
Resim 3.8 Crystal Palace	76
Resim 3.9 Galerie des Machines	76
Resim 3.10 Millennium Dome	78
Resim 3.11 Antalya cam piramit	78
Resim 4.1 Prototip İstasyonun maketi	84
Resim 4.2 Stockholm Otobüs Terminali iç mekanı	88
Resim 4.3 Ofis binalarını bağlayan galeriden terminal salonunun görünüşü	88
Resim 4.4 Stuttgart Havalimanı Yolcu Terminali, üst örtüyü taşıyan özgün strüktür	89
Resim 4.5 Münih Havalimanı Terminali bekleme alanı	91
Resim 4.6 Münih Havalimanı Terminali iç mekan	91
Resim 4.7 Münih Havalimanı Terminal binasında yer alan snack barlardan biri	91
Resim 4.8 St.Peter Meydanı'ndaki portikler, Roma	93
Resim 4.9 Bologna'dan portik	93
Resim 4.10 Mısır Aswan'da gölgelemeyi sağlayan geçici çözümler	93
Resim 4.11 Rialto Köprüsü'ndeki geçici üst örtü	94
Resim 4.12 Edirne Üç Şerefeli Camii revakları	94
Resim 4.13 Filibe, yaşam tarzı ve geleneklere göre şekillenmiş yarı açık bir sokak	94
Resim 4.14 Çölde kapalı sokak	96
Resim 4.15 Verona, Piazza Del Signori	97
Resim 4.16 Halep'te geleneksel dokuda kapalı sokak	97
Resim 4.17 Geleneksel dokularda savunma amaçlı olan kent kapıları, Filibe	97
Resim 4.18 MTR Central Pedestrian Subway Exchange Square girişi	98
Resim 4.19 Kaisaniemi Subway Station'da dükkanlar	99
Resim 4.20 Sannomiya Center Street girişi ve çevresindeki yapılar	100
Resim 4.21 Sannomiya Center Street girişi	100

Resim 4.22 Saunomiya Center Street, iç mekanın gece görünüşü	101
Resim 4.23 Sannomiya Center Street, iç mekanın gündüz görünüşü	101
Resim 4.24 Sannomiya Center Street, iç mekan	101
Resim 4.25 Sannomiya Center Street, üst örtüden detaylı görünüm	101
Resim 4.26 Palm House, görünüş	106
Resim 4.27 Palm House iç mekanı	106
Resim 4.28 Palm House iç mekanı	106
Resim 4.29 Palm House dış görünüm	106
Resim 4.30 Temprate House dış görünüş	107
Resim 4.31 Temprate House iç mekanı	107
Resim 4.32 Temprate House iç mekanı	107
Resim 4.33 Temprate House çatısı	107
Resim 4.34 Helsinki Üniversitesi Botanik Bahçesi, Palm House dış görünümü	109
Resim 4.35 Botanik bahçesi içinde yer alan açık mekanlardan bir görünüm	109
Resim 4.36 Niagara Şelaleleri Kış Bahçesi'nin gece görünüşü	111
Resim 4.37 Niagara Şelaleleri Kış Bahçesi'nin uzaktan görünümü	111
Resim 4.38 Niagara Şelaleleri Kış Bahçesi'nin batı cephesinde yer alan çocuk oyun alanı	111
Resim 4.39 Niagara Şelaleleri Kış bahçesi, iç mekanda yer alan kent mobilyaları	111
Resim 4.40 Battery Park Kış Bahçesi'nin girişi ve kuleler	113
Resim 4.41 Battery Park Kış Bahçesi çatı strüktürü, palmyeler ve yer dokusu	114
Resim 4.42 Battery Park Kış Bahçesi, iç mekanda yer alan banklar	114
Resim 4.43 Battery Park Kış Bahçesi, yan taraflardaki dükkanlar ve restoranlar ..	114
Resim 4.44 Eden Project'in bir kısmının uzaktan görünümü	116
Resim 4.45 Eden Project'te cafe ve dış mekan	116
Resim 4.46 Seranın genel görünümü	116
Resim 4.47 İç mekandan üst örtüye bakış	116
Resim 4.48 Passage du Caire girişi	119
Resim 4.49 Passage du Caire görünüş	119
Resim 4.50 Passage du Caire iç mekanı	120
Resim 4.51 Passage du Caire iç mekanı	120

Resim 4.52 Passage du Caire kesişim noktası	120
Resim 4.53 Passage du Caire kesişim noktalan	120
Resim 4.54 Galerie Vivienne iç mekanı	122
Resim 4.55 Galerie Vivienne iç mekanı	122
Resim 4.56 Galerie Vivienne giriş	122
Resim 4.57 Galerie Colbert	123
Resim 4.58 Galerie Colbert iç mekanı	123
Resim 4.59 Galerie Colbert iç mekanı.....	123
Resim 4.60 Weybossed Arkadı iç mekanı	124
Resim 4.61 Galleria Vittorio Emanuele II, kesişim noktası üst örtü	126
Resim 4.62 Galleria Vittorio Emanuele II iç mekanı	126
Resim 4.63 Galleria Vittorio Emanuele II girişi	126
Resim 4.64 Cleveland Arkadı'nın dıştan görünümü	128
Resim 4.65 Cleveland Arkadı iç mekanı	128
Resim 4.66 Crocker Center girişi	129
Resim 4.67 Crocker Center iç mekanı	130
Resim 4.68 Crocker Center iç mekanı	130
Resim 4.69 Nordseepassage genel görünüm	131
Resim 4.70 Nordseepassage girişi	131
Resim 4.71 Nordseepassage, iç mekanı	131
Resim 4.72 Nordseepassage iç mekanı	131
Resim 4.73 Arkaden'in girişinin uzaktan görünümü	132
Resim 4.74 Arkaden'in dış görünümü	132
Resim 4.75 Arkaden, giriş	132
Resim 4.76 Arkaden iç mekanı	133
Resim 4.77 Arkaden'in iç mekanı ve üst örtüsü	133
Resim 5.1 Piazza del Popolo'nun kuzeybatısı ve kuzeydeki girişi	150
Resim 5.2 Piazza del Popolo'da turistlerin yoğun olduğu saatler	150
Resim 5.3 İspanyol Merdivenleri ve turistler	151
Resim 5.4 Piazza del Popolo'da obeliskin meydan içindeki konumu ve yeşil doku	151
Resim 5.5 Piazza del Popolo'da obelisk ve kiliseler	152

Resim 5.6 Piazza del Popolo'da Neptün Heykeli	152
Resim 5. 7 Piazza del Popolo'nun doğusunda yer alan heykel	152
Resim 5.8 Union Square maket	154
Resim 5.9 Union Square	154
Resim 5.10 Union Square, çevre binalar	155
Resim 5.11 Union Square'de gerçekleştirilen barış gösterileri (6Ekim2002)	155
Resim 5.12 Union Square, kitap okuyan adam	155
Resim 5.13 Union Square, gezinen ve oturan kullanıcılar	156
Resim 5.14 Union Square'de her yaştan kullanıcı	156
Resim 5.15 Union Square'de konser	156
Resim 5.16 Union Square'de palmye ağaçları	157
Resim 5.17 Union Square'de zafer anıtı	157
Resim 5.18 Union Square'de aydınlatma elemanları	157
Resim 5.19 Rockefeller, meydana sokak kotundan giriş	158
Resim 5.20 Rockefeller Center, paten sahası	159
Resim 5.21 Rockefeller Center, paten sahasının yaz kullanımı	159
Resim 5.22 Rockefeller Center, geniş perspektif, kuşatılmışlık etkisi	159
Resim 5.23 Rockefeller Center' daki paten sahasının kenarında yer alan kafe - restoran	160
Resim 5.24 Rockefeller Center'da kış mevsiminde pistin kullanımı	160
Resim 5.25 Rockefeller Plaza'nın arkasında yer alan ağaç	161
Resim 5 .26 Rockefeller Center' da ağacın botanik heykel olarak kullanımı	161
Resim 5.27 Rockefeller Center'da pistin etrafındaki yeşil doku	161
Resim 5.28 Rockefeller Center'da Prometheus Heykeli	162
Resim 5 29 Heykel ve cafenin yukarıdan görünümü	162
Resim 5.30 Rockefeller Center'da bayrak direkleri	162
Resim 5.31 Taksim Meydanı çevresi hava fotoğrafı	163
Resim 5.32 Taksim Meydanı maç sonrası	164
Resim 5.33 Taksim Meydanı'nda müzik şöleni	164
Resim 5.34 Taksim Meydanı	165
Resim 5.35 Taksim Meydanı yeşil doku kullanımı	165
Resim 5.36 Taksim Meydanı Cumhuriyet Anıtı	165

Resim 5.37 BCE Place giriş saçağı	166
Resim 5.38 BCE Place'de yılbaşı alışverişi	167
Resim 5.39 BCE Place sanat galerisi	167
Resim 5.40 BCE Place'de Calatrava tarafından tasarlanan, meydanın merkezinde yer alan fiskiye	168
Resim 5.41 BCE Place, merkezi kolonla duvar kolonunun birleşimi	169
Resim 5.42 BCE Place, duvar kolonu	169
Resim 5.43 BCE Place, merkezi kolon	169
Resim 5.44 BCE Place, üst örtü konstrüksiyonu	169
Resim 5.45 Robson Square'in kent silueti içinde konumu	170
Resim 5.46 Robson Square'de yeşil doku	172
Resim 5.47 Robson Square uzaktan görünüşü ve yeşil doku	172
Resim 5.48 Robson Square mega strüktür	173
Resim 5.49 Robson Square mega strüktür	173
Resim 5.50 West Edmonton Mall'un havadan görünüşü	174
Resim 5.51 West Edmonton Mall iç mekanı	175
Resim 5.52 West Edmonton Mall- Icepalace	175
Resim 5.53 West Edmonton Mall, su parkından bir görünüş	176
Resim 5.54 West Edmonton Mall'da tiyatronun piramidal üst örtüsü	177
Resim 5.55 West Edmonton Mall, aquapark üst örtüsü	177
Resim 5.56 West Edmonton Mall'da otelin bulunduğu bölümdeki atrium üst örtüsü	177
Resim 5.57 Mall of America, kuzey bahçesi, yeşil ve su öğeleri	179
Resim 5.58 Mall of America Kuzey Bahçesi, yeşil dokunun kullanımı	179
Resim 5.59 Mall of America, çelik kirişler	180
Resim 5.60 Mall of America, Batı Pazarı	180
Resim 5.61 Mall of America Kuzey market ve Foodcourt	180

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

1.1 Problemin Tanımı

İnsanoğlu varoluşundan beri, çevresiyle sürekli etkileşimde bulunmuştur. İçgüdüsel bir savunma mekanizmasıyla oluşturulan ilk mekan ile günümüzdeki mekan kavramı ve çeşitliliği arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Mekana ait çeşitli sınıflamalar incelendiğinde, mekanın değişik özelliklerinin göz önüne alındığı görülmektedir. Mekan, kullanım türlerine getirdiği sınırlamalar açısından incelendiğinde, özel, yarı özel ve kamusal olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Özel mekanlar, belli bir kişi ya da topluluğun kullanabildiği mekanlardır. Yarı özel mekanlar ise; genellikle görsel bağlantının herkesçe kurulduğu ancak kullanım açısından özel mekan niteliği taşıyan mekanlardır. Yarı özel mekanları, özel ve kamusal mekanlar arasındaki tampon bölgeler olarak nitelemek mümkündür.

Kamusal mekanlar, toplu yaşam sonucu ortak ya da kişisel gereksinimlerin karşılandığı, toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına bağlı olarak, zaman içinde farklılaşan ve her yaş, cins ve meslek grubundan kişilerin yararlanabildiği, bazı durumlarda ise denetimli olarak kullanılabilen mekanlardır. Kamusal mekanlar, kişi ve toplum yaşamında önemli role sahip olan bu nedenle de insan yaşamını etkileyen mekanlardır.

Kamusal mekanları kapalılık özelliklerine göre, açık ve kapalı kamusal mekanlar olmak üzere iki ana bölüm altında incelemek mümkündür. İkinci bölümde ayrıntılı olarak incelendiği gibi, açık kamusal mekanları belirgin bir üst örtüye sahip

olmayan, toplumun kullanımına sunulmuş, sosyal ve fiziksel çeşitli gereksinimleri karşılayan mekanlar olarak değerlendirmek mümkündür. Kapalı kamusal mekanlar ise; yine benzer fonksiyonları yerine getiren ancak, bir üst örtüye sahip, kontrollü mekanlardır.

Tarih boyunca mekandaki değişime neden olan etkiler; yaşam biçimlerinin değişimi, gereksinimlerin farklılaşması, teknolojik gelişmeler, sosyo-politik devrimler ve felsefi değişiklikler olarak sıralanabilirler. Endüstri devrimi sonrası, mekandaki değişim hızında bir artış gerçekleşmiştir. Mekandaki değişimin daha önce hiç sahip olmadığı bir hıza ulaştığı gözlemlenmektedir. Değişimin temelinde yatan etkenleri, toplum yapısındaki değişimler ve teknolojik gelişmeler olmak üzere iki bölümde incelemek mümkündür.

1970'li yıllarda hız kazanan toplumsal yapıdaki değişimin temelinde, tüketim alışkanlıklarının değişerek, toplumun tüketime odaklanmış bir duruma gelmesi yatmaktadır. Tüketime artmasında ekonomideki değişimler, medya, teknolojik gelişmelerin önemli rol oynadığı gözlemlenmektedir. Sonuçta, gündelik yaşamda büyük değişimler gerçekleşmiş ve bu da gündelik yaşamın gerçekleştiği mekana yansımıştır.

Teknolojideki gelişmeler nedeniyle, yapı ve yapı sistemleri gelişmiş, geniş açıklıklı, çok katlı yapıların inşası mümkün kılınmış, taşıyıcı sistem hafiflemiş dolayısıyla inşaat süresi kısalmıştır.

Gerçekleşen değişimler bütününe, kentsel örüntüleri ve kamusal mekanları etkilediği ve değişime uğrattığı söylenebilir. 20.yüzyılın sonlarına doğru, toplum yapısındaki değişimlerin ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle kapalı kamusal mekanların sayısı ve çeşitliliğinde büyük bir artış olduğu gözlenmektedir. Geçmişte, yoğun olarak açık kamusal mekanlarda süregelen kentsel yaşamın, günümüzde kapalı kamusal mekanlarda da gerçekleştiği gözlenmektedir. Değişimin hızla yaşandığı bu süreç içinde, kapalı kamusal mekanlardaki işlev çeşitliliğinin arttığı ve

açık kamusal mekanlarda gerçekleştirilen eylemlerin kapalı kamusal mekanlarda da gerçekleştirildiği görülmektedir.

Kapalı kamusal mekanların, iklimsel etkileri minimuma indirdiği, açık mekanlara göre daha kontrollü ve güvenli oldukları, hijyene daha fazla önem vermeleri gibi nedenlerden ötürü tercih edilen mekanlar haline geldiği gözlenmektedir.

1.2 Çalışmanın Amaç ve Kapsamı

Çalışmada öncelikle mekan ve kamusal mekan kavramı araştırılmıştır. Kamusal mekanlar incelenerek; açık ve kamusal mekanların özellikleri saptanmıştır. Daha sonra kapalı kamusal mekanlardaki değişimin nedenleri belirlenmiştir.

Çalışmanın genelinde, açık kamusal mekanlarda gerçekleştirilen eylemlerin günümüzde kapalı kamusal mekanlarda da gerçekleştirilmesinin nedenleri sorgulanmıştır. Bu değişime neden olan toplum yapısı ve teknolojik gelişmeler incelenmiştir. Değişime uğramış olan kapalı kamusal mekanlar incelenerek, daha önce belirlenmiş olan faktörlerin, mekan üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Açık ve kapalı kamusal mekanlar arasındaki benzerlik ve farklılıkların saptanması amacıyla kapalı ve açık kamusal mekanlar karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma için seçilen mekan türleri benzer fonksiyonlara sahip mekanlardan seçilmiştir. Açık kamusal mekanlardan meydan; fonksiyon çeşitliliğine sahip olan bir mekan tipidir. Kapalı kamusal mekanlar incelendiğinde ise, meydanlarda olduğu gibi fonksiyon çeşitliliğine sahip iki tip mekan olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle kapalı kamusal mekan örnekleri, plaza atriumlar ve büyük alışveriş merkezleri olmak üzere iki tip mekan içinden seçilmiştir.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Çalışma genelinde, bilgi toplama, analiz ve sentez yöntemleri kullanılmıştır. Tezin ikinci ve üçüncü bölümünde farklı disiplinlerden kişilerin görüşüne başvurulmuş,

literatür taraması yapılmış ve internet ortamından yararlanılmıştır. Kapalı kamusal mekan örneklerinin yer aldığı dördüncü bölümde ise, fonksiyonel olarak gruplandırma yapılarak analiz çalışması yürütülmüştür. Beşinci bölüm ve sonuç bölümünde seçilen örnekler belirlenen kriterler dahilinde karşılaştırılmış ve sonuçlara varılmıştır.

Belirlenen kriterleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

- **Kent içindeki konumu:** Kamusal mekanın çevresiyle ilişkisini, kent içindeki anlamını vurgulamakta ve işlevleriyle ilgili ipuçları sunmaktadır.
- **Formu:** Açık mekanlarda plan şeması ve kesitle açıklanabilen form kriteri, kapalı kamusal mekanlarda bina ya da bina gruplarının genel karakterini yansıtmaktadır.
- **Yüklendiği işlevler:** Mekanda gerçekleştirilen eylemleri ve mekanın üstlendiği işlevleri belirlemeye yönelik bir kriterdir.
- **Kullanıcı özellikleri:** Mekanın; kullanıcıları ve kullanım amaçlarını belirleyerek işlevselliğini sorgulamayı amaçlamaktadır.
- **Yeşil doku kullanım özellikleri:** Açık ve kapalı kamusal mekanlar arasındaki farklılıkları belirlemeye yönelik olan kriterde yeşil dokunun kullanım özellikleri araştırılmaktadır.
- **Donatı elemanlarının özellikleri:** Mekanın kullanımına işlerlik kazandıran öğelerin başında gelen donatı elemanlarının özelliklerini saptamaya yönelik bir kriterdir.
- **Strüktürü:** Bu kriter sadece kapalı kamusal mekanlara ilişkin olup, açık ve kapalı mekanlar arasındaki belirgin farkı vurgulamaktadır.

BÖLÜM İKİ

MEKAN KAVRAMI VE KAMUSAL MEKANLAR

2.1. Mekan Kavramı

Arapça kökenli olan **mekan** kavramı, “İnsanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk, boşun” olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1995, p.305).

Gür, “Mekan Örgütlenmesi” adlı kitabında mekanı “ .. insan ilişkilerinin ve bu ilişkilerin gerektirdiği donatıların içinde yer aldığı, sınırları kapsadığı örgütlemenin yapı ve karakterine göre belirlenen bir boşun” olarak tanımlar. “Mekan, insanın insanla, insanın nesneyle ve nesnenin nesneyle olan aralıklarının, uzaklıklarının ve ilişkilerinin, kısacası bizi saran boşunun üç boyutlu bir anlatımıdır” (Gür, 1996, p.34). İnsanoğlunun varoluşundan günümüze dek mekan, birçok değişim geçirmiştir. Gür, bu değişimlerin nedenini şöyle açıklıyor: “Tarih boyu, mimarlık nasıl form ve anlatım değişiklikleri geçirdiyse, mimari mekan da değişiklikler geçirmiştir. Mimari form ve anlatım, teknik buluşlar, sosyo-politik devrimler ve felsefi değişikliklerden büyük çapta etkilenmiş, ani değişikliklere uğramıştır.” (Gür, 1996, p.43)

Farklı özellikleri açısından mekan, çeşitli sınıflamalar yapılarak incelenebilir. Mekanı, **mimari mekan** ve **kentsel mekan** olmak üzere farklı ölçeklerde incelemek mümkündür. Tümer, mimari mekanı şöyle tanımlamaktadır;

“Mimari mekan, mekansal bir varlık olan, mekanla varoluşsal ilişkiler içinde bulunan insanın, mekansal gereksinmelerini ve beğenilerini, gerek bedensel-içgüdüsel, gerekse toplumsal ve kültürel düzeylerde karşılamak üzere, öz olarak

bir boşluk olan nesnel fiziksel mekanın, tasarım yöntemleri aracılığıyla düzenlenerek sınırlandırılması ve insansallaştırılması sonucunda oluşturulan bir boşluk, yapay bir mekandır.”(Tümer,(yıl yok))

Mekan kavramının önemi; insanın ve zamanın mekandan soyut olarak düşünülmemesine dayanmaktadır. Madde mekanda varolur. Merleau-Ponty varoluşu mekansal olarak nitelemektedir (Tümer, 1979). Focillon, mekanın mimarlık ve insan yaşantısındaki önemini benzer şekilde açıklamıştır: “ İnsan, her şeyin dışında yürür ve hareket eder, hep dışarıdadır ve yüzeylerin ötesine geçebilmek için, onları kırabilmesi gerekmektedir. Fakat mimarlık, bedenimizin eylemlerinin içinde yer aldığı...gerçek mekanda varolur” (Tümer, (yıl yok), p.31)

Mekanın önemi mimari literatürde olduğu kadar sosyal bilimler literatüründe de yer almaktadır. Şengül “Siyaset ve Mekansal Ölçek Sorunu: Yerelci Stratejilerin Bir Eleştirisi” adlı makalesinde “...mekana duyarlılık, aslında sosyal ilişki ve süreçlerin farklılaşmasına duyarlılıktan başka bir şey değildir.” saptamasını yaparak mekanın önemini kendi çalışmaları açısından belirtmiştir (Şengül, 2000, pp.121-122).

Simmel de mekanın varoluşsallığına değinerek, mekanın toplumsal örgütlenmeyle iç içe olduğunu, toplumsal örgütlenmenin mekandan koparıldığında önemini yitirdiğini belirtmektedir (Urry, 1999). Mekanın varoluşsallığına değinen bir diğer tanımlama da Game tarafından yapılmıştır: “Mekan, anıyı olası kılacak biçimde zamanı dönüştürür.” (Urry, 1999, p.41)

Mekan; somut ve soyut niteliklerine dayanılarak, objektif ve sübjektif olmak üzere iki bölümde incelenebilir. Mekan üç boyutuyla, ölçülebilir objektif bir gerçekliktir. Ancak aynı zamanda duyularla kavranabilir ve sübjektif olarak vardır ya da yoktur.

Mekanı fiziksel özelliklerine göre; iç mekan, dış mekan ya da doğal mekan, yapay mekan olarak sınıflandırmak mümkündür (Şavklı,2002). Norberg-Schulz, fiziksel özelliklerine göre iç ve dış olarak ikiye ayırdığı mekanı fonksiyonlarıyla da

ilişkilendirmiş ve açık mekanların, kentsel/toplumsal mekanlar olduğunu, iç mekanların ise; yarı özel ve özel mekanlar olduğunu belirtmiştir (Norberg-Schulz, 1971). Günümüzde ise, benzer bir ayrımı yapmanın daha güç olduğu görülmektedir. Çünkü artık, açık özel mekanlara rastlanabildiği gibi, kapalı kamusal mekanlar günlük yaşantıda geniş bir yer edinmiştir.

Doğal ve yapay mekanlar ise, doğada var olduğu haliyle mekansal özellikler taşıyan mekanlar ve insan elinden çıkmış mekanlar olarak tanımlanabilirler.

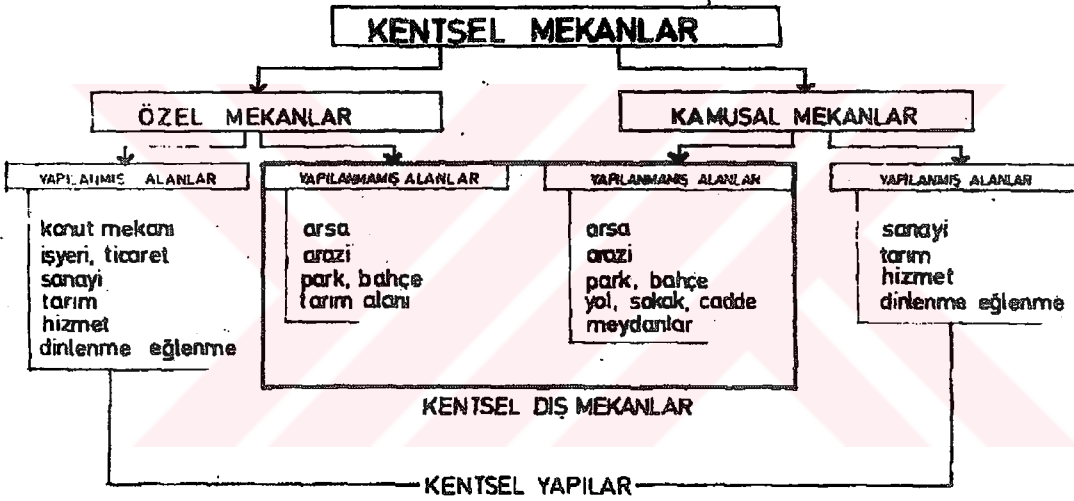
Nonberg-Schulz'a göre mekan; yararsal, simgesel, varoluşsal, mimari yapısal ve soyut geometrik olmak üzere beş ana başlık altında incelenebilir (Gür, 1996).

Mekanı, yüklendiği fonksiyonlara ya da kullanıcıların algılamalarına göre sınıflamak da mümkündür. Yüklendiği fonksiyonlara göre mekanlar, **statik mekanlar** ve **dinamik mekanlar** olarak adlandırılır. Oturma odası, büro, sınıf, mutfak gibi belirli bir fonksiyona sahip olan mekanlar, statik mekan grubuna girerken; koridor, hol, merdiven gibi geçiş alanları da dinamik mekanlar olarak adlandırılırlar (Erpi, 1999). Mekanı, yüklendiği fonksiyonlara göre; dini/sivil, demokratik/antidemokratik, geleneksel/çağdaş, temsili/sensori-motor, matematiksel/olgusal, durağan/devingen olarak farklı şekilde sınıflandırmak mümkündür (Gür, 1996).

Kullanıcı türlerine göre mekanlar; kullanıcıların farklı özellikleri göz önüne alınarak farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Dikkate alınan özellikler, kullanıcıların mekanda bulunma süreleri, yaş ortalamaları, periyodik kullanım süreleri vb. özelliklerdir. İnsan yaşamında önemli bir yer tutan kentsel mekanları da benzer şekillerde sınıflandırmak mümkün olduğu gibi; kullanıcı türlerine/kullanımlarına getirdiği sınırlamalar göz önüne alınarak da sınıflandırmak mümkündür. Herkesin kullanabildiği mekanlar var olduğu gibi sadece birkaç kişinin ya da tek bir kişinin kullanabildiği mekanlar da mevcuttur. Mekanlar kullanıcılarına getirdiği sınırlamalar açısından; özel mekanlar, yarı özel mekanlar ve kamusal mekanlar olarak incelenebilir.

Benzer bir bölünmeyi insan yaşantısı içinde de bulmak mümkündür. İnsan yaşamı da; kamusal ve özel olmak üzere iki alana bölünmüşlerdir. Tarih içinde, bu alanların tam olarak tanımlanamadığı ya da ayrımın varlığının bile algılanamadığı dönemler olmuştur. “Özel ve kamusal yaşam dengesi zaman içinde farklılıklar gösterdiği gibi, aynı dönem içinde toplumlararası farklılaşmalar da göstermektedir.” (Sağlar, 1998, p.11).

1978 yılında G.Yüksel tarafından yapılan bir sınıflandırmada kentsel mekanlar özel ve kamusal olarak ikiye ayrılmış ve her bölümde kendi içinde yapılanmış alanlar ve yapılanmamış alanlar olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir (şekil 2.1).

Şekil 2.1 Yüksel'in kentsel mekan sınıflandırması (Çubuk, et al, 1978, p.30)

Bu sınıflamada geçen “yapılanmış alanlar” ve “yapılanmamış alanlar”, “kapalı mekanlar” ve “açık mekanlar” olarak adlandırılacaktır.

2.1 Özel Mekan

Özel mekanlar, “aile mekanı başta olmak üzere özel mülkiyetteki birçok işyeri, yönetim yeri vb. yerler” (Çubuk, et al, 1978, p.29). olarak tanımlanabilir. Ancak burada dikkate değer bir nokta; özel mekan kavramıyla mülkiyet kavramının her

zaman akışmadığıdır. Özel mülkiyete sahip bir mekan aynı zamanda kamusal niteliğe de sahip olabilir. Bunun en güzel örneği, özel hastane ve müzelerdir. Özel mülkiyete sahip olmalarına karşın; toplumun kullanımına açılmış mekanlardır.

Özel mekan, belli bir kişi ya da topluluğun kullanabildiği mekanlardır. Özel mekanla ilgili ilk akla gelen örnek, konutlardır. Her konutun sürekli kullanıcıları içinde yaşamını sürdüren kişilerdir. Bunun yanı sıra; rasgele zamanlarda ya da belli periyotlarda konut farklı kullanıcılara da hizmet verir. Sürekli olmayan kullanıcılar, sürekli kullanıcılar tarafından, bazı özelliklerinden dolayı belirlenmiş kişilerdir. Ayrıca konut ailenin özel mekanı iken, konut içinde yer alan odalar da aile bireylerinin özel mekanları olarak kullanılabilirler.

Kentsel mekanlar, özel ve kamusal mekanlar olarak iki ana başlık altında incelenirken, bu mekanların kullanımları sırasında birbirine geçişler dikkate alındığında bir tampon bölgenin olduğu görülür. Bu tampon bölgeler yarı özel ya da yarı kamusal mekan olarak adlandırılırlar. Yarı özel mekanlar; genellikle görsel bağlantının herkesçe kurulduğu ancak kullanım açısından özel mekan niteliği taşıyan mekanlardır. Yarı kamusal mekanın kullanıcıları bellidir. Buraya bir yabancıнын girmesi denetlenir. Örneğin, bahçe giriş kapısına geçilen yer, apartmanlardaki kapı önü bu tür mekanlardır. Bu mekanlar oldukça küçüktür ancak burada önemli olan yarı kamusal mekanların taşıdığı simgesellik ve fonksiyonellik özellikleridir. Danimarkalı kent tasarımcısı Jan Gehl'e göre, gerçek yaşamın fiziksel ve toplumsal çevresini yarı özel mekanlar belirlemekte ve toplumun kişiliğini yansıtmaktadır (Çubuk, et al, 1978).

2.1.1 Kamusal (Ortak) Mekan

Kamusal mekan; halkın kullanımına sunulmuş, rahatça kullanabildiği, çeşitli faaliyetlerde bulunduğu mekanlardır.

“Kamu mekanları; toplumun dolaştığı, gereksinimlerini karşıladığı alışveriş mekanları ve çarşılarından, üzerinde hareket ettiği yaya yolları ve geçit mekanlarından, yolların kesişim odaklarından ve meydanlardan oluşmaktadır.” (Gündüz, 1991, p.143). Kamusal mekan; “toplu yaşam sonucu ortak ya da kişisel gereksinimlerin karşılandığı, toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına bağlı olarak, zaman içinde farklılaşan ve her yaş, cins ve meslek grubundan kişilerin yararlanabildiği, bazı durumlarda ise denetimli olarak kullanılabilen” mekanlardır (Özaydın et al, 1991, p.63).

Kamusal mekan bir başka tanıma göre ise; kamusal yaşamın mekansal karşılığıdır. Kamusal yaşamda yer alan kamusal davranış ise şöyle tanımlanmaktadır: “ *Bir arada olma bilincinin, yani kamusal yaşamın biçimlendirdiği ve bunun, toplumsal anlamda gerek düşünsel gerekse eyleme dönük her alandaki etkinlikleri kapsadığını söyleyebiliriz. Kamusal davranış, sahip olunan kamusal yaşamın niteliklerinin bir yansıması olarak, toplumsal ilişkileri hem belirginleştirir hem de besler.*” (Sağlar, 1998, pp.24-25). Yılmaz, kamusal mekanı içerisinde gerçekleştirilen eylemlere göre, “...insanları izlediğimiz, çocuklarımızın oyun oynadığı, rahatça dolaşabildiğimiz ve herkesin kullanımına açık olan mekanlar” olarak tanımlamış, ayrıca kamusal mekanların, insanların aidiyetlik duygusu geliştirmeleri, sosyalleşmeleri ve kendilerini rahat hissetmeleri bakımından gerekli olduğunu vurgulamıştır (Yılmaz, 2002, p.21).

Kamusal yaşamı, dolayısıyla da kamusal mekanı etkileyen faktörler; iklim ve topografya, kültür, teknoloji, fiziksel kurgu, toplumun doğası ve heterojenliği, politika, ekonomi olarak sıralanabilir (Sağlar, 1988). Kamusal mekanın işlerlik kazanabilmesi için bu faktörlerin etkinliklerinin araştırılması ve tasarımda göz önüne alınması gerekmektedir.

Kamusal mekan tipleri; çeşitli nitelikleri göz önüne alındığında bazı farklılıklar ve benzerlikler gösterirler. Farklılıklar;

- Mekansal nitelikleri (açık, kapalı ya da yarı-açık),
- Denetim şekilleri (ulaşımın kontrollü ya da kontrolsüz oluşu)

- Ait oldukları kişi ya da kurumlar (özel girişim ya da kamunun malı olmaları) şeklinde sıralanabilir.

Benzerlikler ise;

- Kullanıcılarının bireysel ya da grup aktiviteleri için bu mekanlara gitmeleri,
- Günlük gereksinimlerini sağlamaları, toplumsal amaçları gerçekleştirmeleri,
- Kullanıcıların bu eylemleri gerçekleştirmek için gereksinim duydukları donatıların bulunması,
- Kamuya açık olmalarıdır (Sağlar, 1998).

Kamusal mekanlar da kendi içlerinde açık kamusal mekanlar ve kapalı kamusal mekanlar olmak üzere iki ana grupta incelenebilirler.

2.2 Açık Kamusal Mekanlar

Açık kamusal mekanlar, belirli tasarlanmış bir üst örtüsü olmayan, hava koşullarına açık ve toplumun fiziksel ve psikolojik gereksinimlerine cevap veren, kamusal nitelikleri yüksek mekanlardır.

Kamusal açık mekanların üstlendikleri görevler, içlerinde gerçekleşen aktiviteye göre üç grup altında toplanabilir (<http://kent.fisek.com.tr>).

- **Zorunlu aktiviteler:** Okula ,işe, alışverişe gitmek gibi
- **Tercihli aktiviteler:** Eğer istek olursa katılınacak aktivitelerdir.

Temiz hava almak için yürüyüş yapmak, oturmak, güneşlenmek gibi.

- **Sosyal aktiviteler:** Mekanda başkalarının varlığına göre oluşan aktivitelerdir. Oynayan çocuklar, konuşan komşular, açık hava konserleri gibi.

Tercihli ve sosyal aktiviteler; genel olarak rekreatif eylemler olarak da adlandırılabilir.

Açık kamusal mekanlarda gerçekleşen eylem türleri, ulaşım, toplanma, alışveriş, spor, rekreasyon, iletişim, sosyalleşme olarak sıralanabilir.

Açık kamusal mekanlarda gerçekleşen eylemlerin büyük bir kısmının kişinin dış dünyayla kurduğu ilişkilerle gerçekleştiği, dolayısıyla da sosyalleşme eylemleri olduğu sonucuna varılabilir.

Kamusal açık mekanlar, içlerinde barındırdıkları eylemlerin ötesinde, kente damgasını vuran kimlik mekanları olmaları açısından da ayrı bir önem taşır.

Kamusal açık mekanlar, tarih boyunca hizmet ettiği toplumun günlük yaşayışı, yönetim şekli, zevkleri vb. birçok konulara tanıklık etmekle kalmamış, aynı zamanda tüm bu özellikleri yansıtmıştır.

Kamusal açık mekanların ilk örneklerine Antik Yunan'da rastlanmaktadır. "Gymnasium'larda spor yapmak için geniş alanlar, altında düşünceye dalıp yürünebilecek ağaç dizileri, oturma yerleri olan teraslar ve bunların yanısıra hamamlar, oyunların yapılacağı" mekanlar yer almaktaydı (Aslanoğlu, 1970, p.299).

Ortaçağ'da ise; sosyal hayat sokak ve meydanlarda gerçekleşmektedir. Meydanlar çeşitli aktivitelerin bir arada gerçekleştirildiği mekanlardır.

Rönesans'la birlikte açık kamusal mekanların tasarımı büyük önem kazanmış ve uzmanlık alanı haline gelmiştir (Aslanoğlu, 1970). Tasarlanmış bahçeler, halkın gezip dolaştığı mekanlardır.

20.yüzyılda kentlerdeki aşırı büyüme ve bunun beraberinde getirdiği olumsuzluklar nedeniyle rekreasyon kavramı büyük önem kazanmış, açık rekreasyon mekanları kamusal alan içinde daha büyük bir alana sahip olmuş, dikkatle ele alınarak tasarlanmıştır.

Baut-Bovy&Lawson, Tourism and Recreation Handbook of Planning and Design adlı kitaplarında rekreasyon; evde gerçekleştirilen, sosyal içeriği yüksek olan, kültürel, eğitim ve sanat ağırlıklı olan, seyirci ya da oyuncu olarak yer alınan, açık

havada gerçekleştirilen, gece kalmayı gerektirecek eylemler olmak üzere altı ana grup altında toplamıştır (Baut-Bovy&Lawson, 1998).

Açık kamusal mekanlar; sokaklar, caddeler, meydanlar, rekreasyon alanları, parklar, çocuk oyun alanları, spor alanları, alışveriş alanları, pazarlar, panayırılar, gezinti alanları vb. olarak sıralanabilir.

Bu çalışmada; kamusal açık mekanlardan; meydanlar, sokaklar, yaya yolları, kıyı düzenlemeleri, parklar ve açık mall'lar, gelişim süreçleri, formsal ve fonksiyonel ayrımları açısından incelenecektir. İncelemede, belirlenen mekanlar, fonksiyonel olarak, ulaşım, rekreasyon, alışveriş odaklı ve çok fonksiyonlu açık kamusal mekanlar olmak üzere sınıflandırılmıştır.

2.2.1 Ulaşım Odaklı Açık Kamusal Mekanlar

Ulaşım odaklı açık kamusal mekanlar, öncelikle bir yerden bir yere ulaşmayı sağlayan, ancak bunun yanı sıra, kimi zaman çeşitli rekreatif ve ticari eylemleri bünyesinde barındırabilen mekanlardır. Ulaşım odaklı açık kamusal mekanları sokaklar ve yaya yolları olmak üzere iki ana başlık altında incelemek mümkündür. Bununla birlikte, meydanlar gibi bazı açık kamusal mekanlar da ulaşım hizmet eden mekanlar olmalarına rağmen, ağırlıklı fonksiyonları daha farklı olduklarından diğer fonksiyon gruplarında ele alınmışlardır.

2.2.1.1 Sokaklar

Sokak ve türevleri; İngilizce'den dilimize çevrildiğinde, kimi zaman ayrı sözcüklerle ifade edilemeyen, ancak; hepsi birbirinden farklı olan birçok terimle karşılaşılır. Street (sokak), path (patika), avenue (bulvar), highway (anayol), way (yol), road (yol), boulevard (bulvar), mall (alışveriş eylemlerinin gerçekleştiği yol, sıra dükkanlar), promenade (dolaşma yolu, yaya yolu) olmak üzere çeşitli şekillerde adlandırılırlar.

Yol (road) ve sokak (street) arasındaki fark; yolun iki farklı yeri birleştirmesi, alışılmış ve sonlu izler olması, sokağın ise; yola göre daha geniş olmasının yanı sıra, genellikle evler ve dükkanlar arasında yer alarak onları birbirine bağlamasıdır (Moughtin, 1999). Sokağın sözlük tanımı; “binaların oluşturduğu iki hat arasında kalan, çevrelenmiş, üç boyutlu bir mekan”dır (Moughtin, 1999, p.129). “Sokaklar, insanların yaşamaya başladığı, toplumsal yaşamın benimsendiği zamandan bu yana ortak yaşamın, paylaşım, ulaşım ve hareketliliğin ortaya çıktığı kamusal mekanlardır” (<http://kent.fisek.com.tr/bilimsel/01.htm>).

1933 yılında Atina’da yapılan CIAM sonucunda sokak; içinde güvende hissedilen ve göz önünde bulunması nedeniyle sosyal bir bağ kuran ve en az kırk konut cephesinin bulunduğu ortak bir alan olarak tanımlanmış ve sokağın sadece ulaşım için varolmadığı, aynı zamanda da sosyal bir kavram olduğu vurgulanmıştır (Moughtin, 1999).

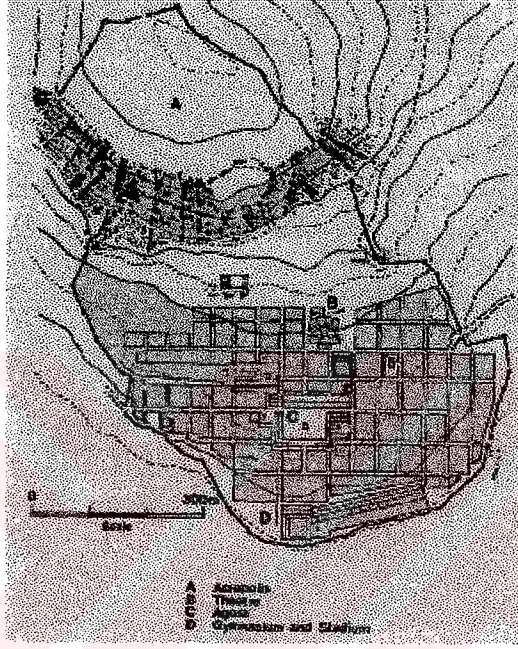
Appleyard’a göre ise; “...sokaklar, çocukların dünyayı ilk öğrendikleri yerlerdir. Komşuların buluştuğu, kasaba ve şehirlerin toplumsal merkezleri, isyanların toplanma noktaları ve baskılara sahne olan mekanlardır” (Koç&Sönmez, 1999, p.1).

Benjamin tamamlamadığı kitabı “pasajlar”da caddeleri toplumun konutları olarak nitelemekte ve benzerliği şöyle kurmaktadır.”Toplum her zaman uyanık, sonrasız devingen bir varlıktır; bireylerin kendi koruması altında yaşadıklarını, denediklerini, öğrendiklerini ve düşündüklerini o da binaların dış duvarları arasında yaşar, dener, öğrenir ve düşünür.” (Benjamin, 1995, p.230).

Sadece trafik açısından ele alındığında “Cadde ve sokaklar, insan ve araçların üzerinden aktığı şeritlerdir” (Bayhan, 1969, p.141). Ancak, Gibbert’e göre sokak; sadece bina cepheleri değil, binaların sokak resmi oluşmak üzere gruplaştığı ya da daha geniş mekanlara (örneğin; meydan) uzanan mekanlardır (Moughtin, 1999).

Sokakların geçmişi incelendiğinde temellerinin Antik döneme dayandığı görülmektedir. Antik Dönemdeki kentleşme hareketleri, Yunan ve Roma dönemi olarak iki bölümde incelenebilir. Şehir içi birbirini dik kesen ve böylece 40-50 m ile

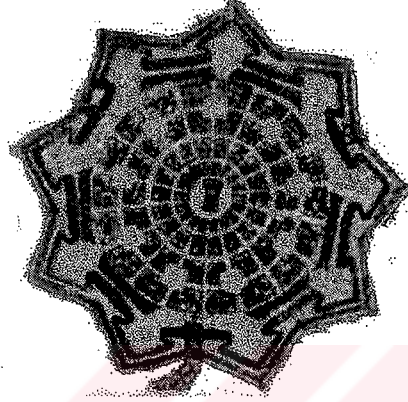
80-90 m boyutlarında dikdörtgen adalar meydana getiren bir yol sistemiyle şekillendirilen bu plan; tasarımcısı Hippodamus'un adını alır (Bayhan, 1969). Roma döneminde ise; yollar yine birbirini dik keser konumda tasarlanmış ancak Vitruvius'un tasarladığı kent planında diyagonal yollara da rastlanmıştır. Bu dönemde üretilen konutlar gün ışığı ve havayı avludan alan evler olduğu için dükkan olarak kullanılanlar dışında sokaklara genellikle masif cepheler vermişlerdir.

Şekil 2.2 Antik Dönem Priene kent planı (Moughtin, 1999, p.156)

Ortaçağdaki kentsel oluşumlar ve yaşam tarzındaki değişimler sokak dokusuna da yansımıştır. Antik dönemden en büyük farklılığı sürekli genişleyen bu kentlerin organik olarak çözümlenmiş olmalarıdır. Ortaçağda kurulan kentler yaya mesafesi ve insan ölçeğine uygun olarak tasarlandığı için oluşan yollar yayaya yönelik, organik ve kısa mesafelidir.(Bayhan, 1969). Sokaklar, köşeli kırıklı yapısıyla çok zengin bir perspektif sunar ve beklenmedik bitişlerle sürprizler yaratır. Ortaçağ sokak ve meydanlarında su öğeleri ve plastik öğelere sıklıkla rastlanır. Sokaklar artık yaşayan bir organizmadır. Kent yaşamı sokaklar ve meydanlarda gerçekleşmekte ve sokaklar, sosyal bir nitelik kazanmaktadır.

Rönesans'la birlikte kabul görmeye başlayan bilimsel yöntemler kent tasarımlarına da yansımıştır. Genellikle tek bir merkezi, odak olarak alan ve ondan çıkan ışınsal yollarla geometrik bir formu tamamlayan kent planları kabul görmüş ancak uygulama zorlukları nedeniyle birçoğu gerçekleştirilememiştir. Ana yollar merkezden çıkan ışınsal yollardır. Sokaklar genellikle, geniş, düz, simetrik ve tek odaklıdır (Bayhan, 1969).

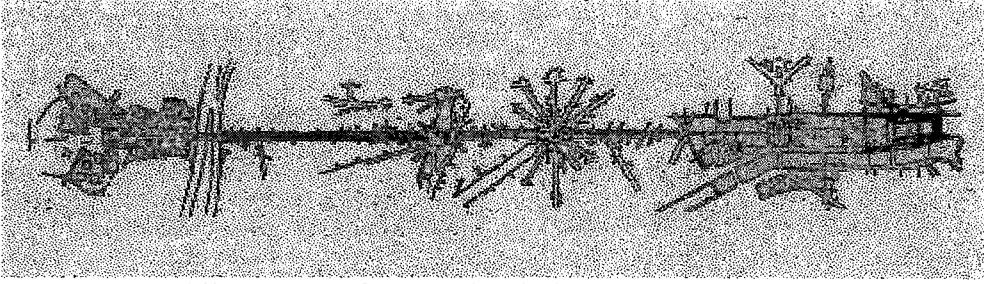

Şekil 2.3 Rönesans dönemi Palmanova kent planı
(Aslanoğlu, 1989, p.41)

Barok dönemde ise; Rönesans'taki merkezlerin yerini dönemin yönetim şekline uygun olarak saraylar almıştır. Işınlardan merkezindeki saray vb. yapılar bulunmaktadır. Genellikle ışınları kucaklayan U şeklinde mekanlar kullanılmıştır. Savunmanın önemini yitirmesiyle birlikte, kent içinde geniş bahçelere, parklara ve ormanlara rastlanmaya başlamıştır. Dönemin mimari üslubuna uygun olarak sokaklar da çeşitli plastik öğelerle süslenmiştir. Simetri ve geometrik katı formların kullanımı devam etmiştir (Bayhan, 1969).

Modern dönemde ise, sanayileşme nedeniyle kentlere olan büyük göçler sonucu eski kentler sadece kent merkezinde sıkışıp kalmışlar, kentler sürekli büyüyen organizmalar olmuşlardır (Bayhan, 1969). Planlama hareketleri artmış, sokaklar artık ulaşımın bir parçası olarak görülmeye başlanmış, otomotiv sanayisindeki gelişmelere paralel olarak araç sayısı artmış ve yollar araç kullanımına uygun şekilde tasarlanmış, sokaklar genişlemiş, keskin dönemeçler yok edilmeye ve yol

genişliğinin sabit kalmasına çalışılmış, böylece kentlerdeki eski organik doku gittikçe belirginliğini kaybetmiştir.

Şekil 2.4 La Defense Bölgesi planı (Aru, 1965, p.88)

Kamusal açık mekanların alansal olarak büyük bir kısmını oluşturmalarına rağmen sokaklar hakkında formsal açıdan, detaylandırılmış çalışmalar bulunmamaktadır. Aslında sokak; birçok değişik özelliği açısından analiz edilebilecek zenginliğe sahiptir. Sokaklar; uzunlukları, genişlikleri, kesitleri, formları, karakterleri, fonksiyonları ve anlamları açısından incelenebilir ve sınıflandırılabilir.

Vitruvius tarafından yapılmış olan sokaklarla ilgili ilk sınıflamadaki kavramların adları ve simgeleri günümüze dek değiştiyse de, hala Avrupa kent tasarımcıları için güçlü bir imajdır. Vitruvius'a göre Trajik, Komik ve Satirik olmak üzere üç çeşit ölçek vardır. Trajik sokaklar; sütunlar, alınlıklar, heykeller ve krallara yaraşan nesnelerle belirlenirken, komik sokaklar; sıradan konutlardan kaynaklanan balkonlu ve pencere manzaralı özel konutları barındırır, satirik sokaklar ise; ağaçlar, mağaralar, dağlar ve peyzaj biçeminde farklı kırsal imgelerle süslenmiştir (Vitruvius, 1993).

Aliberti ve Palladio ise; sokakların kent içindekiler ve kentleri birbirine bağlayanlar olmak üzere iki çeşit olduğunu savunmaktadırlar.

Sokaklar, içlerinde barındırdıkları bina türlerine ve gerçekleşen eylemlere göre; resmi fonksiyonlu sokaklar, ticari sokaklar ve konutların oluşturduğu (residential) sokaklar olmak üzere üç ana grupta toplanabilir (Moughtin, et al, 1999).

Resmi fonksiyonlu sokaklar, tiyatro, konser salonları, müzeler ve yönetim

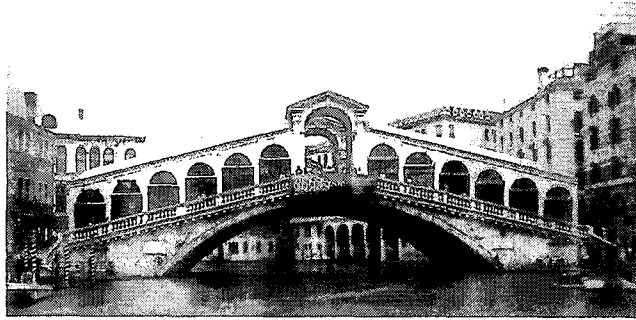

Resim 2.2 Regent St. (Londra) (Moughtin, 1999, p:164)

Residential sokaklar ise; kentin çok büyük bir oluşturan ve konutlardan oluşan sokaklardır.

Tüm bu sokak türleri arasında kesin sınırlar bulunmamakta ve fonksiyonlar zaman içinde değişebilmektedir. Örneğin; ticari bölgeler konut bölgelerine dönüşebilmekte ya da tam tersi de gerçekleşebilmektedir. Aynı anda birden fazla fonksiyon barındıran sokaklar; **çok fonksiyonlu sokaklar** olarak adlandırılabilir (Moughtin, et al, 1999).

Bazı kentlerde sokak kimliğe etki eden bir öge olmanın ötesinde **kent kimliğini** oluşturur ve o kente özgüdür. Örneğin; Venedik'i kanallar ve gondollardan ayrı düşünmek imkansızdır. Savunma amacıyla, sokakların, uzun süren çalışmalar sonucunda kanallara dönüştürüldüğü Venedik'in, kuş bakışı izlendiğinde düzgün dikdörtgen adacıklardan oluştuğu görülür (Altınkaynak,1961).

Resim 2.3 Rialto Köprüsü (Venedik) ticari sokak ve kentsel kimliğin simgesi
(Duygulu, 2002, p.37)

Resim 2.4 Rialto Köprüsü (Venedik) (Moughtin, 1999, p.160)

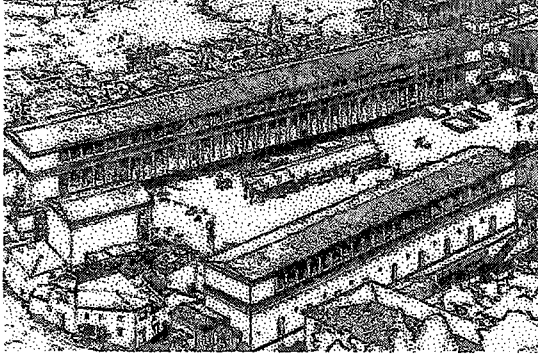
Geleneksel Türk kentlerinde organik bir sokak dokusu gözlemlenir. Sokaklar, kırsal alandan kentin merkezine doğru yönelir, dolambaçlı ve dardır. Çok sayıda kısa ya da uzun, genellikle yapı adasının içine doğru yönelen çıkmaz sokaklar vardır. Geleneksel Türk kentinde bir sokağın daha geniş ve ona bağlanan diğer sokakların daha dar olmasını gerektiren yoğunluk farklılaşması yoktur. Sokak dokusu, organik kentsel büyümenin, oryantasyonun, sosyal ve kültürel olguların sonucudur. Sokakların kıvrımlı ve dar karakteri etkili perspektiflerin oluşmasını sağlar (Gençel, 2000).

Şekil 2.6 Türk kent dokusu

(Gençel, 2000, p.22)

yürüme mesafesine uygun olarak tasarlanmıştır. Rönesans'ta Ortaçağ'daki karmaşa ve düzensizliğe tepki olarak düz, geniş sokaklar tasarlanmaya başlanmış ve ilk kez atlı ve yaya trafiği ayrılmıştır (Breinless&Dean,1974).

Şekil 2.7 Yunan Agorası ve Stoalar (Tönük & Barkul, 1999, p.35)

18.yüzyılda atlı ulaşım araçlarının artmasıyla birlikte trafik büyük bir kaos haline gelmiştir. Otomobilin temiz, daha sessiz oluşu ve 2-3 kat fazla yük taşıması, atlı araçlara göre çok daha az yer kaplaması gibi avantajları sayesinde yaygınlaşması kent dokusundaki ilk çözümlerin nedeni olmuştur (Breinless&Dean,1974).

Şekil 2.8 1843 yılı London St. dar yaya kaldırımları ve tehlikeli yaya araç trafiği karışımı (Breinless&Dean,1974, p.20)

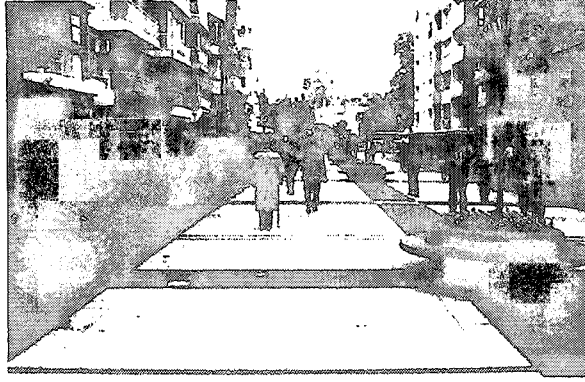

Resim 2.5 1910 yılı Chicago’da Dearborn St. (Breinless&Dean,1974, p.23).

19.yüzyıla gelindiğinde ise; hızlı ulaşım araçlarının da gelişmesiyle karakteristik kent uzaklıkları değişmiş ve yürüme mesafesi uzaklıkları sınırlama yetisini tamamen kaybetmiştir. Yayaalar için özel düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.

Yaya yollarını Bayhan; iskan bölgesindeki özel yaya yolları, çekirdekteki (alışveriş mekanları, pasajlar, pazarlar) özel yaya yolları ve serbest ve yeşil sahalardaki ya da sahillerdeki yaya yolları olmak üzere üç ana gruba ayırmaktadır (Bayhan, 1969).

Yaya yolları genellikle motorlu araç trafiğinin aktığı ize paralel olarak devam eden, motorlu araç trafiğinden ayrılmış, çeşitli yaya eylemlerine hizmet eden düzenlemelerdir. Yaya yolları ve alanları, yürüyerek erişim kanalı olmalarının yanı sıra aynı zamanda, ekonomik canlandırmaya ve çevresel iyileştirmeye katkıda bulunmakta, yaya güvenliğini sağlamakta, kentin sosyal imajını güçlendirmekte, kamu alanı içinde yüz yüze iletişim mekanı oluşturmakta ve toplumsal öğrenme kanalı olma işlevini üstlenmektedir (Koç&Sönmez, 1996).

Resim 2.6 Ali Çetinkaya Yaya Alanı, İzmir (forum, 2002, p.21)

2.2.2 Rekreasyon Odaklı Açık Kamusal Mekanlar

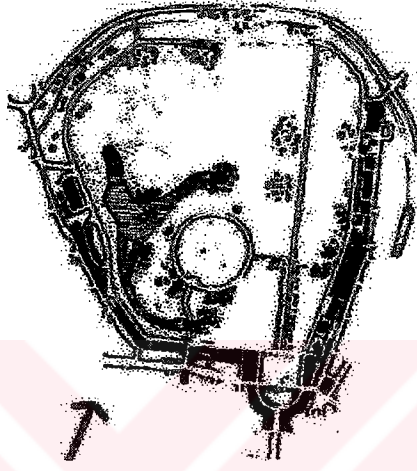
Rekreasyon odaklı açık kamusal mekanlar, birincil fonksiyonları rekreasyon olan, genellikle park olarak adlandırılan ancak, kıyı düzenlemeleri gibi farklı konumlarda farklı isimler alabilen mekansal düzenlemelerdir.

2.2.2.1 Parklar

Parklara ait ilk izler Sümerlilere dek uzanmaktadır (Güner,1999). Antik Yunan ve Roma'da geleneksel açık alanlar; pazaryerleri (Yunan'da Agora, Roma'da forum), atletler için gimnazyumlar ve kutsal mezarların bulunduğu korulardır. Tüm açık alanlar; belirli bir amaca yönelik yapılmışlardır. Günümüzdeki gibi çok amaçlı rekreatif eylemlere yönelik tasarlanmış parklar bulunmamaktadır (Laurie,1978).

Ortaçağ Avrupa kentleri; son derece yoğun dokularına karşın, kent çevresinde kolay ulaşılabilir yeşil alanlara sahiptir. Rekreasyon için kent içinde bir mekana gereksinim duyulmamakta, pazaryeri, kilise ve meydan bu işlevi yerine getirmektedir. Antik dönemdeki gibi rekreasyona amaçlı tasarlanmış açık mekanlar bulunmamaktadır (Laurie,1978).

Rönesans döneminde Avrupa'da özel arazilerin ya da saray bahçelerinin periyodik olarak halkın kullanımına sunulduğu görülmektedir. Benzer uygulamalar büyük kent merkezlerinde de görülmektedir. Bu kentler; 19.yüzyılın başlarında, planlanmamış, bağımsız çok miktarda parka sahip olmuşlardır. Londra'da St. James, Hyde ve Green parkların halka sunulmasıyla hazır bir park sistemi sağlanmıştır (Laurie,1978).

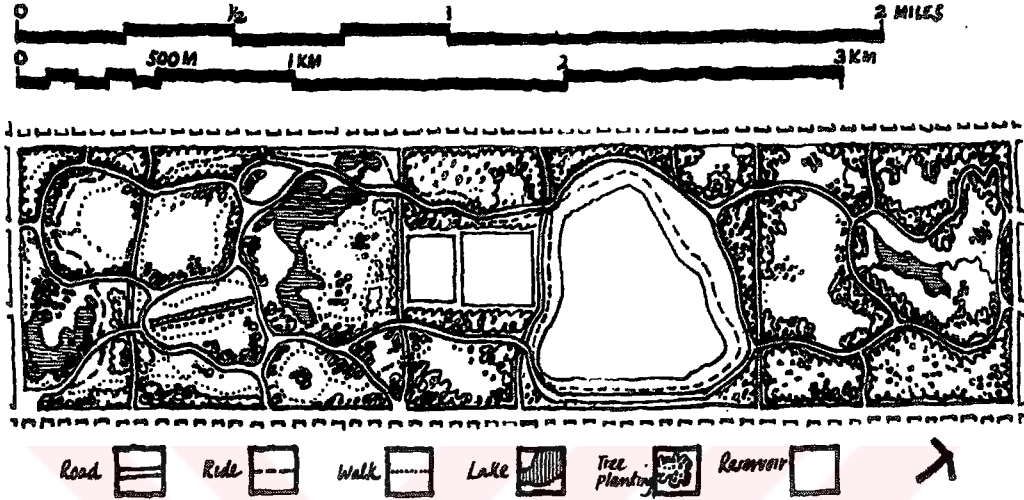
Şekil 2.9 Regents Park, Londra, 1810 (Laurie,1978, p.62).

Ancak bu durum endüstrileşme ve kentlerdeki genişleme nedeniyle fazla uzun sürmemiştir. Kentler, konut gereksinimini karşılamak amacıyla daha yoğun bir dokuya sahip olmuşlardır. Konut bölgeleri sağlıksızlaşmış ve kentler hava kirliliği nedeniyle yaşanamaz duruma gelmiştir. Bunun üzerine İngiltere'de parlamentoda alınan bir dizi karar sonucunda parklar korunmaya başlanmıştır (Laurie,1978).

Kapitalizmin etkisini baskın olarak gösterdiği dönemde, Amerika'da gridal dokuya alternatif üretilmeye çalışılırken, kentin karmaşık yaşamının görülüp hissedileceği daha canlı caddeler, meydanlar ya da merkezler yerine, park ya da mesire yerleri gibi kırsal çözümler uygulanmıştır (Sennet, 1999).

New York'ta 1785 yılında kentlilerin sağlığı ve eğlenmeleri için bir mekanın zorunlu olduğu fikri ortaya çıkmıştır. Central Park için açılan bu yarışmayı; 1858 yılında, Frederick Law Olmsted ve ortağı Calvert Vaux kazanmıştır. Parkın

sirkülasyon sistemi, tüm trafik türlerinin birbirinden ayrılmasıyla oluşturulmuştur. 1863 yılında Olmsted parkın kontrolü için; bazı müdahaleler önermiş ve önerileri doğrultusunda; kuleler, evler, teleskoplar, doğal su kaynakları, kulübeler, gimnazyumlar vb. eklemeler yapılmıştır (Laurie,1978).

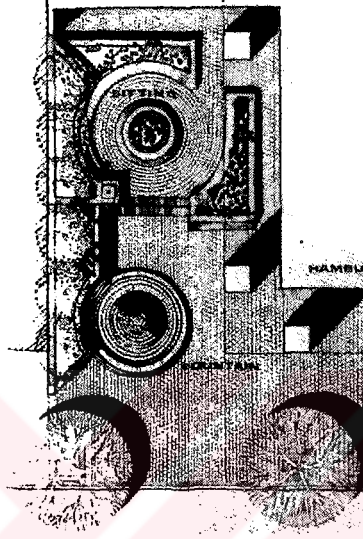
Şekil 2.10 Central Park, New York, 1858 (Laurie,1978, p.66)

Resim 2.7 Central Park'ın kuzeyden güneye doğru görünüşü
(Simonds, 1997, p.334)

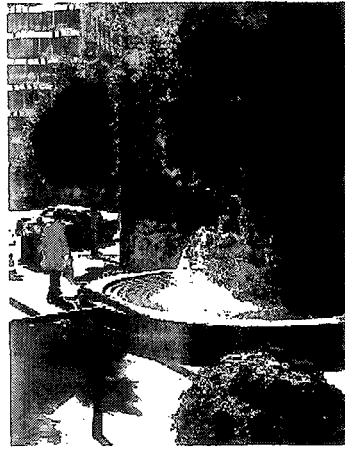
Zaman içinde parklar; konumlarına ve işlevlerine çeşitlenmiş ve farklı ölçeklere ulaşmıştır.

Los Angeles, Wilshire Plaza'daki Pocket Park, cep parkları olarak adlandırılan park türlerinin öncülerinden biridir. Genellikle yoğun kentsel doku içinde, iş merkezlerinde yer alan cep parkları; kısa süreli kullanımlar için tasarlanmışlardır. Wilshire Plaza'nın sahibi, bu mekanın halka açık olmasını ve burada, oturma, okuma ve öğlen yemeği gibi eylemlerin gerçekleştirilmesini aynı zamanda da bina ile ilişkilendirilmesini istemiştir (Lyll,1997).

Şekil 2.11 Wilshire Plaza-Pocket Park planı (Lyll,1997, p.28)

Los Angeles Pocket Park'taki bir diğer önemli özellik, park alanının özel mülkiyet üzerinde yapılmış olmasına karşın kamuya açık oluşu ve giderlerinin alanın sahibi tarafından karşılanmasıdır (Lyll,1997).

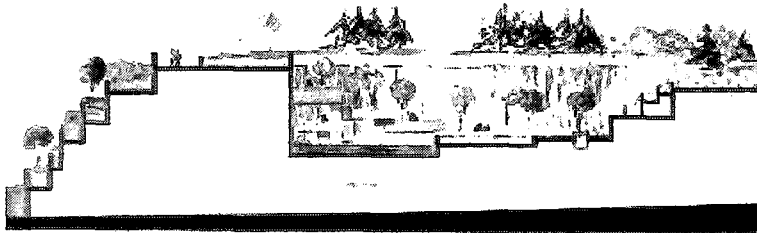

Resim 2.8 Fıskiye, Wilshire Plaza-Pocket Park (Lyll,1997, p.30)

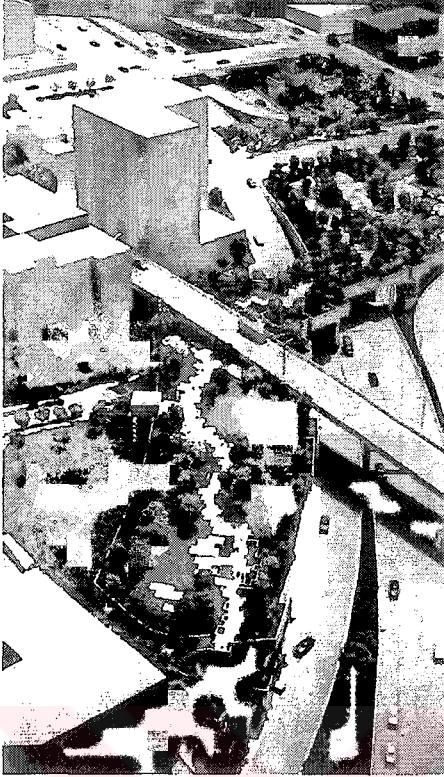
Diğer bir ilginç örnek ise; Seattle'daki "Freeway Park"tır. Seattle'daki hızlı araç yolu, kentteki finans merkezi ve konut alanları arasında kuzey-güney doğrultusunda bir kanyon oluşturmuştur. Parkın tasarımcısı Halprin, burada, araç yolunun da üzerinde, oluşan bu iki yakayı birleştiren, daha büyük bir düzenleme amaçlamıştır. Tasarım kıvrımlı bir ulaşım rampasıyla sınırlandırılmış, izole edilmiş bir bahçeyle başlamakta, hızlı araç yolunu bir köprü yolla geçmekte, büyük bir ofis bloğu tarafından çevrelenen geniş bir mekana ulaşmakta ve hızlı araç yolunun üzerini kaplamaktadır. Kuzey-güney köşesinde ise; hızlı araç yoluna paralel bir başka yolun altından geçmekte ve geniş bir garajın çatı kotuna ulaşmaktadır. Parkın baskın elemanı, kanyonda beton blok elemanlarla oluşturulan kaskattır. Burada kullanıcıların suyun kenarından geçmesi, suya girmesi ve çeşitli eylemleri gerçekleştirmesi amaçlanmıştır (Lyll,1997).

Şekil 2.12 Seattle Freeway Park planı (Lyll, 1997, p.32)

Şekil 2.13 Seattle Freeway Park, Kanyon'un kesiti (Lyll, 1997, p.33)

Resim 2.9 Seattle Freeway Park'ın
havadan görünüşü (Lyall, 1997,
p.33)

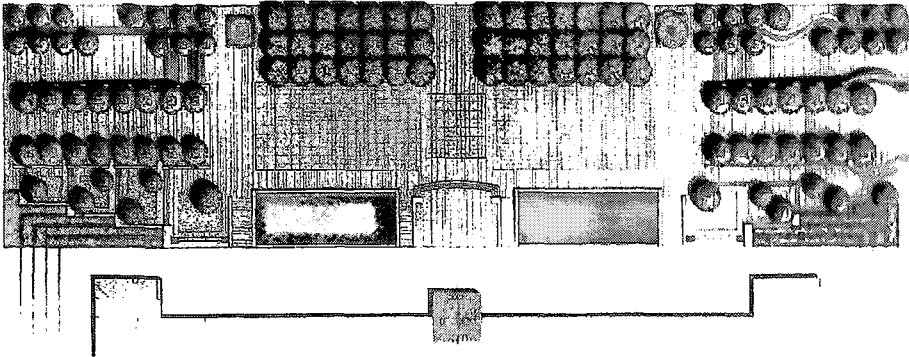

Resim 2.10 Seattle Freeway
Park'ta suyun kullanılışı (Lyall

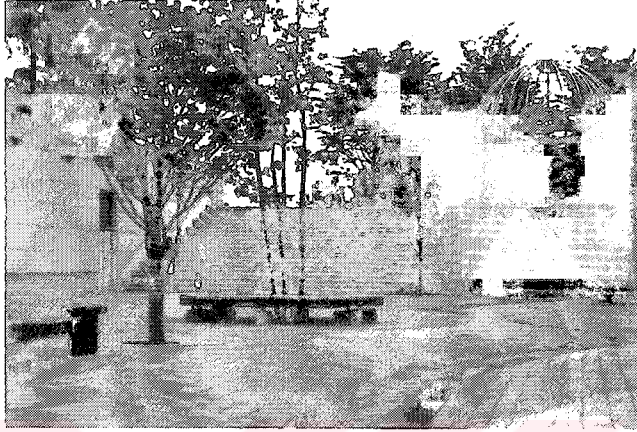
Resim 2.11 Seattle Freeway
Park'ta kanyon
(<http://www.geocities.com/>)

Parklar genellikle rekreasyon işlevini yüklenebileceği gibi kimi zaman daha farklı işlevleri de üstlenir. Yokohama'daki Grand Mall Park'ta da rekreatif eylemlerin gerçekleştirilmesinin yanısıra, müze binasının çevresiyle bütünleşmesi ve halkın kullanımına açılarak, bazı kültürel aktivitelerin de gerçekleştirildiği, sokağa ait bir yer olması amaçlanmıştır (Lyall, 1997).

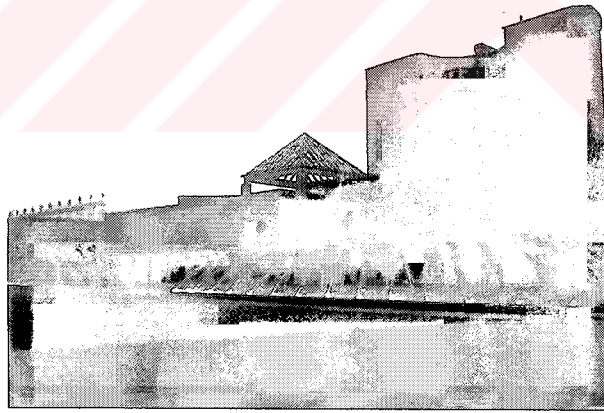

Şekil 2.14 Grand Mall Park planı, Yokohoma, Japonya (Lyall ,1997, p.88)

Planda; müze güneyde uzanan kütledir. Girişin iki yanında fıskiye havuzları yer almaktadır. Girişin tam karşısında yer alan, farklı dokudaki merkezi meydanın iki yanında ise gece ışıklandırılmayla yakamozlara benzeyen döşeme yer almakta ve iki yandaki küçük koruluklar ortadaki mekanı vurgulamaktadır. Teraslar, rampalar ve merdivenler sokak kotundan erişimi sağlamaktadır.

Resim 2.12 Grand Mall Park'a sokak kotundan inen merdivenler (Lyall ,1997, p.91)

Resim 2.13 Grand Mall Park'taki müze girişi ve iki yanında bulunan havuzlar (Lyall ,1997, p.91)

Tasarımcılar, parkta bulunması gereken dört ana fikir üzerinde birleşmişlerdir. Bunların ilki; mekanın bir sembol olması gerektiği, ikincisi; açık tasarım öğelerinden

oluşması gerektiği, üçüncüsü; tiyatronun hem simgesel hem de pratik kullanım özelliğine sahip olması, sonuncusu ise; sokakla bütünleşmesidir (Lyll, 1997).

Resim 2.14 Müze önündeki alan ve alttan aydınlatmalı oturma birimleri
(Lyll,1997, p.90)

2.2.2.2 Kıyı Düzenlemeleri

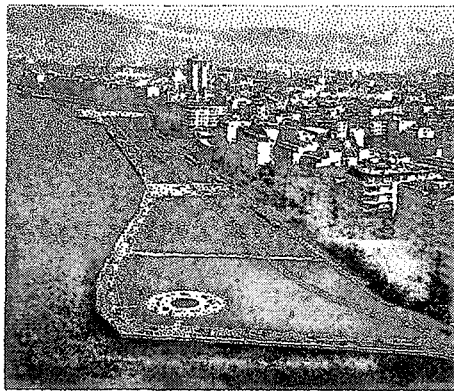
Doğanın devingen bir değiş tokuş ortamı olan kıyılar, değişik ölçekte ve sürekli olarak flora ve fauna, toprak, hava, su ve insanın birbirine bağlandığı bir çevre yapısına sahiptir. Bu nedenle; kıyı kavramı denizle sınırlı kalmayıp, dere, nehir ırmak, göl, bataklık gibi doğa bileşenlerini içerir. Tüm canlı öğelerin birbirine kenetlendiği ortam; çevresel bir bütün oluştururken, tarih süreci ve veri zenginlikleri nedeniyle, insanın bu alışverişe katılmasıyla sürekli çığneden, yaşayan, ürün alınan ve tüm insan eylemlerini (yerleşme, çalışma, dinlenme...) de barındıran bir çevre bütünü olma özelliği göstermiştir. “Kıyılar, tarihin her döneminde uygarlığın odak noktalarını oluşturmuş, yerleşme ve kullanım amaçları açısından sosyal bir önem kazanmıştır.” (www.kent.fisek.com.tr). “Deniz ile kara arasında bir geçiş niteliği taşıyan kıyı, değişik kullanışları içerip, bunlara olanak tanıyan çok yönlü bir kaynaktır.” (Gürsu, 1979, p.5)

Moughtin kıyı şekillerini formlarına göre, yedi ana gruba ayırmıştır. Formlardan ilki suyun hemen kıyısından yükselen kayalıklar ya da binalardır. İkinci form ise:

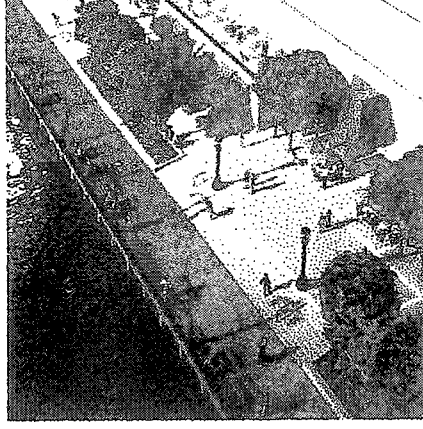
İngiltere'deki balıkçı köylerindeki yerleşimine benzer özellikler gösteren, kıyıya dar patikalar ya da geçitlerden ulaşılan yeryüzü şeklindedir. Üçüncü tip kıyılar, suyun yumuşak bir eğim ve kumsalla karşılaştığı, küçük eğimlerin olduğu kıyılardır. Bir diğer tür ise; bir öncekinin aksine kıyıda sert, formal yapıların, iskelelerin bulunduğu tiptir. Beşinci tip kıyı ise; suyun çevrelendiği, bir koy ya da açık meydan oluşturduğu kıyılardır. Altıncı tip kıyılarda ise; kıyı çizgisinden suya uzanan rıhtımlardır. Son kıyı türü ise; su yolu şeklinde olan, kanalizasyonun bulunduğu ve yerleşimin bu suya sırtı dönük olarak yerleştiği kıyı türüdür (Moughtin,1999).

Kıyılar; yerleşme (kentler), ticaret (limanlar), sanayi (rafineri ve santraller), kaynak (madenler, kum çakıl), turizm, rekreasyon (dinlenim), atık boşaltım (kentsel ve sanayi atıkları), gıda (balıkçılık) gibi amaçlarla kullanılmaktadırlar (www.kent.fisek.com.tr).

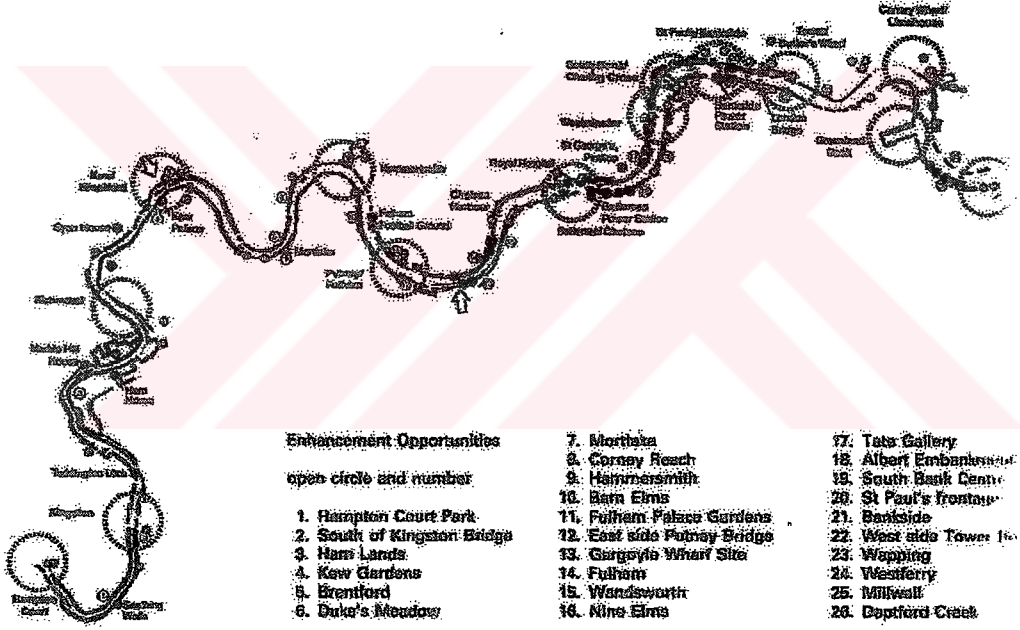
Kentsel tasarımın önemli öğelerinden olan kıyılar; sokak ve meydan ile ana kamusal yapılarla birlikte, kent tasarımcısının görsel zenginliği oluşturduğu bileşenlerin içinde yer alır (Moughtin, 1999). Rant değerlerinin yüksek olması nedeniyle çeşitli dönemlerde belli grup ya da toplulukların kullanımına geçmiştir. Kıyı mekanı, sahip olduğu fiziksel özellikler nedeniyle, turizmin gelişmesinde de önemli bir yere sahiptir (Türkmen,1992). Toplumun her kesimince rekreasyonel kullanımına açık tutulması gereği, toplum ve bireylerin sağlıklı yaşamalarına katkı sağlamaktadır (Kayser, 1991).

Resim 2.15 İzmir'de Kordon kıyı düzenlemesi (www.izmir-bld.gov.tr)

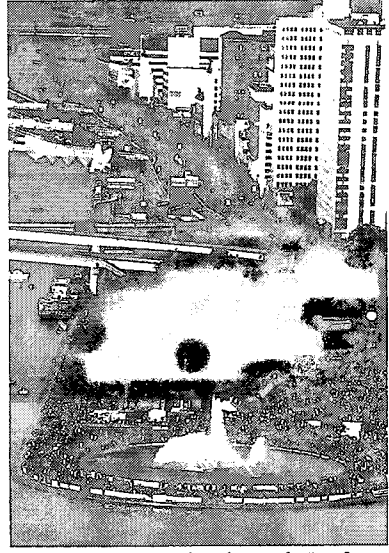
Resim 2.16 New Jersey Riverfront Plaza, kıyı düzenlemesi (Simonds, 1997, p.67)

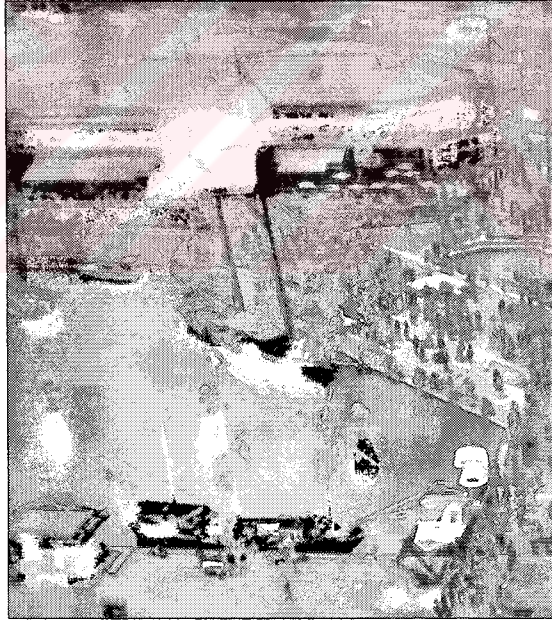
Şekil 2.15 The Ove Arup Partnership tarafından 1994'te hazırlanan Thames Nehri planlama stratejileri (Moughtin, 1999, p.184)

Resim 2.17 Toledo Ohio'daki bir kıyı düzenlemesi (Simonds, 1997, p.346)

Resim 2.18 Pittsburgh Point, ırmak kıyısı, Pennnsylvania (Simonds, 1997, p.349)

Resim 2.19 Baltimore iç limanı (Simonds, 1997, p.330)

2.2.3 Alışveriş Odaklı Açık Kamusal Mekanlar – Açık Mall’lar

Alışveriş odaklı açık kamusal mekanlar, temel eylemin alışveriş olduğu, zaman zaman rekreatif eylemleri de bünyesinde barındıran, pazar yerleri, mall’lar, alışveriş sokakları gibi mekanlardır. Özellikle toplum yapısındaki tüketim odaklı oluşumun ardından alışveriş odaklı kamusal mekanlarda artış gözlenmiş, geçmişte alışverişin gerçekleşmediği mekanlarda da yer almaya başlamıştır.

“Mall”, modern krikete benzeyen eski bir oyun olan “pall-mall”un ahşap topuna verilen isimdir. Pall-mall oyununun oynandığı alan da mall olarak adlandırılmaktadır. London Street’teki Pall-mall sahasının yakınındaki James Park’taki gölgeli yürüyüş alanı “mall” olarak adlandırılmış ve daha sonraları gölgelikli ya da gölgeliksiz yaya alanı anlamında kullanılmıştır (Breinless&Dean, 1974).

Rubenstein, geleneksel mall’u “ağaçlarla gölgelendirilmiş, halka açık yürüyüş ve gezinti alanı” olarak tanımlamaktadır (Rubenstein, 1992, p.21). Günümüzde mall, kent merkezinde yayalara yönelik, yeni bir sokak ya da plaza türü olarak nitelendirilmektedir (Rubenstein, 1992).

Trafikten arındırılmış bölgeler fikri ilk kez batı Avrupa’da ortaya çıkmış ve uygulanmıştır. Sokağın ilk kez yenilenerek yaya mekanına dönüştürülmesi 1926’da Essen’de gerçekleştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, nüfusu artan kentler, buna paralel artan araç sayısı ve kentsel dokudaki yoğunlaşma nedeniyle trafikten arındırılmış mekanlara duyulan gereksinim artmış ve mall’lar gelişerek ve sayılarında hızlı bir artış gözlenmiştir (Rubenstein, 1992).

Amerika’da ise mall’ların yapımı, öncü örnek olarak kabul edilen Kalamazoo’nun ardından başlamıştır. Kalamazoo 1959’da yapımına başladığında iki bloklu tasarlanmış ancak 1960 ve 1975’te birer blok daha eklenerek tamamlanmış ve blokların tamamı trafiğe kapatılmıştır (Rubenstein, 1992).

Resim 2.20 Kalamazoo'nun iki bloktan oluştuğu dönem (Rubenstein, 1992, p.18)

Resim 2.21 Fulton Mall (Fresno, California) (Rubenstein, 1992, p.134)

2.2.4 Çok Fonksiyonlu Açık Kamusal Mekanlar - Meydanlar

Çok fonksiyonlu açık kamusal mekanlar, alışveriş, gezinti, yemek, dinlenme, spor aktiviteleri gibi birden çok fonksiyonu bünyesinde barındıran, genellikle kent dokusuyla sıkı bağlantıları olan, kent yaşamında da önemli bir yeri olan mekanlardır.

Meydan, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü'nde " Halkın toplandığı, çoğu binalarla çevrili, düz, açık ve geniş yer, alan." (Hasol, 1995, p.312) olarak tanımlanmaktadır.

Meydanlar; içerdikleri fonksiyonlar, kentin sıkı dokusunda yarattığı rahatlama ve taşıdıkları kültürel ve tarihsel birikimleri nedeniyle, mevcutlarının korunması ve yeni tasarımlarının da kent planlarında yer alması gereken önemli kentsel mekanlardır.

Meydan kavramına ve işlev çeşitliliğine farklı açılardan bakıldığında, farklı tanımlamalarla karşılaşmaktadır. Mekansal özellikleriyle ilgili olan tanımlamalar genellikle kentsel dokuda yarattığı genişleme (Eyüce, 2000) ve binaların çevrelemesiyle tanımlanmaları (Moughtin, 1999) noktalarında odaklanmaktadır.

Meydanların kent yaşantısındaki önemi ve içerdiği fonksiyonlara odaklanan tanımlamalar da bulunmaktadır. Meydan, "Şehir günlük yaşamın sahneleri, şehirlilerin buluşma noktaları, yabancılar için çekim noktası, kültürel ve tarihsel olaylar için de bir arena" (Tönük & Barkul, 1999, p.34) olarak tanımlanabildiği gibi; kentsel dokudaki herhangi bir boşluğun bir odak noktası olduğu ve algılanmasının da kullanıcıya göre değişebileceği vurgulanabilmektedir. Meydan; seyretmek ve seyredilmek, katılmak ya da bundan güvenlik içinde kaçınmak gibi birçok eylemin gerçekleşmesi için uygun ortamı yaratmaktadır (Specter, 1974).

Meydanların tarihsel süreç içindeki gelişimi incelendiğinde, ilk örneklerinin antik dönemlere rastladığı görülür. Yunan kentlerinde "agora" adını alan meydanlar, kent merkezi konumundaydı. Genellikle dikdörtgen bir forma sahip olan agoraların çevresi ticari eylemleri barındıran stoalar, idari binalar ve çeşitli tapınaklarla tanımlanmış, çeşitli kutlamaların yapıldığı, eğitim amaçlı fonksiyonlar üstlenen, ticari eylemlerin gerçekleştirildiği, kent kimliğinin yansıtıldığı çok fonksiyonlu mekanlardır (Tönük& Barkul, 1999).

Antik Yunan'daki Agoraların karşılığı Antik Roma'da "forum"lardır. Roma forumlarıyla Yunan agoraları arasında formsal açıdan tek fark; Roma forumlarında

yolların direkt olarak meydanla ilişkilendirilmemiş olmasıdır. Fonksiyonel açıdan incelendiğinde ise; agoranın çok fonksiyonlu yapısının Roma forumunda az fonksiyonlu bir yapıya dönüştüğü ve politik (prestij) bir nitelik kazandığı gözlenir (Tönük& Barkul, 1999).

Ortaçağ meydanlarında, formsal açıdan antik dönem meydanlarına göre büyük farklılıklar gözlemlenir. Bunun temelinde, Ortaçağda savunma amaçlı kurulan kale kentlerdeki mekan sıkıntısı yatmaktadır. Kent merkezlerinde yer alan meydanlar, çok farklı formlara sahiptirler. Ölçek olarak da, antik dönem meydanlarından çok farklıdır. İnsan ölçeğine uygun olan ortaçağ meydanlarının başarısının temelinde de bu uygunluk yatmaktadır. Yolların kesiştiği bir noktada yer alır; yani henüz gelişmemiş olan trafiğin düğüm noktasıdır. Ortaçağdaki meydanlar, dini, idari ve ticari olmak üzere üç ana kategoriye ayrılırlar.

Rönesans meydanlarında, planlamanın yaygınlaşmasının da etkisiyle her öge ve meydanın kendisi, katı ve sade formlara sahiptir ve simetriktr. Geometrik formlar kullanılmıştır.

Barok dönem meydanlarında, Rönesans dönemi meydanlarına göre biraz hareketlenme gözlenmişse de katı formlar tamamen yok olmamıştır. Daha çok hükümdarlık binaları önünde yer alarak siyasal otoriteyi temsil etmişlerdir.

19.yüzyılla gelindiğinde, meydanlar; merkez olma niteliklerini kaybetmiş, yeni kentsel mekanların oluşturulmasında referans olma özelliğini koruyamayarak; bloklar haline uzanan parseller arasında rasgele noktalar haline gelmiştir (Sennet, 1999).

Günümüz meydanlarında ise, belirli bir form gözlenmediği gibi, günlük yaşantıdaki eylem çeşitliliğinin artması, meydanların içerdikleri fonksiyonlara da yansımış ve çeşitlenmişlerdir.

Tarihsel süreç içinde incelendiğinde, işlerlik kazanan ve gerçek bir kentsel mekan özelliği taşıyan meydanların genellikle yayalara dönük meydanlar olduğu gözlemlenir. Bunun temelinde, kullanıcıların çeşitli sosyalleşme eylemlerini gerçekleştirirken, kentsel yaşama katılırlarken, zeminle birebir bağlantı kurmaları ve kendilerini güvende hissettikleri zaman daha mutlu olmaları yatmaktadır (Specter, 1974; Breinless&Dean, 1974).

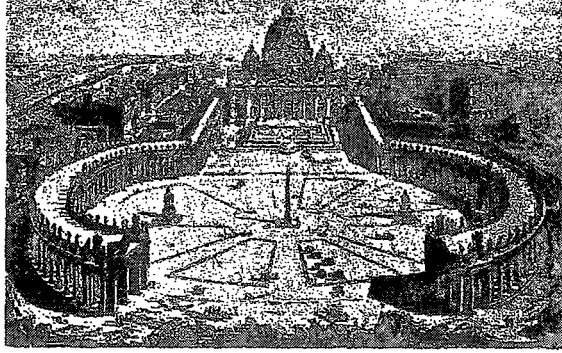
Meydan tanımlamalarından yola çıkılarak; meydanları, fonksiyonel ve formsal olmak üzere iki ana başlık altında incelemek mümkündür.

Meydanların fonksiyonel özellikleri; toplanma ve buluşma mekanları, toplumsal yoğunlaşma ve çekim noktası olmaları, kamusal nitelikleri bulunması, kenti simgeleyerek, kent kimliğini yansıtmaları, tasarlandıkları ve geçirdikleri dönemleri aktarmaları ve dolayısıyla da kentin geçmişiyle bugünün arasında bağlantı kurmaları, farklı sosyal aktiviteleri bünyesinde barındırmaları, dinsel ya da politik olmaları, ticari eylemleri barındırmaları, kültür ve sanat eylemlerini barındırmaları, tören ve kutlamaların yer alması, kentsel toplumsal iletişim eylemlerini yerine getirmeleri, rekreasyonel faaliyetleri bünyelerinde barındırmaları, büyük yolların birleştiği noktalarda trafik akışını rahatlatıp düzenlemeleri, kent içinde kamunun çok kullandığı binaların önünde araçların durması ve beklemesi için gerekli olan mekanı sağlamaları olarak sıralanabilir.

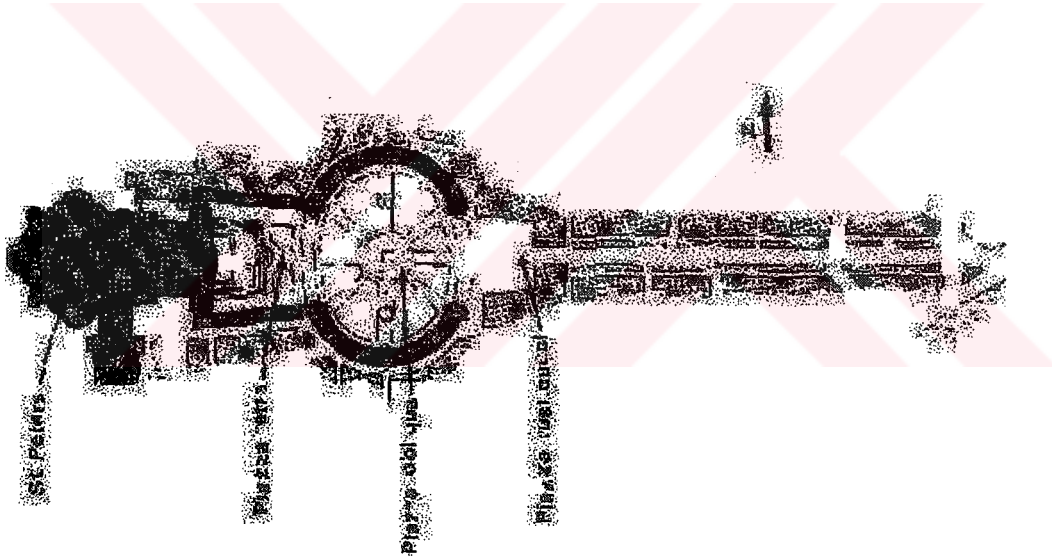
Aktivite meydan için hayati olduğu kadar, görsel çekiciliği de sağlayan çok önemli bir niteliktir. Vitruvius forum tasarımıyla ilgili yazısında, meydanın kullanılabilir olması için büyüklüğü ile kullanıcı sayısının orantılı olması gerektiğini vurgulamıştır. Kullanımı artırmak için Rönesans teorisyenlerinden Aliberti ise, farklı bölgelerde farklı fonksiyonlara sahip meydanlar olması gerektiğini öne sürmüştü ve Pazar meydanlarındaki malların çeşitliliğine de değinmiştir (Moughtin, 1999).

Sonuç olarak, meydanın canlılığını koruyabilmesi için fonksiyon çeşitliliğine sahip olması gerekmektedir. Ancak bazı meydanlar vardır ki, onların önemi içerdikleri fonksiyonlardan çok yüklendikleri simgesel özelliklerine dayanmaktadır.

Bunun en güzel örneği, Bernini'nin tasarladığı, Katolik dünyasının merkezi olarak sayılan, üç ana bölümden oluşan, Roma'daki St. Peter Meydanı'dır.

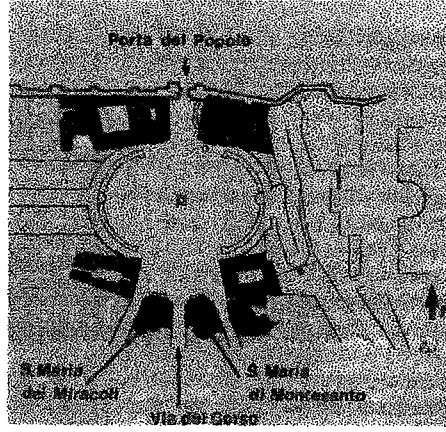
Şekil 2.16 St. Peter Kilisesi ve meydanın görünümü (Arseven, 1937, p.125)

Şekil 2.17 St. Peter Meydanı planı, Roma (Moughtin, 1999, p.90)

Simgesellik ve kent yaşantısı canlı tutan çeşitli fonksiyonları bünyesinde barındırmasının yanı sıra meydanlar, kimi zaman, kent girişlerini belirleme görevini de yerine getirirler. Kent girişleri, kentin merkezine ve dışına doğru olan kuvvetler arasındaki gerilimin en yüksek olduğu yerdir. Kent strüktürünü kurarken bir yerden bir yere geçiş önemli bir tasarım problemidir. Roma'daki Popolo Meydanı kent

girişini simgelemesi açısından iyi bir örnektir. Piazza del Popolo Roma'ya kuzey yönünden gelenler için ana giriş noktası olarak uzun süre hizmet vermiştir (Moughtin, 1999).

Şekil 2.18 Del Popolo Meydanı planı, Roma (Moughtin, 1999, p.96)

Meydanları formlarına göre sınıflamak için birçok çalışma yapılmıştır. Zucker, meydanları formlarına göre beş ana bölümde, Sitte ise; iki ana bölümde incelemektedir (Moughtin, 1999).

Zucker meydanları formlarına göre; kuşatılmış (kapalı) meydanlar, baskın meydanlar, çekirdek meydanlar, gruplaşmış meydanlar ve amorf meydanlar olmak üzere beş ana grupta toplamıştır (Moughtin, 1999).

Sitte'e göre ise meydanları formlarına göre; derin meydanlar ve geniş meydanlar olmak üzere iki ana başlık altında incelemek mümkündür. Burada meydanı gözlemleyen kişi, meydanı belirleyen ana bina karşısında durduğu zaman, meydanın konumlanması sonucu ortaya çıkan görüntü meydanın formunu belirler. Sitte'in sınıflandırmasına göre, amorf meydan ve çekirdek (nüclear) meydan bu sınıflamanın dışında kalmaktadır. Gruplaşmış meydanlar ise; birbiriyle ilişkilendirilmiş meydanlar olarak nitelendirilmekte ve bir ana form olarak adlandırılmamaktadır (Moughtin, 1999).

Arseven ise; Sitte'den yola çıkarak, meydanları formlarına göre; açık meydanlar ve kapalı meydanlar olmak üzere iki grupta toplamıştır. Kapalı meydanlar; etrafi binalarla çevrilmiş, trafik akışından çok halkın toplanması için ya da estetik amaçlarla yapılmış meydanlar olarak nitelenmektedir (Arseven, 1937). Eski Yunan ve Roma şehirleri ile Ortaçağ kentlerindeki meydanlar kapalı meydanlardır. Açık meydanlar ise, etrafında büyük caddelerin toplandığı, trafiğin çeşitli yönlerde aktığı, etrafi binalarla çevrili olmasına karşın açık olarak nitelendirilen meydanlardır. Ne kadar binayla kuşatılırsa kuşatılsın açıklık duygusunu veren meydanlardır. Açık meydanlara en güzel örnek, Paris'teki Concorde Meydanıdır. Kır, deniz vb. manzaralara bakan ve tek ya da daha çok kenarı açık olan meydanlar da açık meydan olarak nitelendirirler (Arseven, 1937).

Meydan kavramı geçmişte Osmanlı kent dokusu içinde, her türlü geniş alan için kullanılmıştır. Hatta saray ve büyük binaların içindeki açık avlular bile meydan olarak adlandırılmıştır (Arseven, 1937). Bu nedenle de Avrupa'daki gelişiminden çok farklı bir yol izlemiş, geleneksel dokudaki küçük boşluklar, bunun dışında büyük kentlerdeki geniş boşluklar ve spor etkinliklerinin gerçekleştirildiği tanımsız alanlar da meydan olarak adlandırılmıştır. Bunun en güzel örneği, İstanbul'daki Ok meydanıdır. Bu meydana okla ilgili çalışma ve yarışmaların yanı sıra yaya koşularının ve güreşlerin yapıldığı da bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettikten sonra okla ilgili çalışmalar için uygun gördüğü bu alanı tanımlamak için hocasını görevlendirmesi ve sınır taşlarının yapılması meydan olarak adlandırılan bu boşluğun çevresinde o zaman binaların bulunmadığını göstermektedir (Gültekin, 2000).

2.3 Kapalı Kamusal Mekanlar

Kapalı kamusal mekanlar, belirli tasarlanmış bir dış kabuğa sahip, hava koşullarına karşı korunaklı olan ve toplumun fiziksel, sosyal ve psikolojik gereksinimlerine cevap veren, kamusal nitelikleri yüksek mekanlardır. Kamusal açık mekanlardan farkı, bir iç mekan olmaları ve hem iklimsel verileri hem de

kullanıcıları kontrol etme imkanlarının kamusal açık mekanlara göre daha fazla olmasıdır.

Üstlendikleri kentsel fonksiyonlar açısından, kamusal açık mekanlarla aralarında büyük farklılıklar bulunmamaktadır. Ancak; ana fonksiyonlarında farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Genel olarak önde gelen fark, kontrollü mekanlar olmaları ve daha çok tüketime dönük eylemleri barındırmalarıdır. Ayrıca, kapalı kamusal mekanlar kamusal açık mekanlarda gerçekleştirilmeyen bazı işlevleri de bünyelerinde barındırırlar. Bunun için verilebilecek en belirgin örnek; hastane yapılarıdır. Kapalı kamusal mekan olan hastanelerde gerçekleştirilen eylemlerin büyük bir kısmının açık kamusal mekanlarda gerçekleşmeyeceği açıkça görülmektedir.

Tarih boyunca değişen toplum yapısı, ekonomik koşullar, teknoloji gibi etkenler nedeniyle zamanla yeni kamusal mekan türleri ortaya çıkmış ya da mevcut mekanlar değişime uğramışlardır.

Kapalı kamusal mekanlar; pasajlar, kapalı çarşılar, arkadlar, galeriler, müzeler, hastaneler, eğitim yapıları, konferans merkezleri, sinemalar, tiyatrolar, ulaşım merkezleri ve plaza atriumlar olarak sıralanabilir. Bu mekanların bir kısmı geçmişten beri varlığını sürdürürken bir kısmı günümüze ulaşamamış, bir kısmı ise; bazı etkenler sonucu ortaya çıkan gereksinimleri karşılamak amacıyla yapılmış yeni bina türleridir. Pasajlar ve kapalı çarşılar genellikle geleneksel kent dokusunun öğeleridir. Arkadlar; kökeni eskiye dayanan ancak zaman içinde değişimler göstermiş yapılardır. Ulaşım merkezleri; geçmişte sadece ulaşım hizmet eden mekanlarken, zamanla değişime uğramış ve farklı fonksiyonları barındırmaya başlamışlardır. Benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Kapalı kamusal mekanlar dördüncü bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

BÖLÜM ÜÇ

KAMUSAL MEKANLARDA DEĞİŞİME ETKİ EDEN FAKTÖRLER

3.1 Toplumsal Yapıdaki Değişimler

Toplumsal yaşamın gerçekleştiği kamusal mekanları etkileyen önemli faktörlerden biri; kullanıcılarının yaşam tarzlarındaki yani genel olarak toplumdaki değişimlerdir. Toplumsal değişimlere neden olan etkenlerin, genel olarak sanayileşme ve beraberinde getirdiği küreselleşme süreçlerinin sonucunda oluştuğu söylenebilir.

Modernizmin yaygınlık kazanma süreci ve kapitalist ekonomik düzenin geçmişi incelendiğinde, toplumsal hayatın ve insan yaşamlarının bu güçler tarafından daha önce hiç rastlanılmamış bir hız ve ölçekte değiştirildiği, maddi yaşamın sürekli bir değişkenlik içinde olduğu gözlenmektedir. Bu sürekli değişimin nedeni ise; modernleşme sürecinin ve kapitalist ekonominin, sürekli, üretim, üretim araçlarının yenilenmesi, yeni üretim biçimlerinin bulunması, yeni pazarlar ve yayılma gibi kendine özgü iç dinamikleridir (Yırtıcı, 2003).

Küresel sermayenin dünya üzerindeki örgütlenme şekli ise; orta sınıfa yeni bir toplumsal katmanın eklenmesine neden olmuştur. Bu katman; finans, emlak, hukuk, eğitim, bilim ve ticaret hizmetleri alanında çalışan “beyaz yakalı işçiler”dir. Bu oluşan yeni sınıfın talep ettiği sermaye, mekanın belirleyicisi olmaktadır. Harvey, bu birikimi sembolik sermaye olarak tanımlamaktadır. Küresel sermayenin örgütlediği yeni grup, kültürel nesnelerin üreticisiyken aynı zamanda tüketicisidir. Çünkü

günümüzde kültür üretimi; promosyonun, ambalajlamanın, ürün tanıtımının gösteriye dönüştürülmesidir. Dolayısıyla kentsel mekan da gösteri alanı haline gelmiştir (Yıldırım,2000).

Featherstone, kültürün değişime uğradığını ve bu değişimin de gündelik yaşantıya yansıdığını belirtmektedir. Değişim; tabu ve fantezilerin olanaklı kılınması, olanaksız olarak nitelendirilen hayallerin ifadelendirilerek bilinç eşiğinin aşılmasıyla gerçekleşmiştir (Featherstone, 1996).

Günümüz toplumu ve kültürünün şekillenmesine önemli etkilerden birini postmodernizm yaratmaktadır. Postmodernizm, tüketim alışkanlıkları açısından incelendiğinde; modernizme tepki olarak, sistematik olmayan, yüzeysel, içeriği önemsenmeyen, birey ve tüketimi öne çıkartan bir oluşumdur (Odabaşı,1999).

Postmodern tüketici, genellikle; günlük mutluluk peşinde koşan, anında tatmin isteyen, ihtiyacının tatminini ertelemeyen ve gelecek için bugünü feda etmeyen, geçmiş ve geleceği içerecek biçimde denemeyi büyük bir arzuyla isteyen, içerik yerine biçime daha çok önem verebilen birey olarak tanımlanabilir (Odabaşı,1999).

Postmodernizm, farklı disiplinlerde farklı şekillerde açıklanmaya çalışılmaktadır. Pazarlama uygulamaları ve tüketim ile bağlantılı olarak yapılan sınıflandırma ve yaklaşım ise, beş önemli kavramı içermektedir.

- **Üst Gerçeklik (Hyperreality):** Postmodernizmin önemli bir boyutu olup, bir kültürün üyelerinin gerçek yerine sanal benzetimde yaşama eğilimi ve arzusu ile bağlantılıdır (Odabaşı,1999).

Postmodernizmin teknolojisi; bilgisayar, bilgi ve iletişim karışımından oluşmaktadır. Sanal gerçek, internet, autofab (automated fabrication), sensor teknolojisi bu alandaki en önemli gelişmeler olarak gösterilebilir. Gösteriş, imaj, abartı, sloganlar ve onların taşıdıkları anlamlar pazara sunulmaktadır.

- **Parçalanma (Fragmentation):** Postmodern tüketim ve tüketici için her duruma göre farklı ürün ve farklı imajlar yaratılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında farklı durumlar için farklı kişilikler yaratmak ve farklı ürünler sunarak imajları değiştirmek pazarlama kampanyaları ile olanaklı olabilmektedir (Odabaşı,1999). Bugünün tüketicisi farklı ortamlarda farklı tavırlara, kişiliklere bürünmeye eğilimli olabilmektedir. Postmodernizmde farklı sosyal sınıfların farklı tarzları, biçimleri ve stilleri birbirine karışmıştır. Sosyal hiyerarşi bozulmuş ve geçişkenlik artmış durumdadır (Featherstone, 1996).
- **Üretim ile Tüketimin Yer Değiştirmesi:** Postmodernizm, tüketimi sosyal bir eylem olarak nitelemesi nedeniyle bir üretim süreci olarak görür. Tüketim sırasında da üretimin gerçekleştiğini, farkın sadece üretim biçimlerinden kaynaklandığını savunur (Odabaşı,1999; Featherstone, 1996).
- **Öznenin Merkezileştirilmemesi:** Modern toplum, bilim ve teknolojinin aracılığıyla düzenlenmekte ve bilinçli insanlardan oluşmaktadır. Postmodernizm ise; bunu yanıltıcı ve hayali olarak kabul etmektedir. Bireyin nesne ile ilişkilerindeki yaşam sürecinin ve çevresinin kontrolünü, özne yerine nesnenin, tüketimin süreçlerini ve koşullarını belirlediğini kabullenir (Odabaşı,1999).
- **Karşıtların Birlikteliği:** Postmodernizmin; ırksal, toplumsal sınıflar, alt kültür (pop kültür)-üst kültür gibi ayrımlara önem vermemesi, oluşturulmuş hiyerarşinin yok edilmesi, silinmesi gibi etkileri, tüketimi derin bir biçimde etkilemektedir (Odabaşı,1999). Yaşamın bir tüketim deneyimi olarak algılanmasını ve kültür ile ticaretin iç içe girmesini öngören postmodern düşüncenin uygulamalarına günlük yaşantıda sıkça rastlanmaktadır.

Jameson, postmodernizmin “sermayenin yeni kültürel mantığı” olduğunu iddia ederek, sermayenin günümüze dek metalaştırılmamış alanlara büyük bir hızla yayıldığını belirtmektedir (Hall, 1995). Urry ise, postmodernitenin, kültürün

görselleşmesi, değişmez kimliklerin çöküşü ve zamanın dönüşümü olmak üzere üç süreç içerdiğini öne sürmektedir (Urry, 1999).

Genellikle büyük kentlerde toplumsal hayat, kurallarından arındıkça ve toplumsal ilişkiler daha değişkenleşip istikrarlı normlarca daha az yapılanmış hale geldikçe, tüketim toplumu özünde kültürel bir toplum haline gelerek “gerçekliğin estetikleşmesi” sağlanmaktadır (Featherstone, 1996).

Modern toplumlarda örgütsüzleşmeye yol açan birçok gelişme sonucunda, toplumsal yaşam, kültür, boş zaman, sanat ve mimari, tüketim, çevrecilik, feminizm, etnik farklılık, yerel demokrasi gibi alanların çok daha karmaşık ve farklılaşmış bir yapıya sahip olduğu belirtilmektedir (Urry, 1995).

Toplum yapısı, yalnızca bireyin ekonomik, politik ve sosyal alanda kente kurduğu ilişkileri ve kentsel yaşamı etkilemekle kalmamış, aynı zamanda beraberinde hem kentsel hem de mimari ölçekte yeni mekansal kurgular gereksinimini de beraberinde getirmiştir (Vural, 2003).

3.1.1 Tüketim ve Tüketim Kültürü

Tüketim, genel anlamıyla, doğumdan ölüme kadar süregelen doğal bir eylemdir. Tüketmeden yaşamak ve bu eylemden uzak durabilmek olanaksızdır.

Tüketimi, “belirli bir ihtiyacımızı tatmin etmek için bir ürünü ya da hizmeti edinme, sahiplenme, kullanma ya da yok etme” olarak tanımlamak mümkündür. “Bu eylemi yapan ise tüketici” olarak tanımlanabilir (Odabaşı, 1999 p.4). Baudrillard ise tüketimi; “sadece nesnelerde değil, aynı zamanda dünyayla da etkin bir ilişki biçimi ve tüm kültürel sistemimizin üzerinde kurulduğu sistemli bir etkinlik” olarak tanımlamaktadır (Bozdoğan, 2002, p.10). Odabaşı ve Baudrillard’ın tanımları arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. Birisinde ihtiyaçların tatmini söz konusuysa, diğerinde kültürün dayanağı haline gelmiş sistemli bir etkinlik söz konusudur. Aslında her iki tanım da tüketimin farklı noktalarına ışık tutmaları

bakımından önemlidir. Tüketim; insanoğlunun varolmasıyla birlikte ortaya çıkmış; doğal, basit bir olguyken, zaman içinde gerçek içeriği olan ihtiyaçların tatmininden uzaklaşmaya başlamış ve toplumsal statüleri belirleyen, kültürü temellendiren karmaşık bir yapıya ulaşmıştır.

1950'li yıllardan sonra toplumda, genellikle büyük kentlerde, toplumun sosyal yapısında, istekleri dışı vurumda köklü değişimler yaşanmış bu da beraberinde tüketim kültürü ve tüketim alışkanlıklarının değişmesine neden olmuştur. Son yıllarda insanların sunulan değişik malları satın almak ve doyumlarını en üst noktaya çıkarmak istemeleri tüketimdeki geleneksel anlayışı tamamen ortadan kaldırmıştır (Bozdoğan, 2002).

Yaşanılan kültürde bireyin kimliğini belirleyen, anlam ileten ve sembolik nitelikte bir tüketimden söz edilmektedir. Baudrillard'a göre günümüzdeki tüketim, mal ve hizmetler aracılığıyla bireylerin ihtiyaçlarının tatmin edilmesinin ötesinde, bir gösterge sistemidir. Tüketim mallarının, göstergeler ve bunların hiyerarşik yapıları olarak kabul görüp önem kazanması söz konusudur (Odabaşı,1999).

Tüketimle birlikte, sıklıkla karşılaşılan bir diğer kavram ise; "tüketim kültürü" kavramıdır. Tüketim kültürü kavramına, ekonomik sistem ve toplum yapısı olmak üzere iki farklı açıdan yaklaşmak mümkündür. Ekonomik bağlamda; "Tüketim kültürü, pazar dinamiklerinin egemen olduğu, pazar ekonomisinin var olduğu toplumların kültürüdür." (Odabaşı,1999, p.27). Toplumsal açıdan bakıldığında ise; "...tüketim kültürü, tüketicilerin çoğunluğunun yararcı olmayan statü arama, ilgi uyandırma, yenilik arama gibi özelliklerle öne çıkan ürün ve hizmetleri arzuladıkları hatta peşine düşüp, edinip sergiledikleri bir kültürün tanımıdır." (Odabaşı,1999, p.25). Featherstone da tüketim kültürünü, benzer şekilde; tüketim toplumunun kültürü olarak tanımlamakta ve simgesel üretim, gündelik tecrübeler ve pratiklerin yeniden örgütlenerek kitlesel tüketime yardımcı olduğunu ve kültürü etkilediğini belirtmektedir. Birçok inceleme, tüketim kültürünün, kökenlerinin 18.yüzyıl Britanya orta sınıfı ve İngiltere, Fransa ve ABD'de 19.yüzyıl işçi sınıfına dek gerilere dayandırırken, bazı incelemeler ise; tüketim kültürünün kökeninin iki dünya savaşı

arasındaki dönemde ABD’de geliştiğini belirtmektedir. (Featherstone, 1996). Tüketim toplumu; Jameson tarafından da “...göstergeler, iletiler ve imajlarla dolup taştan bir toplum...” olarak tanımlanmaktadır (Featherstone, 1996, p.99). Tüketim toplumunun Şengül; “toplumsal ilişki biçimi, kendisini daha önceki dönemlerdeki tüketim biçimlerinden belli bir teknolojik gelişme ve otomasyona dayanan kitlesel üretimin başlamasıyla” ayrıştığını belirtmektedir (Şengül, 2002, p.8).

3.1.2 Günümüz Tüketim Alışkanlıkları

Günümüzde tüketimin özellikleri incelendiğinde, tüketimin halen artmakta olduğu ve gündelik yaşamda ihtiyaçlardan çok istekleri karşılamaya yönelmiş olduğu, sonuç olarak çeşitli etkenlerle ürünlerin çeşitlendiği, miktarının arttığı, dolayısıyla ürünlerin tüketicilerle buluştukları mekanlar olan alışveriş mekanlarının da benzer şekilde değişimlere uğradığı gözlenmektedir.

Lury, günümüzde süregelen tüketimin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Tüketim ürünleri hem çeşit hem de miktar olarak artmaktadır.
- Alışveriş, bir boş zaman uğraşı olarak görülmektedir
- Boş zaman etkinlikleri ve spor tüketiminde belirgin bir büyümeye rastlanılmaktadır.
- Satın alma ve tüketim mekanları artmaktadır (Alışveriş merkezlerinin artışı gibi).

Parayı ödünç alma konusundaki kısıtlamalar ortadan kaldırılarak tüketim özendirilmektedir (Kredi kartlarının, tüketici kredilerinin yaygınlaşması gibi). (Odabaşı,1999).

Sonuç olarak, günümüz tüketim alışkanlıklarında gözlemlenen başlıca iki önemli özellik, tüketimin sembolik ve hedonik yanlarıdır.

3.1.2.1 Hedonik Tüketim

Hedonizm, günlük yaşantıda tüketim kültürünün karşılaşılan en belirgin boyutlarından biridir. Hedonizm sözcüğü; Fransızca kökenli olup Yunan felsefesine dayanmaktadır. Hazcılık ya da haz arayıcılığı anlamına gelmektedir (TDK, 1992, cilt1, p.631).

Hedonik tüketim, tüketici davranışının, bireyin ürün tecrübesinin çoklu duyuşsal, fantezi ve duygu bileşenleriyle ilgili olan kısmıdır. Günümüzde geleneksel duygusal hedonizmden, fantezi ve düş ürünü olan hedonizme doğru bir yönelme söz konusudur. Böylece hedonik tüketim, gerçek tüketimin önüne, hatta onun yerine geçebilmektedir. Modern reklam ve iletişim endüstrileri böyle bir düşsel tüketimi yaratmada logolar ve markalar yaratarak ürüne anlam kazandırmakta, dolayısıyla hedonik tüketime yardımcı ve aracı olabilmektedir (Odabaşı,1999; Featherstone, 1996).

Hedonik alışverişin nedenleri genel olarak; sosyal deneyimler, ortak ilgilerin paylaşımı, bireyler arası cazibe, hazır (anında) statüler ve yarış heyecanı olarak sıralanabilir.

3.1.2.2 Sembolik Tüketim

Sembolik tüketimi; pazarlama sosyoloğu Piere Martineau'un sözleri şu şekilde açıklamaktadır: "Ürün ya da marka imajı tüketicinin kişiliğinin, benliğinin bir sembolüdür." (Odabaşı,1999, p.57). Tüketicilerin, ürünler ve onların markalarının taşıdıkları anlamları daha fazla anlamaya ve yararlanmaya yönelmeleri, "sembolik tüketim" kavramını, tüketim kültürünün ana bileşenlerinden biri haline getirmektedir. Günümüzde dünya ülkeleri ve ürettikleri ürünler arasında teknolojik farklar gün geçtikçe ortadan kalkmaktadır. Açık biçimde teknolojik üstünlükleri olmayan, işlevleri birbirine çok yakın olan ürünlerin tercihinde, tüketiciler bunların dışındaki özellikleri arar duruma gelmektedirler. Tüketiciler, ürünleri ve markaları satın alıp tükettiklerinde bunların ekonomik, teknolojik, işlevsel yararlarından daha çok taşıdıkları

ve aktarabildikleri sembolik anlamlara yönelmektedirler (Odabaşı,1999; Featherstone, 1996). Ürünlerin hem sosyal anlamları hem de özel, bireysel anlamları için tüketildikleri söylenebilir. Tüketim ürünleri; sosyal görüntünün, yaşam biçiminin ve sosyal grupların oluşmasında önemli bir role sahiptir.

Sembolik tüketimin yaygınlaşmasında etkili olan önemli faktörlerin başında reklam sektörü gelmektedir. Sembolik tüketimi körükleyen reklamda amaç, rasyonel ya da bilgilendirmeye yönelik olandan çok, duygusal mesaj içeren bir atmosfer- bir yaşam tarzı- sunmaktır. Renkler, sesler ve şekiller, tüketicileri ruh hali ve çağrışım yoluyla metalarla özdeşleşmeye kışkırtarak bireyselliği öne çıkarmaktadırlar (Mort, 1995).

Sembolik tüketime olan eğilimin artmasıyla birlikte toplumlarda; deneyimlerin ve hazzın tüketilmesine ağırlık veren boş zaman tüketimi biçimlerinin değişimlere uğrayarak arttığı ve yüksek kültür tüketiminin daha geleneksel biçimlerinin (müzeler, galeriler gibi) daha geniş kitlelere hizmet vermek üzere yenilediği, ayrıca; sanatın ve “eğitici-biçimlendirici” iddiaların önemlerini yitirerek seyirsel, popüler, zevk verici ve dolaysızca erişilebilir olanın ön plana çıktığı gözlenmektedir (Featherstone, 1996).

3.1.3 Tüketicinin Artışına Etki Eden Faktörler

Tüketicinin kendisinin karmaşık yapıya sahip olmasının nedeni; ekonomi, toplum bilim, psikoloji, yaşam tarzı gibi bileşenlere sahip çok yönlü bir olgu olmasıdır. Dolayısıyla, tüketimin artışına etki eden faktörler de genelde birbiri içine geçmiştir ve farklı şekillerde etkilere sahiptirler. Tüketim artışına etki eden faktörler, ana hatlarıyla; ekonomik yapıdaki değişimler, medya, teknolojik değişimler ve gündelik yaşamının değişimi olmak üzere dört başlık altında incelenebilirler.

3.1.3.1 Ekonomideki Değişimler

Günümüz kullanıcılarının istekleri geçmişe göre çok daha çeşitlidir. Bu çeşitliliğe sahip olabilmek için, tüketicinin bir şekilde borçlanarak bu isteklerini satın alması ya da bunlardan vazgeçmesi gerekmektedir.

“Yeni küresel sermaye sistemi içinde bankacılık, borsa simsarlığı finansal hizmetler vb. hızla ön plana çıkmış, konut finansmanı, tüketici kredisi, vadeli sözleşmeler gibi yöntemlerle insanlar daha henüz kazanmadıkları kapital ile gittikçe daha yoğun bir biçimde tüketime yönlendirilmiştir” (Sayar&Süer, 2001)

Toplumlarda, ekonomik ilişkilerin hızlanmasıyla birlikte güvenilebilir ve kullanılabilir, ortak bir değişim aracına gerek duyulmaktadır. Değişim aracı olarak başlangıçta para kullanılırken, günümüzde kredi kartları kullanılmaktadır. Kredi kartının gündelik hayatta yerini alması sonucu alışveriş eylemleri daha rahat gerçekleştirilebilmekte, alıcı ve satıcıya sağladığı yararlar çerçevesinde, ticari faaliyetin canlanmasını ve canlılığın sürmesini kolaylaştırmaktadır (Özgen, 1997). Tüketicie hız ve kullanım kolaylığı sağlayarak, tüketimin belirli bir ölçüde artmasına neden olmaktadır.

3.1.3.2 Medya

Tüketimin yaygınlaşmasında insanlar arasındaki etkileşim, gözlem ve model almanın yanında, kitle iletişim araçlarının etkileri yadsınamaz bir öneme sahiptir. (Odabaşı,1999). Reklamlar, magazin programları, pembe diziler gibi kitlelerin izlemesine sunulan her türlü iletişim biçimi, yeni ve çeşitli yaşam tarzlarını içermektedir.

Teknoloji ve piyasa değişimleri yeni küresel görüntü sanayilerini ve dünya pazarlarını doğurmaktadır. Bu süreç içinde, görsel-işitsel üretimin yurtsuzlaştığı, uluslararası yayın sistemlerinin geliştiği gözlenmektedir. Görüntü akışlarındaki küreselleşme, yer ve mekan duygularını temel bir dönüşüme uğratmaktadır

(Morley&Robins, 1997). Bu durum kültürler arasındaki akışkanlığı arttırmaktadır. Uluslararası iletişim alanında global ile yerelin etkileşimi yoğunlaşmakta ve sonuç olarak yeni parçalanmalar oluşmaktadır (Aslanoğlu, 1998).

Televizyon yayınları, kamusal yaşamda, izleyicilerin, yerini belirlemekte, siyasi hayata ve eğlence faaliyetlerine katılımını belirlemekte ve kolektif anılar ile kimliklerin oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Morley&Robins, 1997).

Baudrillard ve Jameson'a göre; tüketim kültürü ve televizyon, gerçekte düşsel arasındaki sınırı silen bir simülasyon dünyasının yükselişine yol açan bir imaj ve gösterge bolluğunu üretmektedir (Featherstone, 1996). Ek olarak Urry, televizyonun toplumsal yaşamın zamansal ve mekansal örgütlenmelerini değiştirdiğini, seyirciyi önce toplumsal kimliklerinden arındırdığını ve “gösteri toplumunda bir tüketici olarak belirgin bir kimlik” kazandırdığını belirtmektedir (Urry, 1999).

Üretim toplumundan, tüketim toplumuna geçişte önemli bir yeri olan reklam sektörü, tüketicuyu kontrol etmeye ve yönlendirmeye yönelik etkenlerin başında yer almaktadır (Sayar&Süer, 2001). 1980'li yıllarda, medya sektörünün eskiye oranla tüm dünyada çok kârlı bir alan haline gelmesi, medyayla ilgili olmayan diğer sektörlerin de bu alana sermaye aktarmalarına neden olmuştur. İletişim sektörünün aşırı bir büyüme kaydetmesi sonucunda, medya kuruluşları, büyük kuruluşlar arasına girmiştir. Medyatik ürünlerin üretimi büyük boyutlara ulaşarak, hem üretimde hem de pazarlamada 'herkesin oturma odasına kadar girebilen' bir sistem yaratılmıştır.

Christopher Lasch, *The Culture of Narcissism* adlı kitabında, modern reklamcılığın, “sürekli tatminsiz, huzursuz, kuşkucu ve sıkıntılı bir tüketici” yarattığına dikkat çekmektedir. 1980'li yıllarda aşırı tüketiciliğin ve Lasch'ın tanımladığı “modern çağa özgü yeni tatminsizlik biçimleri”nin ortaya çıkışında televizyonun diğer bütün reklam araçlarından çok daha fazla etkili olduğunu söylemek mümkündür (St. James, 1999).

Magazin ise; sınıf farklılıklarını en açık biçimde ortaya koymaya özen göstererek, farklılığı kaldırmak isteyenler için, somutlaştırılan bir yaşam biçimi ve itici güç oluşturmakta böylece tüketimin artmasına olumlu yönde etki etmektedir (Odabaşı,1999).

3.1.3.3 Teknolojik Değişimler

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, tüm çalışma ve üretme sistemleri değişime uğramış, farklı toplumsal, ekonomik ve coğrafi oluşumlar gözlenmiştir (Sayar& Süer, 2001).

Fordist üretim sistemi; ürünlerin standartlaştırılması, görevlerin bir kısmının mekanize edilmesi, bilimsel idare ve yürüten bantların kullanılması gibi özellikleri taşımaktadır ve uzmanlaşma kavramını getirmektedir. Bu üretim sistemi, 20.yüzyıl boyunca, yiyecekten mobilyaya, giyeceklerle, yemeklere dek sektörden sektöre taşınmıştır. Malların standartlaşması söz konusudur. 1970'li yılların ortalarında (Süer&Sayar, 2002b) Fordizmin istikrarlı ve katı yapısının kapitalizmin çelişkilerini denetim altında tutmasının olanaksızlığı belirginleşmiş ve malların gelişen istek ve talepler doğrultusunda üretilmesine başlanmış ve böylece 80'li yıllarda (Süer&Sayar, 2002b) Post-Fordist dönem olarak adlandırılan döneme geçilmiştir. Post Fordizmde işçinin makine gibi eylemde bulunmasının yanı sıra bilgisayar gibi de çalışması beklenir. Post-Fordizm emeği modern üretimin kilit noktası olarak görmektedir (Murray, 1995). Post Fordizmin belli başlı özellikleri; kimyasal ve elektronik teknolojilerden, yeni enformasyon teknolojilerine kayılması, emek sürecinin uzmanlaşması, tüketimin, tercih ve ürünün farklılaşması olarak sıralanabilir. Post Fordizmin önemli boyutu, kişisel tüketim yoluyla, bireysel tercihlerin artışı, daha büyük toplumsal parçalanmayı, çoğulculuğu, özel pazarları hedefleyen tasarımların artışı, eski kolektif dayanışmanın ve bütüncül kimliklerin zayıflatarak yeni kimliklerin ortaya çıkarmasıdır (Hall, 1995; Morley&Robins, 1997). Artık mal tüketiminden hizmet tüketimine doğru bir eğilim oluşmuş, hizmet tüketimi sadece ticaret, eğitim, sağlık gibi temel gereksinim alanlarında değil, eğlence, gösteri, hobi gibi alanlarda da geçerli konuma gelmiştir (Süer&Sayar, 2002b).

İçinde bulunulan dönemin ayırıcı özelliklerinden biri, taşımacılık sistemlerinin ilerlemesi ve dünyanın değişik yerlerini bağlantıya geçirmede rol oynayan çeşitli sembolik iletişim biçimleridir (Morley&Robins, 1997).

Otomobiller ve otoyolların gelişmesiyle birlikte; mal ve insan taşımacılığı tarihinde daha önce eşi görülmedik bir hız ve kolaylığa ulaşmıştır. Dolayısıyla, çok daha uzun mesafelerde yolculuklar söz konusu olmaya başlamıştır. Ayrıca; özel otomobil sahipliği, toplu alışverişi kolaylaştırmakta, kent dışında yer alan alışveriş merkezlerine ulaşımı kolaylaştırmaktadır (Dosya, 1996).

Express kargo şirketlerinin ve siber alışveriş merkezlerinin ortaya çıkışıyla birlikte yeni alışveriş türleri oluşmuş ve yaygınlık kazanmıştır. Böylece tüketme eylemi konutların içine kadar girmiştir (Sayar&Süer, 2001).

Bilgisayar sistemleri ve iletişimde yaşanan gelişmeler sonucunda, çubuk kod (Barkod) sistemi hızla yayılmış, yazar kasa ve optik okuyucu gibi kolaylıklar hem alışverişin bürokratik işlemlerini, hem de stok, maliyet vb. işlemleri kolaylaştırmıştır (Dosya, 1996). Ayrıca, internet üzerinden alışveriş yapma eylemi yaygınlık kazanmıştır. 1993'ten bu yana ABD'de bilgisayar satışı televizyon satışlarının üzerinde bulunmaktadır. Bu değişim aile yapısını, kültürü, dini, politikayı, ekonomiyi etkilemektedir (Hasol, 1996).

Gıda kalitesi ve ambalajında yaşanan yenilikler, gıdaların uzun süre sağlıklı ve besin değerini koruyacak şekilde üretilmesi ve saklanabilmesi olanaklarındaki artış ile toplu alımlar artmış, dolayısıyla süpermarket, hipermarket vb. tüketim mekanları tercih edilmeye başlanmıştır (Dosya, 1996).

3.1.3.4 Gündelik Yaşantının Değişimi

Yukarıda sıralanan etkenler vb. ile sonuçta birey bazında günlük yaşantıda değişimler gerçekleştirmektedir. Tüketicinin ya da kullanıcının günlük yaşantısında meydana gelen değişiklik, doğal olarak günlük yaşantısını sürdürdüğü mekanlarda çeşitli değişimlere yol açmaktadır.

Lefebvre'e göre; üretimdeki akılcılaştırmanın bir yansıması olarak, gündelik hayatın parçaları bölümlere ayrılmış ve bir yap-bozun parçaları gibi düzenlemiştir. Bütünü oluşturan, iş, özel hayat, aile hayatı, boş zaman ve eğlence örgütlenmesi gibi bölümler yine benzer şekilde akılcılıkla ele alınmış ve düzenlenmiştir (Lefebvre, 1998).

Teknolojinin, çalışma ilişkilerini yeniden biçimlendirmesi ve gündelik hayata yoğun katılımı, insanların eskisinden daha çok boş zamana sahip olmalarını sağlamıştır (Sayar&Süer, 2001).

Boş zaman kavramı beraberinde rekreasyon kavramını getirmektedir. "Kişisel doygunluk ve zevk için, insanların birey olarak, ya da topluca boş zamanlarını değerlendirmek için yaptığı çeşitli eylemler" rekreasyon olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tb-yayin.gov.tr>).

Malların toplumsal ilişkilerde sınır çizgileri çekmek için kullanıldığı bir tüketim mantığının hüküm sürdüğü toplumda, rekreatif eylemlerin giderek daha fazla metanın satın alınmasına yöneldiği gözlenmektedir. Tüketime olan eğilimin artmasıyla birlikte toplumlarda; deneyimlerin ve hazzın tüketilmesine ağırlık veren boş zaman tüketimi biçimleri değişimlere uğrayarak artmaktadır (Featherstone, 1996).

Mekanların değişimine paralel olarak, rekreasyon kavramının da değişime uğradığı görülmektedir. Alışveriş merkezleri rekreasyon eylemlerinin mekanı haline gelmeye başlamakta ve gündelik hayattaki yerini perçinlemektedir

(Dündar&Çilingir, 2002). Pasif rekreasyonun eskiye göre daha büyük oranda gerçekleştiği gözlenmektedir. Pasif rekreasyon durumunda bir şeyler yapmak veya konuşmaktan çok seyretme eylemi ağırlık kazanmaktadır (Önbilgin&Uzun, 2002).

Boş zaman kavramı dünya pazarlarına hakim bir eğlence endüstrisi yaratmıştır. Çünkü günümüzde toplum, kültürel olan yerine eğlenceli olanı tercih etmektedir (Yıldırım, 2000). “Günümüzde insanlar, alışveriş edecekleri mekanlara sadece ihtiyaçlarını karşılamak için değil, aynı zamanda boş vakitlerini değerlendirmek ve sosyal aktivitelerde bulunmak için gelmektedir.” (Ülker, 1999, p.1)

Featherstone, “Postmodernizm ve Tüketim Kültürü” adlı kitabında toplum yapısının değişerek tüketim odaklı hale gelmesinin nedenlerden biri olarak “günlük hayatın estetikleştirilmesi”ni göstermektedir (Featherstone, 1996).

Gündelik yaşantının estetikleştirilmesi süreci içinde, sanatsal yaşam tarzları vb. ile farklılaşmış olan çok sayıda tüketim malları, boş zaman uğraşları ve tecrübelerinin gelişiminin arasında bir paralellik gözlenmektedir (Featherstone, 1996). Günlük hayatın estetikleştirilmesi sonucunda sanat ve gündelik yaşantı arasında sınırlar çökmektedir.

Gündelik yaşantı göz önüne alındığında değinilmesi gereken bir diğer nokta, çoğunlukla büyük kentlerde, toplumsal yaşamın “geleneksizleştirilmesi”dir. İnsanların beğenilerinin, değerlerinin ve normlarının, eğitim, aile, kültür, hükümet, yasa gibi “topluma ait” kurumların etkisinin gittikçe azaldığı gözlemlenmektedir. Bu tür geleneksel kurumların merkeziliklerini yitirmelerinin sonucunda, toplumun kurumlarından oldukça ayrı olarak, birey ve grupların “yeni sosyallikler” olarak adlandırılacak kendi kurumlarını kurmayı daha sıklıkla gerçekleştirmektedirler (Urry, 1999).

Toplumsal dünyaların çeşitlenmesiyle bağlantılı olarak sivil toplumda büyük bir genişleme gözlenmektedir. Çoğu insan, bu dünyalarla yalnızca tüketim aracılığıyla bağlantı kurmakta ve bu dünyaların her birinin kendi davranış kodları, görüntüleri,

ekonomileri ve zevkleri doğrultusunda tüketmektedir. Toplumsal yaşamın bu şekilde çoğullaşması, günlük çalışma, toplum ve aile yaşamlarında sıradan insanlara daha fazla konumlanma ve kimlik olanağı getirmektedir (Hall, 1995).

Günlük yaşantıda gerçekleşen önemli ve etkili değişimlerden bir diğeri; aile yapısının değişimi ve kadınların çalışma yaşamında aktif olarak rol almaya başlamasıdır. Aile; özel bir kurum değil; tıbbi, hukuki, eğitsel, psikolojik birçok uygulamanın kesiştiği bir konumda olup, toplumsal özelliklerin sürdürüldüğü hiçbir zaman tamamen özelleşemeyen bir kurumdur (Morley&Robins, 1997). Bu nedenle de aile yapısındaki değişim toplum yapısındaki değişimi oluşturmaktadır. “Brown’a göre; son yıllarda kadınların işgücüne katılımlarındaki artış, genellikle 20.yüzyılın en önemli sosyal ve ekonomik gelişmesi olarak algılanmaktadır” (Bozdoğan, 2002, p.43). Kadınların çalışmaya başlamasıyla birlikte; ev işlerine ayrılan zaman azalmış ve daha pratik çözümler seçilmeye başlanmış, alışveriş alışkanlıkları değişime uğramıştır. Yapılan araştırmaya göre; “Çalışan kadınlar, rahatlığı esas almakta, alışverişlerinde tüketici olarak kendisine her türlü hizmeti veren, kredi kolaylığı sağlayan, iyi bir yerleşim ve park yerine sahip olan, kaliteli ve çok çeşitli ürünü tüketiciye sunan yerleri”(Bayraktar, 1995), dolayısıyla alışveriş merkezlerini tercih etmektedirler.

Geçmişte; konut dışında yemek yemek sadece yolculuklar sırasında gerçekleşirken, 19. yüzyıl sonlarında kapalı kamusal mekanlardaki çeşitlenme ile birlikte konut dışında yemek yeme alışkanlığı zaman içinde topluma yerleşmiştir (Urry, 1999). Konut dışı yemek yeme alışkanlığının yerleşmesiyle birlikte tercih edilen yemek türleri de değişime uğradığını, hazır yiyeceklerin üretilmesi ve fast-food yemek tarzının gelişimiyle birlikte yemek alışkanlıklarının bütüne yakınının değiştiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte yemek yeme mekanları da değişime uğramış, kısa sürede belirli yiyeceklerden birinin tercih edilerek tüketilmesi ana ilke haline gelmiştir (Ritzer, 1998).

Ritzer’e göre, Mc Donaldlaşma ile, hazır yiyecek alanında geliştirilen standartlar, toplumun diğer kesimlerine de farklı şekillerde yansımaktadır. Bu yansımaları,

etkinlik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve tüketicinin kontrol edilmesi olarak dört ana kısım altında toplamak mümkündür. Etkinlik kavramı, günlük yaşantıda, istek duyma ve doyuma ulaşma arasındaki sürecin kısaldığını göstermekte ve dolayısıyla isteklerin tatminin hızlandığını ve tüketimin kolaylaştığını belirtmektedir. Hesaplanabilirlik; paranın, zaman ve harcanan emek karşılığı değerinin kolaylaşmasını sağlamıştır. “Öngörülebilirlik”e göre; sunulan ürünler o kadar standart hale getirilmiştir ki, tüketicinin aklına alternatif bir istek gelmemektedir. Son yansıma ise; McDonalddlaşma sürecinde geliştirilen teknolojilerle tüketicinin kontrol edilebilmesidir. Sonuçta tüm bu yansımalar, zamanın kontrol edilmesini ve standartlaşmayı getirmekte, günlük yaşantıda birçok alanda etkili olmaktadır (Ritzer, 1998).

3.1.4 Toplumsal Yapıdaki Değişim ve Mekanın Etkileşimi

Günümüzde, sadece alışveriş merkezleri, pazarlar, hipermarketler değil, gündelik yaşamın tüm mekansal görünüşleri tüketim ilişkileri çerçevesinde yeniden yapılanmaktadır (Yırtıcı, 2002).

Mekan, toplumsal üretim pratiği içinde üretilen ve tüketilen bir nesne olmasının yanı sıra, toplumsal göstergeler sisteminin ve tüketim kalıplarının bir parçasıdır. Tüketim nesnesi olarak edilgen bir olgu olmanın ötesinde, tüketim ilişkilerini etkileyen ve örgütleyen bir işlevi de vardır (Yırtıcı, 2002).

Kapitalizmin kendine özgü, daha önceki dönemlerden keskin bir şekilde ayrılan bir “mekan-zaman” anlayışı bulunmaktadır. **Kapitalizmin zamanı**; çizgisel, geri dönüşü olmayan homojen bir zamandır. **Mekan kavramı** ise; zaman kavramına paralel olarak, homojen, sürekliliği olan, içi boşaltılmış, edilgen ve soyut bir mekandır. Mekan ve zaman birbirinden koparılmış, kapitalist ekonominin homojen ve soyut mekan-zaman anlayışı içinde yeniden kurulmuş ve gündelik yaşam bu duruma göre örgütlenmiştir (Yırtıcı, 2003).

Mekandaki parçalanmayı, çeşitliliği ve aynı zamanda kopukluğu, Sennet bir New York gezisini anlatırken şu şekilde betimlemektedir:

“New York’un ortasında yürürken dünyanın en çeşitli kentinin farklılıkları içine dalınır, ama sahneler birbirinden kopuk olduğu için bu farklılıkların canlı birer uyararı; konuşmayı, teması, ilişkiyi ifade eden birer itici güç olarak ortaya çıkmaları olanaksız görünür...Bu kopukluk birbirleriyle yan yana, birbirlerinden ayrı hayatlar yaşayan ırklar; ve karışan, ama kaynaşmayan sosyal sınıflar fazlasıyla- daha da geniş boyutlarda-geçerlidir” (Sennet, 1999, p.151)

Günümüz zaman-mekan anlayışının oluşumunda rol alan etkenleri; toplumsal yapının değişmesi, toplumsal yapıyı oluşturan sınıf ayrımlarının yeniden tanımlanması, kapalı yerel ekonomiden sanayi ve ticaret kurallarının hakim olduğu bir topluma ve küresel kapitalist ekonomisine geçiş, teknolojik gelişmenin getirdiği kolaylıklar ve yaşama biçiminde meydana değişiklikler olmak üzere sıralamak mümkündür (Yırtıcı, 2003).

Kapitalizm, kitlesel üretim, kitlesel tüketim, homojenleştirme, işlevselleştirme, kültürel ve politik anlamda içeriksizleştirme ve gündelik hayatı bu yönde değiştirme gibi özellikleriyle mimariyi etkilemiştir (Uluoğlu, 2003).

Kapitalist örgütlenme ve sermaye, emek, üretim ilişki ve araçları, işin örgütlenmesi ve pazarlamada olduğu gibi mekanı da maksimize edecek bir araç olarak görmektedir. Araçsallaşan mekanın diğer tüm özellikleri gözardı edilerek, mekan, ekonomik olma bağlamında altyapıya indirgenmekte ve nesnelleşmektedir (Yırtıcı, 2003). Kuban’a göre, “Büyük yatırımların ürünleri olan dev yapılarda simgesellik, reklam, para kazanma hırsı birleşiyor.” (Kuban, 2000, p.80).

Tüketim kültürünün günümüzde mekansal boyuttaki özellikleri; üst orta sınıfın yaşam tarzlarına aracılık eden ve asal fonksiyonları alışveriş merkezleri gibi tüketim olmayan, barınma, sağlık, eğitim, kültür, çalışma vb. mekanların tüketime endeksli mekanlar olarak kurgulanmasıdır. Lüks konut siteleri, sağlık ve spor

tesisleri, eğlence ve oyun merkezleri, tatil köyleri ve büyük otel zincileri, müzeler, kültür merkezleri, üniversite kampüsleri, moda ile şekillendirilen, sadece mal tüketiminin değil hizmet tüketiminin de gerçekleştirildiği mekan kurgularıdır. Yeni tüketim alanları, kendi kurguladıkları zamanı yaşatan mekanlardır. Fonksiyonlarına göre bu kurgular değişmektedir (Süer&Sayar, 2002b).

Günümüzde, konut alanları ya da konaklama yapıları ayrımı yerine; konut, alışveriş, spor ve eğitim; konaklama, alışveriş ve eğlence gibi farklı fonksiyonlar bir araya gelerek örüntüler oluşturmaktadırlar (Süer&Sayar, 2002b). Günlük yaşantıdaki çoğulculuk mekana da benzer bir şekilde yansımıştır.

3.1.4.1 Kentsel Örüntülerdeki Değişim

Sanayi Devrimi ve sonrasında kentlerde ortaya çıkan hızlı nüfus artışıyla birlikte, iş, ticaret ve alışveriş biçimleri değişmiş, dolayısıyla; bu değişim mekanlara yansımıştır (Abalı, 1990). Alışveriş eyleminde yaşanan gelişmelerin sonucunda ticaret merkezleri oluşmuş, böylece şehirler daha geniş alanlara yayılmaya başlamışlardır (Bozdoğan, 2002).

Sanayi kenti ile sanayi öncesi kentinin mekansal farklılıkları çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Temel farklılaşmayı sağlayan nedenlerden ilki olan teknolojik farklılaşma, kullanılan enerji türleri ile belirlenmektedir. Sanayi öncesi dönemde üretim organik enerjiyle gerçekleştirilirken, sanayi döneminde hazır enerjiler kullanılmıştır. Farklılaşmayı yaratan ikinci etken, ekonomik eylemlerin örgütlenme biçimi, üçüncüsü ise; kentte yer alan güçlü sosyal kontroldür (Aslanoğlu, 1998).

Sanayi öncesi kentin mekansal yapısı, kentin ekonomik ve sosyal yapısı ile uyumludur. Sokaklar yalnız insanların ve taşıt aracı olarak kullanılan hayvanların geçeceği genişliktedir. Yapılar alçak ve sıkışıktır. Sosyal kontrol etkisi, etnik grup mahallelerinin, çeşitli meslek gruplarının ayrı ayrı yerleşmesinde kendini göstermektedir. Arazi kullanım şekillerinde farklılaşma ve ihtisaslaşma mevcut

değildir. Sanayi öncesi kentin merkezi, dinsel ve yönetsel fonksiyonların yer aldığı binalardan ve pazar alanından oluşmaktadır (Aslanoğlu, 1998).

Sanayi kenti, sanayi öncesi kentten farklı olarak, sanayi ve ticaret merkezidir. İdari ve dini işlevler önemini yitirmiştir. Kentsel mekan, sanayi öncesi kente göre çok geniştir. Yollar genişlemiş, yapılar yükselmiştir. Kentsel arazi kullanımında artan yoğunlukta ihtisaslaşma söz konusudur. Konut ve işyerleri arasında kesin bir ayırım bulunmaktadır. Kentsel rekreasyon alanları artmıştır (Aslanoğlu, 1998). 19.yüzyılda ortaya çıkan yeni kitlesel konut ihtiyacı sonucu Avrupa'daki hemen bütün büyük kentlerde, yeni konutlar genellikle kentin çevresindeki boş arazilerde inşa edilmiştir (Bilgin, 2001; Spiegel, 1988). Modern kitle ulaşım araçlarının gelişmesiyle birlikte kentlerdeki büyüme hızlanmıştır. Öncelikle banliyölerin gelişimi sonucu, ekonomik bakımdan güçlü kesim, sıkışık kent merkezlerini terk ederek banliyölere yerleşmişlerdir (Spiegel, 1988). Toplu konutların gelişmesi üzerine, şehirlerin fiziksel bünyesindeki bütünlük kırılmış, kent fiziksel olarak birbirinden kopuk parçalardan oluşmaya başlamıştır. Bu parçalı örüntüyü mümkün kılan en önemli gelişme, hareketin mekanizasyonu ve elektronizasyonu ile, bu alanlardaki teknolojik buluşların kitleselleşmeleri ve standardizasyonudur. 20.yüzyılın ilk yarısında kentler metro ağlarıyla örülmüş ve uzak noktalar her yerden ulaşılabilir hale gelmiş, elektrik gücünün kullanılmaya başlanmasıyla birlikte ulaşım hız kazanmıştır. 20.yüzyılda şehrin parçalanmasını (decentralition-desantralizasyon) kolaylaştıran bir diğer etken ise; yine Avrupa'daki büyük şehirlerde metro şebekesinin yanına, yeni bir karayolu şebekesinin eklenmiş olmasıdır (Bilgin, 2001). Kent dışında gerçekleşen her gelişme, yanına başka kentsel yatırımları çekmiş, dolayısıyla yeni merkezler ortaya çıkmıştır (Sönmez, 2002). Metropol alanlarda, şebekesel, çok merkezli, gevşek, değişken ve esnek bir örüntü oluşmuştur (Yırtıcı, 2002).

20.yüzyılın ilk yarısına kadar şehre mesafeli durmak için en azından üst-orta tabaka mensubu olmak gerekmektedir. Ancak, hareketi hızlandıran gelişmelerin birer gündelik yaşam standardına dönüşmesi sonucunda, şehirlerin 19.yüzyıl sonuna

kadar gelişmiş olan bünyelerinden uzaklaşmak artık bir ayrıcalık olmaktan çıkarak, kitleselleşmiş ve orta sınıf standardına dönüşmüştür (Bilgin, 2001).

Kapitalizmle birlikte, mallar profesyonel olarak satıcı olan yerlerde toplanıp satılmaya başlanmıştır. Yaşanan bu değişimle birlikte şehir içinde mağaza tipleri oluşmuş ve 19.yüzyıla denk gelen bu süreç içinde mağaza tasarımı ve mağaza kavramı yaygınlık kazanmıştır. Böylece; alışveriş için gelişen sokaklar, caddeler ve pasajlar ön plana çıkmıştır. Kentlerde fonksiyonel ayrışma gerçekleşmeye başlamış, alışverişin ağırlık kazandığı bölgeler oluşmaya başlamıştır (Bozdoğan, 2002).

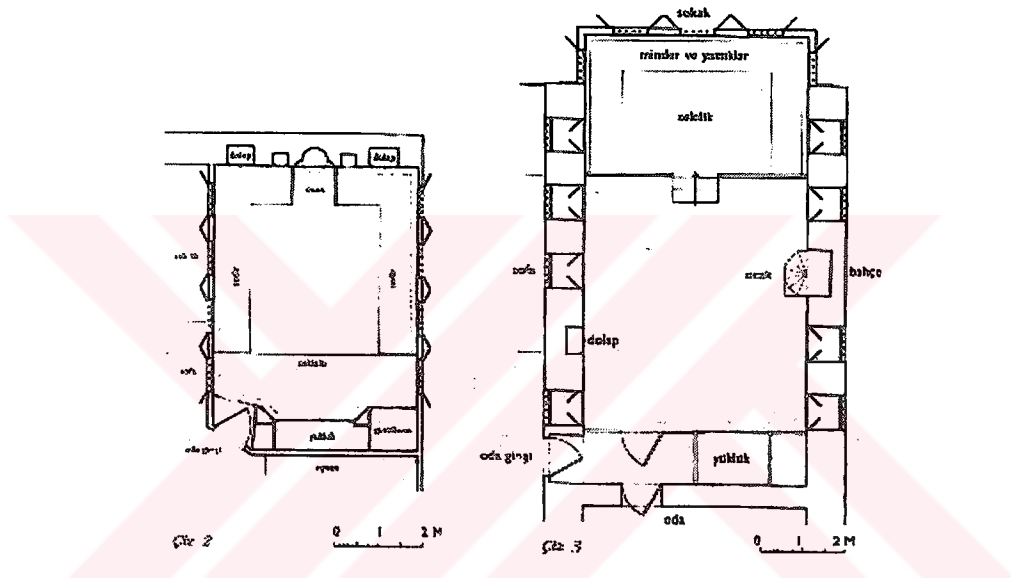
Küreselleşme sürecinde, küresel sermaye gerçek coğrafya üzerinde yalnızca kar mantığıyla çalışan yeni bir coğrafya belirlemektedir. Yeni oluşan coğrafyanın mekan anlayışı soyut ve döngüseldir, çünkü, aynı eylemin sürekli tekrarıyla oluşmaktadır. Dolayısıyla coğrafyanın küresel ölçekte gridal bir yapı oluşturduğu söylenebilir. Bu ağın bütüncül bir yapısı ya da merkezi yoktur. Her birim ayrı bir merkezdir. Benzer bir durumu, ülkemizdeki mekansal değişim ve dönüşümlerde de izlemek mümkündür. Konut alanları ayrımı yerine günümüzde konutlar farklı işlevlerin üst üste yığıldığı tek bir yapı içinde yer alabilmektedir. Bir yapıda, konut, büro, işyeri, sağlık merkezi üst üste gelebilmekte, sermaye büyüdükçe, oyun, eğlence merkezi gibi işlevler eklenebilmektedir (Yıldırım, 2000).

3.1.4.2 Konut Mekanlarındaki Değişim

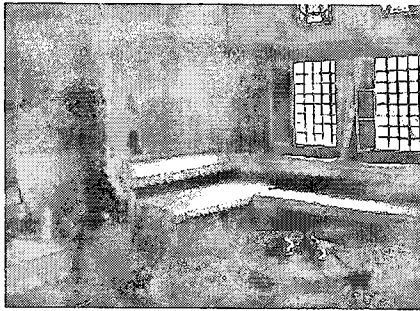
Gür, konutu, “iletişim, etkileşim, mekan, zaman ve anlamın örgütlü bir örüntüsü” olarak tanımlamakta ve konutun, bir yandan ait olduğu kültür ya da etnik grubun karakteristiklerini, yaşam biçimini, davranış kurallarını, çevresel tercihlerini, imgelerini yansıtırken, diğer yandan özülle ilgili imgelerini, kendini kanıtlama ve anlatma eğilimini, böylece tasarımının kullanıcının kişilik ve ayrıcalığını yansıttığını belirtmektedir (Gür & Geçkin, 1996, p.75). Konutun, birey, aile ve toplumla ilgili önemli göstergelere sahip olduğu söylenebilir.

Sanayileşme ve beraberinde getirdiği, tüketim kültürü, aile yapısı ve gündelik hayatın değişimi, yaşam tarzının ve örüntülerinin değişimi gibi olgular, konut mekanlarını, kendi iç mekan organizasyonları ve kentsel dokudaki gruplanmaları açısından olmak üzere iki farklı boyutta etkilemiştir.

Konutların iç mekan tasarımında; 19.yüzyıl boyunca, aile bireylerinin birbirinden daha çok ayrıldığı ve bedensel gereksinimlerin zamanla daha çok gizlendiği saptanmıştır. Konut içinde özel ve ortak mekanlar ayrılmıştır (Sennet, 1999).

Şekil 3.1 Geleneksel Türkevi oda plan tipi (Günay, 1998, p.46)

Resim 3.1 Geleneksel Türkevi’nde odanın çok fonksiyonlu kullanımı
(Günay, 1998, p.171)

Günümüzde, nesnelerin miktarındaki büyük artış, beraberinde ölçek büyümesini de getirmiştir (Yırtıcı, 2003). Tüketim kültürünün beraberinde getirdiği, “büyüme odaklı davranış” toplumun her kesimini etkilemiştir (Odabaşı,1999). Büyüme odaklı davranışın konut mekanını nasıl etkilediğini St. James şöyle açıklamaktadır:

“Nasıl oldu da, 1950’lerin yaklaşık 100m²’lik iki yatak odalı, tek banyolu ortalama Amerikan konutu, içinde üç yatak odası, üç büyük, bir küçük banyosu, yemek yenilen büyük bir mutfak, bir yemek odası, çalışma odası, spor odası, büyük bir salonu, televizyon odası, en azından iki, çoğunlukla üç garajı ve neredeyse minik bir kilise büyüklüğünde antresi olan 200m²’nin üstünde büyüklükte bir konuta dönüştü? Konutların büyümesi, daha geniş aileler barındırma ihtiyacı doğmasından değildi hiç kuşkusuz. 1950’lerde ortalama aile 4 kişiden oluşurken, 1990’larda bu oran 2.5’a düşmüştü.” (St. James,1999, p.56)

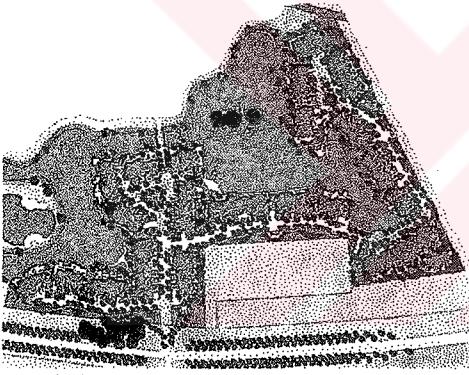
Tüm dünyada, 1980’lerin ikinci yarısı içinde, üst sınıflar kent merkezlerini terk etmeye başlamışlardır. Kent merkezinden kaçan üst sınıfların yeni yerleşim alanlarının temel özelliği; eskiye göre daha yalıtılmış ve kendi sınıfından insanların yaşadığı mekanlar olmasıdır. Kenttekenden daha denetimli mekanlar yaratılmıştır. 1990’lı yılların üst orta sınıfına ait konut alanlarının genel özellikleri; kentteki mevcut yaşamdan farklı bir yaşam tarzı oluşturma ve kentin olumsuzluklarından arınmış korunaklı mekanlar yaratma çabalarıdır (Süer&Sayar, 2002b).

Lüks konut sitelerinde yaratılması amaçlanan farklı yaşam tarzı; metropolün karmaşıklık ve çelişkilerinden, dertlerinden, gerilimlerinden uzak, özenle dışa kapalı tutulan, kendine yeterli, görsel açıdan bütünlüklü olduğu kadar içinde çeşitliliği de barındıran, büyümlü kentsel çevreler kurmakla gerçekleştirilmektedir (Süer&Sayar, 2002b).

Lüks konut sitelerinin genel özelliklerini; yaşam tarzı sunmaları, yalıtılmış olmaları, aidiyet hissi vermeleri, kendine yeterli olmaları, boş zaman değerlendirme aktivitelerine sahip olmaları şeklinde sıralamak mümkündür. Ayrıca konut sitelerinin bazıları, simülasyonlara ve temalara sahiptirler (Süer&Sayar, 2002b). Lüks konut

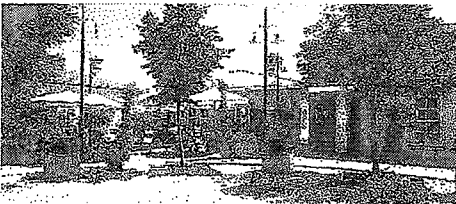
sitelerinde; satın alınan ve tüketilen sadece konut değil, aynı zamanda imaj ve hayat tarzıdır. Toplumsal yalıtımın yanı sıra, mekansal yalıtımın da güçlü olarak oluşturulduğu ve sıkı bir denetimin sağlandığı gözlenmektedir. Metropolün karmaşasından ve kimliksizliğinden kaçan bu sınıfa, yeni yaşam alanlarında, yeni kimliklerin yanı sıra aidiyet duygusu pazarlanmaktadır. Lüks konut sitelerinde uygulanan simülasyonlar ise; genel olarak, geçmişe öykünen, modern ve gelenekseli birleştirdiği iddia edilen uygulamalardır.

Bu sitelerin kendi dışındaki dünya ile ilişkilerini en aza indirebilmesi ve kendilerini tüketiciye cazip gösterebilmek için, ana işlev olan barınmanın yanı sıra, eğitim, alışveriş, spor, rekreasyon, eğlence, sağlık gibi işlevleri de bünyelerinde barındırmaktadırlar. Yan işlevler zaman içinde bu sitelerde kentlerdeki kent merkezi görevini üstlenmekte ve bununla birlikte kent dışında yeni bir çekim merkezi yaratmaktadır.

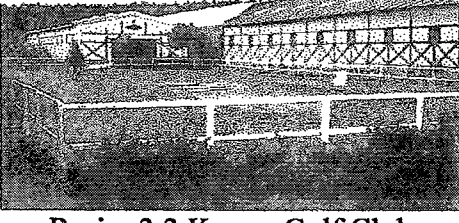
Şekil 3.2 Kemer Country vaziyet planı (<http://www.peyzaj.org>)

Kemer Conutry, İstanbul'da Avrupa yakasının kuzeyinde, Belgrad ormanları yakınında yer almaktadır. Yalıtılmışlık ve aidiyet hissi işlenmiş, tasarımcılar, aidiyet hissini mahalle(lilik) kavramı içinde gizlemişlerdir. Kendine ait mekanın kurulmasıyla yetinilmeyip yeni kimliklerin kurulduğu ve bu kimliklerin, toplumun geri kalanı ile farklılığını vurgulayan bir kasaba yurttaşlığı kavramı geliştirilmiştir.

Resim 3.2 Kemer Country sosyal merkezi (<http://www.peyzaj.org>)

Geçmişin geleneksel yerleşimlerine, kentsel mekanlarına duyulan özlem de tasarım konsepti içinde yer almış ve köy meydanı, köy kahvesi gibi mekanların çıkış noktasını oluşturmuştur. Geleneksel Türk mimarisi ve sokak dokusu ise, Safranbolu evleri örnek alınarak gerçekleştirilmiştir.

Resim 3.3 Kemer Golf Club

(<http://horse.online.fr>)

Kent merkezine gitmeden, site içinde her türlü gereksinim karşılanabilecek şekilde tasarlanmıştır.

3.1.4.3 Kamusal Mekanlardaki Değişim

Lewis Mumford'a göre; kapitalizmle birlikte; her türlü arsa, parsel, cadde ya da bulvar, toplumsal gereksinimlere, topografik durumlarına ya da tarihsel kullanım biçimlerine bakılmaksızın alınıp satılan metalar haline gelmiştir (Sennet, 1999).

Maddi dünyanın üretimindeki büyük artış, toplumsal yaşamın gündelik görünümünü derinden etkilemiştir. Bu değişim gündelik yaşamlarla birlikte, onun mekansal biçimlenişlerini de etkilemektedir. Nesnelleşen mekan, büyüklük, hız, verimlilik ve miktar olarak tanımlanan niceliksel değerler ile ifade edilir duruma gelmiştir (Yırtıcı, 2003).

Postmodern yaşam tarzının devreye girmesiyle birlikte; geçmişi tasvir eden parklar ya da kent alanlarının yarattıkları etkiler ya da Las Vegas ve Disneyland gibi mekanlar postmodernizmin mimarideki üst gerçekliğini oluşturmuştur (Odabaşı, 1999)

Üst gerçeklikte, gerçek ve hayali olan birbirine karışmış ve gündelik yaşantıda kullanıcıların çevresini "estetik büyülenme" sarmıştır (Featherstone, 1996)

Büyük eğlence yerlerinde simülasyon teknikleriyle büyük ve etkileyici gösterimler yapılabilmekte ve bunlar artık tüketicilerin gerçekleri haline gelebilmektedir. Böylece, tüketicinin parçalanmış yaşam deneyimleri çağdaş alışveriş merkezlerinin yaratılmalarında da kendini göstermektedir. Teknolojik

yeniliklerin, sosyal etkinliklerin ve alışveriş çevresinin sergilenmesi bu tür mekanlarda gerçekleşebilmektedir. Tüketici, parçalanmış değişik kültürlerin ve eğlence formlarının deneyimleri arasında dolaşmaktadır (Odabaşı,1999).

“Disneyworld sıklıkla postmodern simülasyona dayalı tecrübelerin prototipi olarak ele alınır ve şaşırtıcı tecrübeler (hologram yanılsamaları vb.) ile tarihsel ulusal kurucu simülasyonu ya da çocukluk dünyaları (Büyülü Krallık) arasında gezinme formatının ya da sterilize, oldukça denetimli ortamlarda seçilmiş ulusal kültürleri (Şen İngiltere birahanesi gibi) ya da fütüristik senaryoları simgeselleştirmek üzere seçilen yapı simülasyonlarının ortasında gezinme formatının tüm dünyadaki konulu parklar tarafından taklit edilmekle kalmayıp, aynı zamanda müzeler gibi öbür formatlarla kaynaşmış olmasını gözlemek ilginçtir” (Featherstone, 1996, p.169)

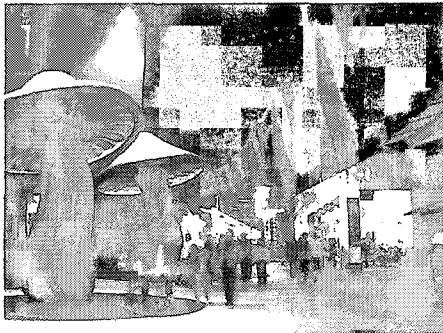
Kapalı kamusal mekanlardan kültürel işleve sahip olan müze yapılarında bile değişimler gözlenmektedir. Müzelerin satış yapılan bölümlerinin toplam müze alanı içindeki yeri sürekli artmakta, havaalanları birer alışveriş merkezi görünümü kazanmakta, eski kentsel dokular varlıklarını sürdürebilmek için turistik tüketim alanlarına dönüşmektedir (Yırtıcı, 2002).

Disneyland ve Disney World 20.yüzyılın önemli kamusal (Kamuya açık olan ancak belli bir ücret karşılığı girilebilen) mekanları olmuşlardır. Bu mekanlar etnik, sınıfsal ve bölgesel farklılıkları minimize ederek, yeni bir *düş dünyası*, yeni bir kültür ve yeni bir toplum yapısı oluşturmuştur (Zukin, 1997). Tüketim araçları da üretim araçları gibi akılcılaştırılmış, rasyonalize olmuş organizasyonlardır. Ancak bir şekilde bu akılcı taraflarını gizlemek, tüketiciye kendilerini bir büyülenme mekanı olarak sunmak durumundadırlar (Yırtıcı, 2002).

“Euro-Disney’deki Main St ya da Gateshead’ın yakınlarındaki Metro Center’daki temalı Akdeniz köyü gibi postmodern peyzajlar, tümüyle yere ilişkindir ancak bu mekanlar tüketilen mekanlardır...Yer simüle edilir.” (Urry, 1999, p.297).

Featherstone kent yaşantısını panayırlara benzetmektedir. Mal alışverişi ve haz duyma mekanları olmak üzere iki eylemi barındıran panayırılarda, aynı zamanda dünyanın çeşitli bölgelerinden gelen egzotik ve ilginç metalar, panayır havasında sergilenmektedir. “Kent yaşantısına benzer bir biçimde panayırılar, şaşırtıcı bir manzara, tuhaf bitişiklikler, sınırların karışmasını sunuyor ve ilginç seslerin, hareketlerin, imgelerin, insanların, hayvanların ve şeylerin...” karmaşasına dalıp gitmeyi olanaklı kılmaktadır (Featherstone, 1996, p.52). Kullanıcılar açısından, panayırılar, kent, sahil dinlenme yerleri gibi ‘kültürel başıboşluk’ ortamları büyülenme, özlem ve nostalji kaynağı haline gelmiştir. Benzer şekilde, mağazalarda, ulusal ve uluslar arası sergilerde, konulu parklarda, hayallerdeki ve egzotik mekanların taklit edilmeleriyle oluşturulmuş mekanlara sıklıkla rastlanmaktadır. Bu uygulamaların başlangıç noktası olarak, Paris’in ilk büyük mağazası olan Bon Marché’nin 1850’lerde açılmasından kısa bir süre sonra ilk camekan, tencere ve tavaları sergilemek amacıyla düzenlenmiş ancak bu nesnelere estetik bir hava yaratmak için, istiridye kabukları, mercan boncuklar, palmyeler vb. kullanılarak oluşturulmuş bir Güney Pasifik vitrini kabul edilebilir (Featherstone, 1996, p.133).

Benjamin de ‘Pasajlar’ adlı kitabında benzer bir yaklaşım sergileyerek Paris’te ve 19.yüzyılın ortalarından itibaren diğer büyük kentlerde ortaya çıkan, yeni büyük mağazalar ve kapalı çarşıları etkili birer ‘rüya alemi’ olarak nitelemektedir (Benjamin, 1995).

Resim 3.4 Disney Village
(<http://www.dlp-guide.com>)

Zukin, bu “rüya alemi”nin kente nasıl yansıdığını; mekan ve zamanın görsel tüketiminin, endüstriyel üretim mantığından hareketle hem hız kazanması hem de ondan soyutlanmasına dolayısıyla, kentin postmodern tüketim merkezi olarak yeniden yapılanmasına yol açtığını, kenti bir gösteriye, “görsel tüketimin bir düşsel peyzajı”na dönüştürmesiyle açıklamaktadır (Urry, 1999).

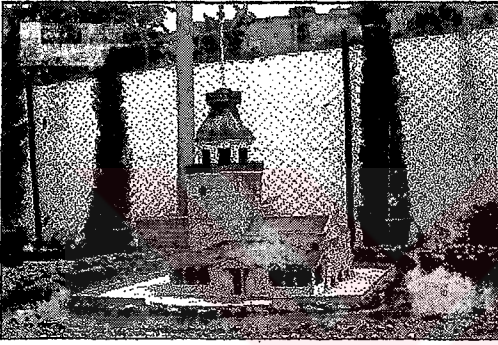
Resim 3.5 Eurodisney'deki Main Street (<http://www.dlp-guide.com>)

Gerçeklerin ötesinde yanıltıcı bir sarhoşluk, bir fantazyaya dünyası. kentsel hafıza kavramını ortadan kaldırmaktadır. Bu bağlamda metalaşan mekan; tüketim nesnesi haline gelmektedir (Yıldırım, 2000). Zukin; postmodern peyzajları, Euro Disney'deki Main St., dünya fuarları ya da Londra'daki Covent Garden'da olduğu gibi bütünüyle yerle ilişkili bulmakta ve bu mekanları tüketim için varolan, simüle edilmiş ortamlar olarak nitelemektedir (Urry, 1999).

Alışveriş merkezleri ve büyük çarşılar, günümüzde, yapılacak alışverişten sağlanacak yararı en üst düzeye getirmeyi amaçlamaktan çok, kullanıcılarına savurganlık ve lüksü çağrıştırmakta, kullanıcılarını “...uzaklardaki egzotik yerlerin çağrışımlarını toplamak için tasarlanmış, görülmeye değer hayalin...” ve geçmişe duyulan özlemin etkisiyle yaratılmış atmosferde dolaşan insanlar haline getirmiştir (Featherstone, 1996, p.171). 1970’li ve 1980’li yıllarda, iç mekan düzenlemelerinde simüle edilmiş mekanların oluşturulması için alışveriş merkezlerinde birçok yenilik gerçekleştirilmiştir. Kullanıcılarına bir mesafe koymaları için fırsat tanımayan, dolaysızlık, anındalık, duygusal denetimsizlik ve çocuksu harikalar dünyası duyusunu teşvik eden rüya benzeri, yanılsamaların ve gösterilerin yer aldığı mekanlar haline gelmişlerdir. Kuzey Amerika’daki West Edmonton Büyük Çarşısı “Hayal Ülkesi” diye adlandırılan, içinde yunus balıklarının, mini denizaltıların ve İspanyol kalyonlarının gezindiği bir tuzlu su gölünü içeren ek alanıyla iyi bir örnek oluşturmaktadır (Featherstone, 1996). Alışveriş merkezinin tanıtım broşürü görsel tüketimin farklı dallarda ve kültürlerde oluşabildiğini göstermektedir. “...aynı çatı altında... Disneyland’ı Malibu Beach’i, Bourbon Street’i, San Diego’yu, Beverly Hills’deki rodeo gösterilerini ve Avustralya’daki Great Barrier Reef’i ziyaret etmeyi düşleyin...” (Urry, 1999, p.203). Kullanıcıların bu tür tüketim rollerini benimsemeye

başlamasıyla birlikte, görsel tüketim son derece yaygınlaşmış ve kapsamlı hale gelmiştir.

Görsel tüketimin önemi, West Edmonton Alışveriş Merkezi'nde rastlanan başka yerdeliğe ait kentsel peyzajlar gibi, temalı ortamların üretimine yönelik de yaygın bir eğilimin artışında gözlenmektedir. Eğilimin daha çok 1970'lerden sonra arttığı ve Disney World'un benzer mekanlar içinde sembolik bir işlev kazandığı söylenebilir. Tema parkları, gerçek tarihe dayanmayan, modern insanın nasıl olması gerektiğini tanımlayan, yaratılmış bir sosyal kimlik sunan mekanlardır (Zukin; 1997).

Resim 3.6 Miniatürk'te yer alan Kız Kulesi
(<http://www.turizmdebusabah.com>)

Başka yerdeliğe ait mekanlara, güncel örnek olarak, minyatür parkları ve Miniatürk (Minyatür Türk) sergisi örnek gösterilebilir. İstanbul'da yer alan park, 105 adet mimari eserin 1/25 ölçekli maketlerinin bulunduğu; sergi niteliğinde düzenlenmiş bir mekanlar bütünüdür
(<http://www.ntvmsnbc.com>,
<http://www.turizmdebusabah.com>).

Eğlence endüstrileri; sanal dünyaları, fantazyaları ve tarihselciliği kışkırtmaktadır. Kısa sürelerde kullanılan yapay cennetler, kültürel ve geleneksel olanı tüketim nesnesi haline getirmektedir (Yıldırım, 2000).

Kent merkezlerinde, mağazalarda, alışveriş merkezlerinde, konulu parklarda, otellerde hayranlık uyandıran hayalleri kullanan simülasyon yöntemleriyle birlikte kentsel bir yenilemenin olduğunu varsayılabilir. Benzer şekilde bir eğilimi müze yapılarında da gözlemlemek mümkündür. Önceleri eğitimi, konuyla ilgili, ciddi izleyicilere hitap eden müzeler, daha geniş bir izler kitleyi kendilerine çekmeye çalışmakta ve birer gösteri, duyumsama merkezleri haline gelmekte ve kültürel işlevlerinin baskınlığı azalmaktadır (Featherstone, 1996).

Tüketiciler, bir ürünün somut, bilinen nitelikleri belirgin ve anlaşılır olmasına rağmen bu niteliklere katkıda bulunacak öznel bir anlam eklerler. Bir ürünün somut bir nesneden çok öznel bir sembol olarak algılanması markaların nasıl seçildiğini açıklayabilir (Odabaşı,1999). Günümüzde kullanıcıların mekan seçimlerinde de benzer bir yaklaşım gözlenmektedir. Mekanın taşıdığı öznellik onun fiziksel niteliklerinin önüne geçmekte, yaratılan ortam ve konfor şartları daha büyük bir öneme sahip olmaktadır. Bunun en belirgin örneğine alışveriş merkezlerinde rastlanmaktadır. Yüceltilen ve putlaştırılan markalar, ürünler tüketici için birer dünyevi ikonlar haline gelmekte ve bunlara ulaşabilmek için uğraş verilmektedir. Görkemli mağazalar, alışveriş merkezleri tüketim mabetleri biçiminde topluma sunulup, buralardan alışveriş yapma, tüketme eylemlerinin de bir tören olgusu çerçevesinde gerçekleştirilmesi önerilip beklenmektedir (Odabaşı,1999).

Hedonik alışverişin nedenleri de, özellikle alışveriş mekanlarını etkilemektedir. Alışveriş merkezleri ya da büyük departmanlı mağazalar, insanların bir araya gelebildikleri mekanlar haline gelmiştir. Ülkemizde, özellikle, varoşlarda ve kırsal kesimlerde yaşayanlar için boş vakitlerini bundan başka harcayacak yer olmadığından, bir vakit geçirme yeri olma özelliğini kazanan alışveriş merkezleri, artık sosyal deneyimlerin gerçekleşme mekanlarıdır. Alışveriş merkezleri bir araya gelmek, buluşmak için ideal mekanlar olabilmektedir. Bazı kullanıcıların, hiçbir şey almasalar bile görecekları kabul ve hoş geldin seremonisinden oldukça fazla hoşlanmaları hedonizmin bir diğer yanıdır. Kimi kullanıcılar ise; piyasa bilgileri ile kendilerinden gurur duyarlar. Özellikle, haz yönlü tatmin sağlayan mekanların varlığının bilinmesi üstünlük verici bir tatmin sağlayabilmektedir. Bu nedenle alışveriş merkezleri kendilerini geliştirmeleri için fırsatlar yaratan mekanlardır (Odabaşı,1999). Alışveriş merkezleri, tema parkları vb. boş zamanların geçirildiği, rekreatif eylemlerde bulunulan, buluşma, sosyalleşme mekanları olma özelliğini üstlenmeye başlamışlardır. Fast-food tarzı yemek yeme eğiliminin artmasıyla birlikte, alışveriş merkezleri, ulaşım terminal noktaları vb. kamusal mekanlarda yemek mekanlarının sayısı artmış, rekreasyon merkezleri haline gelen alışveriş merkezlerinde zaman geçirme eylemlerinden birini oluşturmuştur.

3.2 Teknolojik Gelişmeler

3.2.1 Yapı ve Yapım Teknolojilerindeki Gelişmeler

Mimarlık, teknik gelişmelerden bire bir etkilenen ve teknolojik gelişmelerin elverdiği ölçüde gerçekleştirilebilen bir dizi eylemler bütünü olması nedeniyle her dönemde teknoloji ve mimarlık ilişkileri incelenmiştir (Türkseven, 1998).

Yapı ve yapım teknolojisindeki gelişmeler sayesinde, çok daha geniş açıklıklı, şeffaf, mekansal sürekliliğe sahip yapıların inşası olanaklı hale gelmiştir. Yapı malzemeleri ve yapım sistemlerindeki gelişme ile geçmişe göre olanaksız sayılabilecek geniş açıklıkların geçilmesi, toplanma mekanlarının yaratılmasında büyük bir değişime neden olmuştur. Taşıyıcı sistemler ve hesaplama yöntemlerindeki gelişmeler geniş açıklıklı yapıların tasarım ve üretimini etkilerken, yapı malzemelerindeki gelişmeler farklı yüzey dokularına sahip mekanların üretilmesini dolayısıyla mekan türlerindeki çeşitliliği arttırmıştır.

3.2.1.1 Yapı Malzemelerindeki Gelişmeler

Üretim yöntemlerinin değişimiyle birlikte, başta çelik ve cam olmak üzere yapı malzemelerinde hızlı bir gelişim yaşanmıştır. Yeni malzemelerin bulunması ve mevcut malzemelerin özelliklerinin geliştirilmesiyle birlikte gerek mekan, gerekse bina yüzeyleri yeni özellikler kazanmıştır.

Cam; ilk kez MÖ.3000'lerde Ortadoğu'da kullanılmıştır Mekanda; camla ışık tasarımının idealine kavuştuğu döneme Gotik mimarlıkta rastlanmaktadır. Bunda ışıkla ilgili yapılan araştırmaların ve yeni geliştirilen payanda destekli strüktür sisteminin etkisi büyüktür (Türkseven, 1999).

18.yüzyılda camın, paralel, pürüzsüz ve büyük boyutlarda üretilmesiyle yeni bir gelişme daha yaşanmış, iç mekanlar ayna camla tanışmıştır (Türkseven, 1999).

19.yüzyılda İngiltere’de başlayan endüstri devrimi bir çok konuda etkili olmuştur. Endüstrileşme zincirinin halkalarını temsil eden üretim, depolama, taşıma ve pazarlama eylemleri bu aktiviteleri gerçekleyecek yapıların inşasını zorunlu kılmış, böylece, fabrika, ulaşım yapıları, depo yapıları gibi birçok yeni bina tipleri oluşturulmuştur. Yeni yapı ihtiyacı geleneksel yöntemlerle çözülemediği için, bu dönemde cam ve demir gibi malzemelerin etkinliği artırılmıştır (Türkseven, 1999).

20.yüzyılda düz cam üretimi ve işlenmesinde büyük gelişmeler yaşanmış, tabaka camın hızlı üretim ve strüktüre uygulanma prensipleri çeşitli yapılarda araştırılmış ve 1851 yılında Crystal Palace’ın inşasında referans oluşturmuşlardır. Camın ilk kez sera dışında, prestij unsurunun önemli olduğu bir sergi yapısında bu yoğunlukta kullanılması farklı bir anlayışın temellerini atmıştır (Türkseven, 1999; Akyürek&Pekışık, 2001).

1909 yılında inşa edilen AEG fabrikasında cam, pencereden çok yüzey elemanı olarak çelikle birlikte kullanılmıştır. Yapı dış yüzeyinde ilk kez kendini dışa vuran cam ve çelik yapının strüktürel ifadesini okunur hale getirmiştir. Cam; kabuk olma özelliğini Walter Gropius’un 1911 yılında inşa ettiği Fagus binasıyla kazanmaya başlamıştır (Türkseven, 1999).

1960’larda keşfedilen float (yüzdürme) cam teknolojisinin geliştirilmesi cam üretiminde bir dönüm noktası olmuştur (Akyürek&Pekışık, 2001).

Işık ve manzara açısından vazgeçilmez olarak kabul edilen cam, sürekli ve bütün bir yapı cephesine dönüşerek, geleneksel işlevlerinin yanı sıra, güneş ısı kazancının sınırlandırılması, yapı ısı korunması, gürültü kontrolü ve güvenlik gibi yeni işlevler üstlenmiştir (Akyürek&Pekışık, 2001).

Resim 3.7 Cam ev, Mimar Philip Johnson (Marulyalı, 2001, p.24)

Strüktürel camlama yöntemlerinin geliştirilmesiyle, çerçeveden arınan cam yüzeyler, yapı dışında akıcı bir görünüm yaratmasının yanı sıra maksimum ışık ve mekan kullanımını arttırmıştır (Türkseven, 1999).

Cam cepheler, teknolojik gelişme ile ilişkili olarak klasik pencere camının geliştirilerek pek çok özelliklere ulaşmasının sağlanması sonucunda yapının önemli bir bileşeni konumuna gelmiştir (Reman, 1996). Günümüzde camlar büyük bir çeşitliliğe sahiptir. Son yıllarda gündeme yerleşen ekolojik binaların cephelerinde kullanılan değişken geçişli camlar, teknolojinin olanaklarının yoğun olarak kullanıldığı örneklerdir. Değişken geçirgenli camların genel olarak çalışma ilkesi, iç mekan konfor şartlarının dışarıda değişen iklim koşullarına göre dengede tutmaktır. Bu camlar optik özelliklerini değiştirebildikleri için şeffaf halden renkli duruma geçip tekrar geriye dönebilmekte, renk doku, şeffaflık ve opaklık özelliklerinin değişmesi ile yapı bütününe algılanışını da değiştirebilmektedir (Türkseven, 1998).

Demir, üretiminin az miktarlarda, pahalı ve az güvenilir olması nedeniyle, bağlayıcı ve güçlendirici bir ara eleman olarak kullanılmasının ötesinde bir yapı malzemesi olarak kullanılmazken, Endüstri Devrimiyle birlikte, değişen üretim biçimi sonucu artan üretimi ile, zamanla bir taşıyıcı sistem kurgusu oluşturacak şekilde yapı malzemesi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Eyüce, 2001).

Yeni bir yapı malzemesi olması nedeni ile tektonik özellikleri henüz yeterince bilinmeyen demirin, bir açıklık geçmek için ilk kez 1777-79'da İngiltere'de Coalbrookdale köprüsünde kullanıldığı görülmüştür. İlk demir makas ise; Fransa'da

Victor Louis tarafından, Théâtre Français'in çatısında kullanılmıştır (Eyüce, 2001). Çelik karkas ilk bina ise; İngiltere Shrewsbury'de 1796'da inşa edilen Ditherington Flax Mill'dir (Marulyalı, 2001)

Çelik, taşıyıcı sistem malzemesi olarak; Cyrstal Palace, Galerie des Machines gibi geniş açıklıklı sergi binalarında, Home Insurance gibi yüksek yapılarda kullanılmıştır. Üzerine kaplanan malzemelerden ötürü kimi zaman çelik binanın iç ya da dış yüzeylerinden algılanmamış, kimi zaman da yalın olarak kullanılmıştır. 20.yüzyılın ortalarına gelindiğinde, geniş açıklık geçebilen bina örneklerinde çeliğin kullanımının yaygınlaştığı gözlenmektedir (Süer, 2001). 20.yüzyılın başlarında, çizgisel elemanlarla oluşturulan iskelet ya da yüzeysel strüktürlerin, demir ve çeliğin ruhuna uygun sistemler olduğu söylenebilir (Eyüce, 2001).

Resim 3.8 Crystal Palace
(Marulyalı, 2001, p.22)

Resim 3.9 Galerie des Machines
(Marulyalı, 2001, p.23)

3.2.1.2 Yapı Sistemlerindeki Gelişmeler

Taşıyıcı sistemlerin az malzeme ile daha büyük ve daha geniş mekanlar oluşturulabilmesi tasarımcılar için güncelliğini yitirmeyen bir sorun olagelmıştır (Süer, 2001).

Daha geniş açıklıkları geçme arzusu, öncelikle yığma yapıım sistemlerin ve yeni inşa tekniklerinin gelişmesini sağlamıştır. Romalılar, kemer sistemini bularak ilk

uygulayıcı olmuşlar daha sonraları tonoz ve kubbe versiyonlarını geliştirmişlerdir (Korkmaz, 2001).

19.yüzyılın ikinci yarısına dek, mimaride; taş, ahşap gibi doğal malzemeler kullanılmıştır. Sanayi devriminin ardından, betonarme, demir, çelik, cam, yapay ahşap, plastik gibi yeni yapı malzemelerinin kullanılmaya başlanmasıyla taşıyıcı sistemler de gelişme göstermiş ve çeşitlenmiştir. Basınca çalışan sistemlerden, çekmeye çalışan sistemlere geçilerek taşıyıcı sistemler hafifletilmiştir (Süer, 2001). 19.yüzyılın ortalarında; modüler cam panolarla birlikte kullanılan dökme demir kolon ve kiriş elemanları, alışveriş merkezleri, kapalı çarşı gibi hızlı prefabrikasyon yöntemleriyle inşası gereken kamusal yapılar için standartlaşmış bir teknik oluşturulmuş, prefabrik yapım sistemleri gündeme gelmiştir (Erpi, 1999)

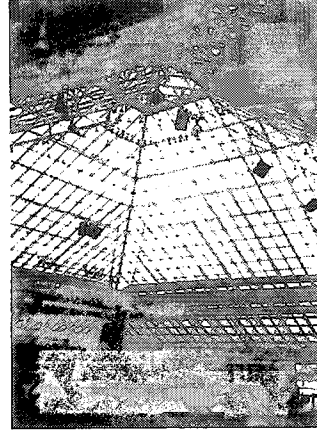
19.yy.'da Sanayi Devrimi ile demirin seri üretime geçmesiyle geniş açıklıkların ara kolonsuz olarak geçilmesi mümkün olmuştur. Zamanla bu gelişme, artan ihtiyaca cevap verebilecek düşük maliyetli, hafif ve yeni taşıyıcı sistemlerin gelişimine neden olmuştur (Atalay, 2002).

20. yüzyılda büyük bir gelişim gösteren ve kullanılmaya başlanan uzay kafes sistemler, çadır ve pnömatik sistemler gibi taşıyıcı sistemler çok büyük açıklıkların geçilmesine olanak tanımış (Türkçü, 1997) ve sistemler kamusal yapıların inşasında da kullanılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, geniş açıklıkların en az malzeme ile en verimli biçimde geçilmesi çabaları ve asma sistemlerdeki gelişmeler, ölü yükü azaltarak yapıyı hafifleten, böylece, hafifleyen yapının yeni strüktürel çözümler ile tasarlanması sonucunu getirmiştir (Eyüce, 2001). Özellikle 1950'li yıllardan sonra belirgin bir kullanıma ulaşan kablo sistemler ve pnömatik sistemler en etkin malzeme kullanımı ile dikkat çekmektedirler (Türkçü, 1997).

Resim 3.10 Millennium Dome
(Orbay, 2001, p.27)

Resim 3.11 Antalya cam
piramit (Akyürek, 1999, p.23)

Endüstriyel üretim yöntemlerinin kullanımı yaygınlaşmış ve beraberinde yapı bileşenlerinin üretimine de çeşitlilik getirmiştir. Geliştirilen bilgisayar destekli üretim yöntemleri; hazır üretilmiş standart bileşenler yerine, isteğe bağlı özel bileşenlerin üretimine olanak tanımıştır (Yılmaz, 2001).

3.2.2 Isıtma, Aydınlatma vb. Teknolojilerdeki Gelişmeler

Kapalı kamusal mekanlardaki değişime etki eden teknolojik gelişmeler, yapı teknolojisinin yanı sıra, ısıtma, iklimlendirme, aydınlatma, yangın sistemleri vb. teknolojileri de içermektedir (Okutan, 1998).

Düşey sirkülasyon elemanlarının gelişimi, yürüyen merdiven, rampanın kullanımının yaygınlaşması sonucunda kamusal mekanların tasarımında kat sayısının artmasında rol oynamıştır (Çıkrıkçı, 1999).

Isıtma, nem kontrolü, aydınlatma sistemleri vb. gelişimi, iklimsel yönden kontrollü mekanların oluşturulmasını sağlamıştır. Kontrollü mekanların oluşturulması sonucunda kapalı kamusal mekanlar, açık mekanlara göre çeşitli avantajlara sahip olmuşlardır. Bunun yanı sıra, gün içinde homojen ışıkla zaman kavramı, her mevsim benzer sıcaklık ve nemin sağlanmasıyla mevsim kavramı

mekandaki yerlerini kaybetmişler, tamamıyla homojen bir zaman kurgusu oluşturulmuştur. Olumsuz iklim koşullarından bu gelişen teknolojiler sayesinde arınan mekanlar, daha geniş bir kullanıcı kitlesine sahip olmuşlardır.

Geliştirilen cam teknolojileri sayesinde iklimsel yönden kontrollü mekanların geliştirilmesi, konfor şartlarının sağlanması açısından büyük katkıları olmuştur. Çeşitli sensorların, nemölçerlerin geliştirilmesiyle birlikte, enerji tasarrufu kavramı devreye girmiş ve ekolojik mimarlık kavramının gelişmesi sonucu yardımcı teknolojilerle ekolojik yapılar inşa edilmeye başlanmıştır.

3.2.3 Yapı ve Yapım Teknolojilerindeki Gelişmelerin Kapalı Kamusal Mekanlara Yansıması

Yapı sistemlerindeki ve cam üretim/uygulama tekniklerindeki gelişmeler yapı dış biçimlenişini etkilemektedir (Türkseven, 1999). 20.yüzyıl mimarlığında ise; yeni malzeme ve sistemlerin, simgesel ve pratik anlatım biçimleri ile kullanım alanı artmıştır (Türkseven, 1998).

Camın yapım sürecinin kısıtlı kalitesinin ve boyutlarının artması yapıda kullanılan cama ait strüktürel malzemeyi minimuma indirmiştir. Yeni yapım teknikleri ve camın yapıda geniş yüzeylerde kullanılmasıyla birlikte pencereler, pencere duvarlara dönüşmeye başlamış, modern mimarlığın en önemli mekan kavramlarından biri olan mekansal süreklilik prensibi geliştirilmiştir (Türkseven, 1999; Korkmaz, 2001). Cam, 20.yüzyılın mimari söyleminde çoğu kez mekansal genişleme düşüncesi ve şeffaflık ilkesiyle ilişkilendirilmesinin (Ersoy, 2001) yanı sıra, bina dış yüzeyinde güneş kontrolü, ısıtma ve havalandırma açısından sağladığı avantajlarla iç mekandaki konfor şartlarını da olumlu yönde etkilemiştir (Reman, 1996).

Taşıyıcı sistemlerdeki ve yapı malzemelerindeki gelişmeler mekansal kurguları da etkilemiştir. Taşın ve ahşabın yığılmasıyla oluşturulan, taşıyıcısı ve örtücüsünün tek bedende toplandığı sistemlerin sınırladığı “kuşatılmış”, içe dönük mekanların yerine,

örtücü ve taşıyıcı ayrımının getirdiği olanakla özgürleşmiş, dışa dönük mekanlar kurgulanmıştır. Mekansal akışkanlık, esneklik, dinamiklik, hafiflik, iç-dış birlikteliği gibi kavramlar mimarlıkta yer edinmiştir. Daha yüksek, daha geniş binalar, daha şeffaf mekanlar gerçekleştirilebilmiştir (Süer, 2001).

Sonuç olarak, mekanın varoluşsal özelliği göz önüne alındığında; gerçekleşen tüm eylemler mekanda varolmaktadır. Harvey'in de vurguladığı gibi "toplumsal süreçler esas olarak mekansaldır" (Yırtıcı, 2003). Dolayısıyla, kullanıcının alışkanlıklarındaki ya da yaşantısındaki küçük bir değişim, doğal olarak, öncelikle içinde yaşantısını sürdürdüğü konutuna, daha sonra çalışma mekanına ve yaşadığı kente; toplum yapısındaki değişim de benzer şekilde tüm mekanlara yansımaktadır.

Tüketim odaklı kamusal mekanların ortaya çıkmasında ve yayılmasında çok çeşitli etkenlerin, ayrı ayrı ya da birbirleriyle karşılıklı etkileşimlerde bulunarak etkili oldukları gözlenmektedir. 19.yüzyılın ikinci yarısında Paris; Ortaçağ yapılarının ve sokak dokusunun yıkımı; hızlı trafik akışına uygun bulvarların yapımı ve bu tür bulvarların çoğunun sonuna, bakılmak üzere bir anıt dikilmesi; insanların "kamu içinde mahrem" olabilecekleri yeni kamusal mekanların, pasajların ve kafelerin gelişimi; yeni boş zaman geçirme biçimleri keşfeden insanların olağanüstü karışımı ile dikkatleri üzerine çekmiş ve günümüz tüketim odaklı kamusal mekanlarının temelleri atılmıştır (Benjamin, 1995).

BÖLÜM DÖRT

KAPALI KAMUSAL MEKANLAR

Kapalı kamusal mekanları, kamunun kullanımına sunulmuş, özel kişi, kurum ya da kamuya ait olan, kapalı mekansal özelliklere sahip mekanlar olarak tanımlamak mümkündür. Açık kamusal mekanlara göre, iklim ve konfor şartları açısından daha kontrollü olan kapalı kamusal mekanlar, kullanıcılarının kimi zaman belli grup, sosyal sınıf vb. tarafından oluşması nedeniyle kamusal nitelikleri daha düşüktür. İç mekanda oluşturulan atmosfer, temadaki başarısı nedeniyle açık mekanlara göre yapay olarak nitelemek mümkündür.

Dördüncü bölümde kapalı kamusal mekanlar, açık kamusal mekanların incelenmesinde olduğu gibi benzer şekilde fonksiyonel özelliklerine göre gruplandırılarak ele alınacak, ayrıca üçüncü bölümde incelenen faktörlerin mekanlar üzerindeki etkileri araştırılacaktır.

4.1 Ulaşım Odaklı Kapalı Kamusal Mekanlar

Ulaşım odaklı kapalı kamusal mekanlar, ana fonksiyonları ulaşım hizmet etmek olan, bunun yanı sıra, yeme-içme, dinlenme, rekreasyon ve konaklama gibi çeşitli fonksiyonlara sahip olan ulaşım terminal noktaları olarak adlandırılabilir. Mekanlar ile yayaları bir yerden bir yere ulaştıran aynı zamanda genellikle alışveriş gibi yan fonksiyonlara sahip olan kapalı sokaklardan oluşan mekanlardır.

4.1.1 Ulaşım Terminal Noktaları

Ulaşım terminal noktalarını, metro ve tren istasyonları, otobüs terminalleri ve havalimanları olmak üzere üç ana grup içinde incelemek mümkündür.

Demiryolları; 19.yüzyılda, kent ve kasabaları yeniden şekillendiren ve toplumsal değişime neden olan, uzak mesafeli ulaşım için yapılmış en büyük icattır. Kısa sürede tüm toplumsal sınıflar içinde, ekonomik yönden olduğu kadar sosyal ve kültürel yönden tercih edilerek hızla yaygınlaşmıştır (Powell, 1994). Demiryolu yapımı özellikle İngiltere ve Amerika'da baş döndürücü bir hızla gelişmiştir (Erpi, 1999). Demiryollarının gelişip yaygınlık kazanmasına paralel olarak tren istasyon yapılarında da gelişmeler olmuştur (Pevsner, 1976). Demiryollarının gelişimiyle birlikte, yolcu ve mal taşımacılığı büyük bir hız kazanmıştır.

İlk dökme demir raylar, 1767 yılında Coalbrookdale'de üretilmiştir. Önceleri atlarla çekilen yolcu taşıma birimleri lokomotifin bulunmasından sonra buhar gücüyle çalışmaya başlamış ve hız kazanmıştır (Pevsner, 1976).

İngiltere'de yaygınlaşan demir yolları, 1830'larda diğer Avrupa ülkeleri ve Amerika'da inşa edilmeye başlanmıştır. İlk istasyon binası ise Manchester'da Liverpool Street'teki Crown Street Station'dır (Pevsner, 1976; Mignot, 1994). Aynı yıllarda ulaşımın önem kazanması ile terminal yapılarına olan gereksinim de artmıştır. Bu binalar, işlevsel olarak terminal ve bekleme bölümüne sahiptirler (Atalay, 2002).

19.yüzyılın ikinci yarısında yapımlarına başlanan metro inşaatları sonucunda kısa sürede hat olmaktan çıkmış ve ulaşım ağları oluşturmuştur. 20.yüzyılın ikinci yarısında ise, trenlere büyük bir hız kazandıran elektrikle çalışma ilkesi uygulanmaya başlamış ve metroların etkinliği daha artmıştır (Bilgin, 2001).

Hızlı trenlerin, ulaşım araçlarına seçenek olarak görülmesi bir zorunluluk olarak doğmuştur. 1970'lerde başlayan petrol krizi ve 1973-74'te yaşanan petrol ambargosu

sonucunda, taşımacılıkta oluşan dar boğazın atlatılabilmesi için trenler tekrar gündeme gelmişlerdir. 1964'te Japonya'da Tokyo-Osaka arasında ilk hızlı tren hattı açılmıştır. Fransa'da da 1960'ların başından beri bu konuda ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Günümüzde, hızlı trenler İngiltere, Japonya ve ABD vb. ülkeler tarafından tercih edilmektedir. Yüksek hız trenlerinin kabul görüp yaygınlaşmasında birçok etmen rol oynamaktadır (<http://www.biltek.tubitak.gov.tr>).

Metro ve hızlı trenlerin kullanımının artmasıyla birlikte hatlar yer altına alınmış ve böylece kent içinde farklı kotlar kullanılmaya başlanmış, duraklama noktaları yeraltına inmiştir.

Günümüzde halen kullanılmaya devam eden en eski toplu taşıma sistemi olması nedeniyle, süreç içinde demiryolu terminal noktaları çeşitli değişimlere uğramıştır. Genelde yeni gelişen mimari akımlar ve teknolojilere kayıtsız kalmamış, her dönem mimarlığını yansıtan örnekler oluşmuştur. Ancak fonksiyonel olarak incelendiklerinde, genellikle sadece ulaşım hizmet ettikleri ancak tüketim kültürünün yaygınlaşmasıyla birlikte farklı fonksiyonlar üstlenmeye başladıkları gözlenmektedir.

Ulaşım terminal noktaları, güncel örneklerle irdelenerek tüketim kültürünün yansımaları araştırılmıştır.

Ulaşım terminal noktalarında genellikle tüketim kültürünün yaygın duruma gelmesinin izlerini gözlemlemek mümkündür. Tüm ulaşım terminal noktalarında göze çarpan özellik; tüketim mekanlarının (alışveriş birimleri, yeme-içme mekanları) ağırlığının artmış olmasıdır. Tüketim mekanlarındaki artışa en uygun örnek bir alışveriş arkadıyla birlikte tasarlanan Nordseepassage'dir. Bunun yanı sıra, binaların sembolik olma özellikleri Rotterdam Merkez İstasyonu'nda olduğu gibi öne çıkmıştır. Stockholm'deki otobüs terminalinde gerçekleştirildiği gibi; iç mekanlarda geniş, doğal aydınlatmaya sahip büyük toplanma mekanları oluşturulmuştur. Geliştirilmiş yapı sistemleri (Stuttgart Havalimanı yolcu terminalinde olduğu gibi) her fırsatta kullanılmıştır.

- **Prototip İstasyon, Berlin U5 (Metro) Hattı**

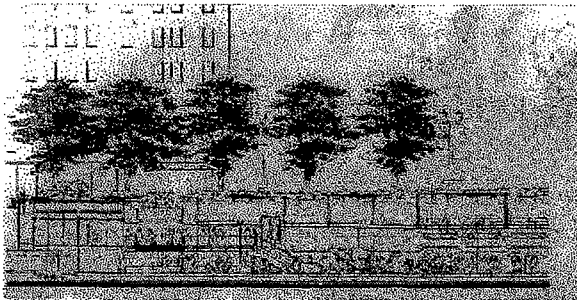
Yapım Yeri: Berlin /Almanya

Tasarımcısı: Richard Rogers Partnership

Berlin’de U5 hattı için prototip istasyon projesi yarışmasını kazanan projedir. Hat Doğu Berlin’de Alexandrerplatz’dan başlamakta ve ana metro sistemiyle birleştirilmesi düşünülmektedir. Rogers’ın sunduğu öneri; istasyonu sokağa entegre etmek ana fikri üzerinde odaklanmış ve sokaktan trene doğru sıra sıra mekanlar tasarlanmıştır (Toy, 1994).

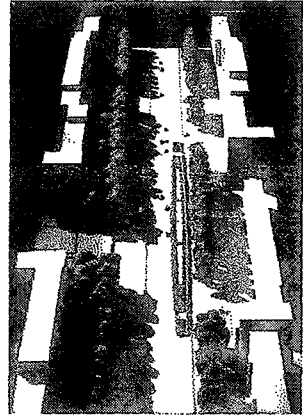
Sokak kotundaki eğrisel cam üstörtüler, bilet ofisleri, danışma, engelli ulaşımı ve asansörler gibi farklı fonksiyonları içermek için tasarlanmışlardır. İstasyona ilk gelişte yolcuya, düzenlenmiş rampa ve merdivenler rehberlik etmekte, beklenmedik şekilde doğal ışıqla aydınlanmış mekanlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle, yer altına gömülmüş mekanlar olmaktan çıkıp sokağın uzantısı olan aydınlık mekanlar haline gelmektedir (Toy, 1994).

Tipik yer altı sistemindeki değişim; istasyon çatısının sokak kotuna yakın olmasını avantaj olarak kullanılarak sağlanmış ve başarıya ulaşılmıştır. Platformlar doğal ışıqla, sokak kotundaki çatı ışıklıklarıyla ulaşmaktadır. Eskiden yeraltına gömülmüş olan mekanlar gündüz kullanımında artık kentle bütünleşen sokak mekanları haline gelmiş, gece kullanımında ise; parlak, hoş mekanlar olarak kentte yerini almıştır (Toy, 1994).

Şekil 4.1 Prototip İstasyon, kesit (Toy, 1994,

p.85)

Resim 4.1 Prototip

İstasyonun maketi (Toy, 1994, p.84)

• **Rotterdam Merkez İstasyonu**

Yapım Yeri: Rotterdam /Hollanda

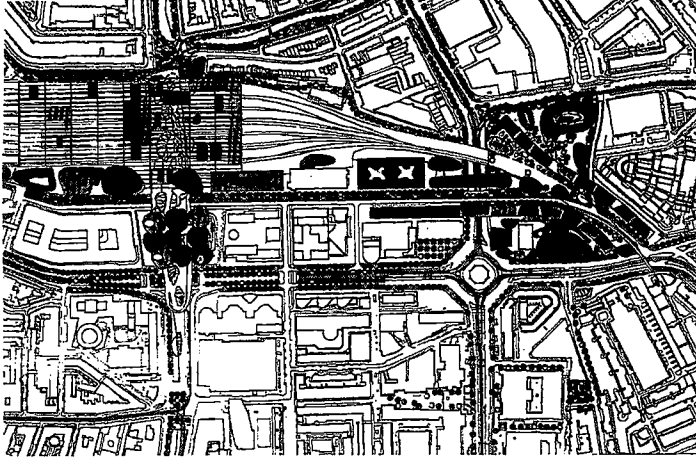
Tasarımcısı: Alsop Architects

2006 yılında tamamlanacak olan hızlı tren ağının kent için büyük bir önem teşkil etmesi nedeniyle 2001 yılında merkez istasyon ve çevresinin geliştirilme çalışmaları sonuçlanmıştır (<http://www.euricur.nl>).

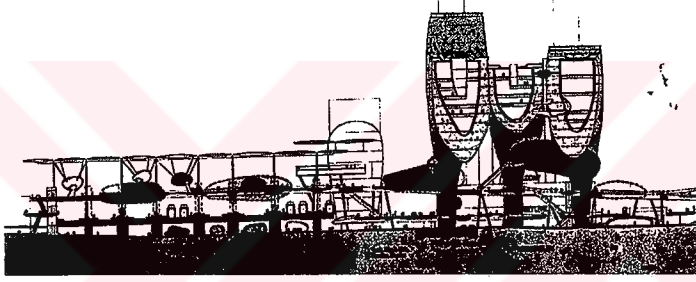
Kent yöneticileri, sadece hızlı tren bağlantısının yeni kentsel canlılığı sağlayamayacağını farketmişler ve yeni aktiviteler için kamusal mekanlar ve kapalı kentsel mekanlar olması gerektiğine karar vererek çalışmaları başlatmışlardır (<http://www.euricur.nl>). Binanın yapımına 2003'te başlanması ve 2006 yılında da bitirilmesi planlanmaktadır (<http://scrapers0.tripod.com>)

Mimar William Alsop zamanın ve mekanın parçalanmışlığını görmüş ve tren istasyonunu yeniden keşfetmek için çalışmalara başlamış. Mimar, seçtiği ters dönmüş şişelere benzeyen strüktürlerle, mimariyi yeniden şekillendirmeyi ve Rotterdam'ın "kalbinde" uzaktan hayal gibi algılanan bir kompleks yaratmayı amaçlamıştır (Paganelli, 2001).

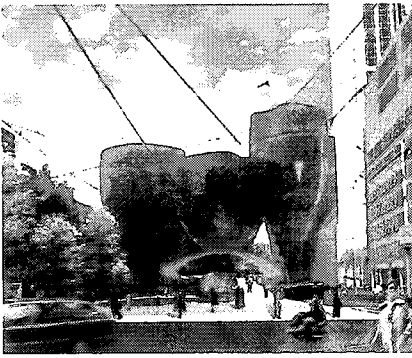
Strüktürel öğelerle yaratılan alışlageldik mekandan oldukça farklı olan akışkan mekan içinde insanların nasıl hareket edeceği görülmek istenmiştir. Bu kavramı "action architecture" olarak adlandırmaktadırlar (Paganelli, 2001). Alsop'a göre; kent silüetinde hayati olan enerjiyi, yeni görünümle kazandırarak ve gelişen bölgenin dinamizmini vurgulayarak sağlamaktadır (<http://www.alsoparchitecture.com>). Kentte yaşayanlara ayrıca; 1500 araçlık bir otopark, bir toplanma mekanı, bir demiryolu terminali, hızlı tren ve normal hatların kesişimini, yer altı ulaşım sisteminin girişlerini, otobüs ve tramvay hatlarına ulaşımı sağlamaktadır (Paganelli, 2001). Kültürel ve ticari fonksiyonlar merkez istasyonda, rekreatif amaca hizmet eden, alışılmadık bir forma sahip olan, büyük merak uyandıran, balkon benzeri bir mekanla birleştirilmektedir.

Şekil 4.2 Rotterdam Merkez İstasyonu vaziyet planı
(Paganelli, 2001, p.5)

Şekil 4.3 Rotterdam Merkez İstasyonu, kesit
(Paganelli, 2001, p.5)

Şekil 4.4 Rotterdam Merkez İstasyonu
perspektif
(<http://www.alsoparchitecture.com>)

Şekil 4.5 Rotterdam Merkez
İstasyonu serbest strüktürler
(<http://www.alsoparchitects.com>)

- **Stockholm'de Otobüs Terminali**

Yapım yılı: 1989

Yapım yeri: Stockholm /İsveç

Tasarımcısı: Bengt Ahlqvist, Ralph Erskine, Anders Tengbom

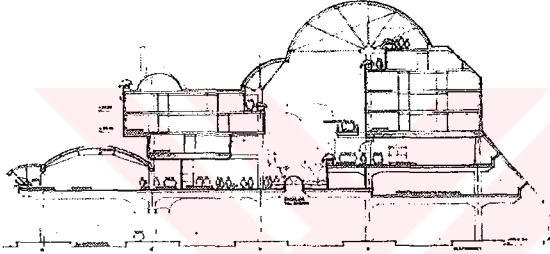
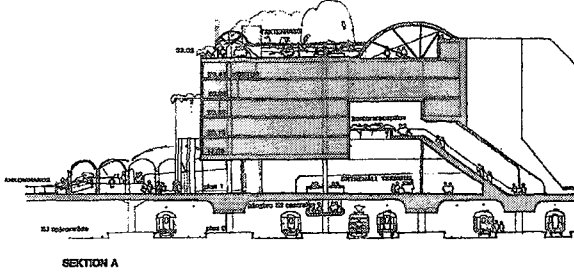
Ofisleriyle birlikte hizmete giren terminal, 1982 yılında açılan yarışmayı kazanan projedir ve yapı 1989 yılının ocak ayında hizmete açılmıştır. 270 m uzunluğundaki bina 4 bloktan oluşmakta ve blokların girişleri sokak dokusuna uygun olarak tasarlanıp binanın büyüklüğünün sokaktan algılanmasını engellemektedir (Cerver, 1992).

Kuzeyden gelen otobüsler, sokağın dış girişinden geçerek, binaya girmekte ve kıvrılan bir rampayla üst terminal kotuna ulaşmaktadırlar. Otobüs durakları, içte yer alan yolun dışa bakan kenarında sıralanmışlardır. Direkt çıkış rampası da üst katta bulunmakta ve trafiği aksatmaması için yolcu toplamadan terminalden çıkması sağlanmaktadır. Yolcular ise, sokaktan direkt olarak terminal salonuna girmektedirler (Cerver, 1992).

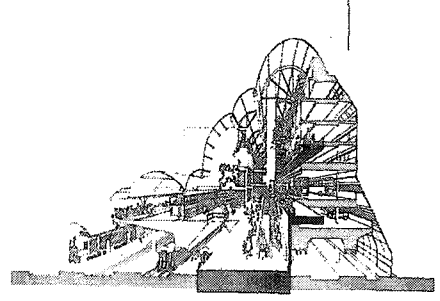
Kafeteryalar, bilet ve danışma ofisleri ve exchange ofisler alt katta yer almaktadır. Üst katlar kaskatlı bir kesite sahiptir. Üst kata ulaşmak için, merdiven ve yürüyen merdivenler aynı açılarda yerleştirilmiş ve yolcuların duraklara ulaşması hedeflenmiştir (Cerver, 1992).

Düşey shaftlarda bulunan asansör ve merdivenler blokları birbirine bağlamakta ve dört adet avlu/atrium oluşturmaktadır. Atriumların üst örtüsü eğrisel şeffaf malzemeye kaplanmıştır. Tüm bu atriumlar ofis kompleksine bir iç sokakla bağlanmaktadır. Atriumların en büyüğü altta terminal mekanıyla birleşmektedir. Burada, terminal mekanını çevreleyen iki katlı otobüs yolu bulunmaktadır (Cerver, 1992).

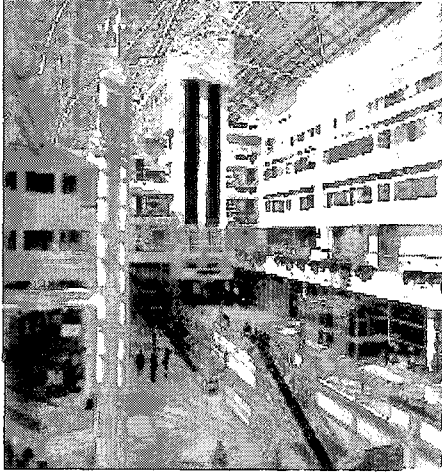
Terminal salonu merkez tren istasyonuna bir alt geçitle bağlanmış, tren istasyonu ise; metro ile bağlantılanmıştır. Böylece otobüs terminali kentteki tüm toplu sistemleriyle bağlantılı hale getirilmiştir (Cerver, 1992).

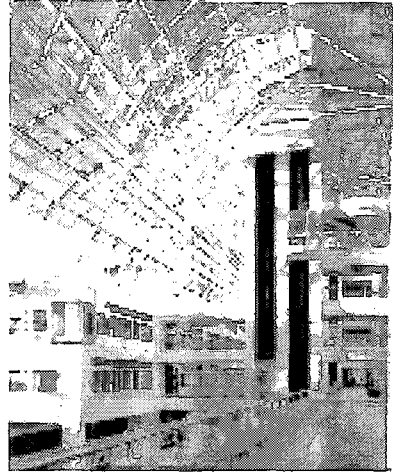
Şekil 4.6 Stockholm Otobüs Terminali, kesitler (Cerver, 1992, p.108)

Şekil 4.7 Stockholm Otobüs Terminali, kesit perspektif (Cerver, 1992, p.109)

Resim 4.2 Stockholm Otobüs Terminali iç mekanı (Cerver, 1992, p.111)

Resim 4.3 Ofis binalarını bağlayan galeriden terminal salonunun görünüşü (Cerver, 1992, p.110)

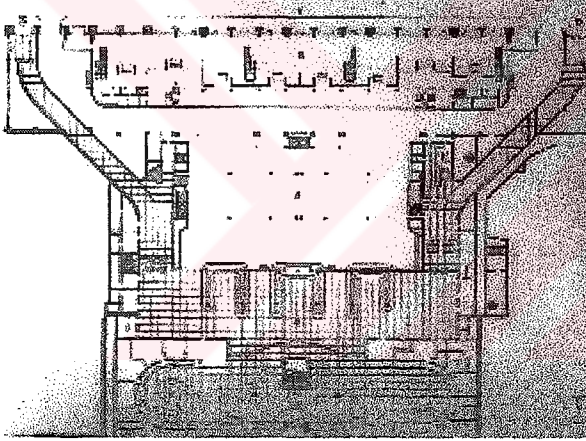
• Stuttgart Havalimanı Yolcu Terminali

Yapım yeri: Stuttgart /Almanya

Tasarımcısı: Meinhard von Gerkan, Karsten Brauer, Klaus Staratzke

1980 yılında açılan yarışmayı kazanan projedir. Yeni terminalde kütesellik basit geometrik formlarla sağlanmış ve bu formlar mevcut havalimanının heterojen çevresine düzen getiren baskın odak noktaları oluşturmaktadır (Cerver, 1992).

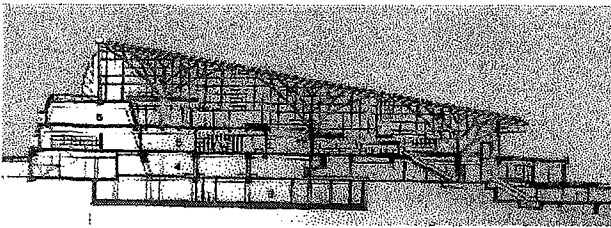
Çatı, yola açılan giriş tarafından pistlere doğru kapı ve uçuş kavramlarının dolaylı bir simgesel ifadesi olarak yükselmektedir. Bir ağaç strüktürünü esas alan terminal çatısının konstrüksiyonu, havalimanına, açık ve kendine özgü bir kimlik kazandırmaktadır. İskelet strüktür, çiçeklenen dallara ayrılan bir ağaç gövdesi gibi inşa edilmiştir (Yapı, 210, 1999).

Şekil 4.8 Stuttgart Havalimanı Yolcu Terminali kat planı (Cerver, 1992, p.18)

Resim 4.4 Stuttgart Havalimanı Yolcu Terminali, üst örtüyü taşıyan özgün strüktür (Cerver, 1992, p.23)

Şekil 4.9 Stuttgart Havalimanı Yolcu Terminali kuzey-güney kesidi (Cerver, 1992, p.18)

- **Münih Havalimanı Terminali**

Yapım yılı: 1992

Yapım yeri: Münih, Almanya

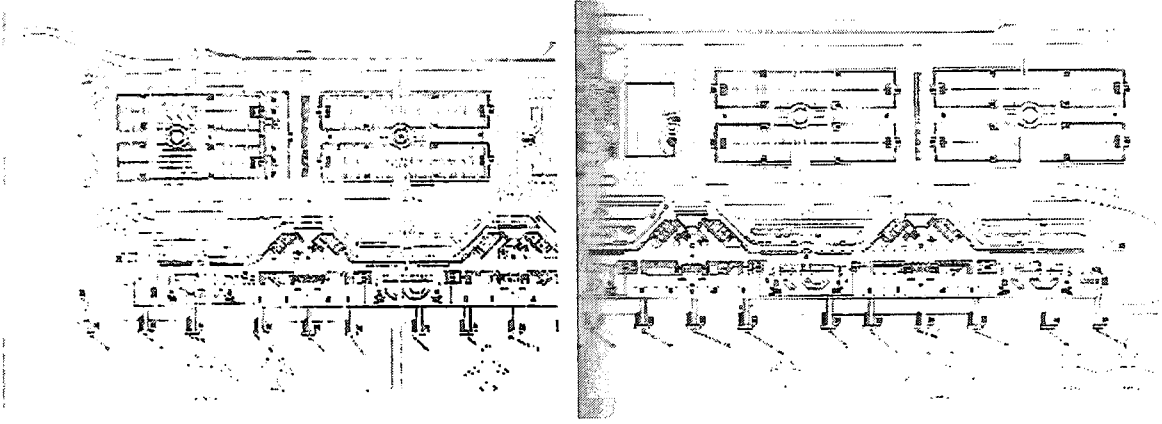
Tasarımcısı: Von Busse & Partners

Tasarımının başlamasına 1979 yılında karar alınan havalimanının, 1992 yılında açılışı yapılmıştır. Tarım arazisi üzerinde yapılan en büyük uluslararası havalimanı olmasının yanı sıra diğer toplu taşıma sistemleriyle bağlantılı olan ilk örnektir (Cerver, 1992).

Projenin önceliklerinden biri binaların birbirleriyle olan bağlantısıdır. Yolcu terminali merkezi olmayan ve lineer check-in modüllerini içinde barındırmaktadır. Binalar genellikle, paralel pistlerin arasında ince bir yiv gibi uzanmaktadır. Ana terminal binası da benzer şekilde orta kısımda yer almaktadır. Ana bina 105m uzunlukta, 80m genişliğinde ve 25 m yüksekliğinde olup, diğer ucu katlı otopark bloklarıyla bağlantılıdır. Yapılan planlama genellikle esnek olup, gereksinim duyulduğu takdirde eklemelerin yapılabileceği bir şekilde tasarlanmıştır (Cerver, 1992).

Havalimanı arabayla ulaşmak için son derece uygundur. Lineer binanın bir ucuna, üst kattaki avluya araçla çıkarak ulaşmak mümkündür. Yolcular buradan toplanma/bekleme mekanına direkt olarak ulaşabilmekte, ayrıca iniş yapan yolcular da aynı katta bulunmaktadır. Ana binada, restoranlar, mağazalar, bankalar, turizm şirketleri, toplantı odaları ve bir adet de postane bulunmaktadır (Cerver, 1992).

Bina içindeki yönlendirmelere önem verilmiş, yolcuların yönlerini kolaylıkla bulmaları için açık ve net mekanlar yaratılmış, danışma vb. aynı rengin kullanımı, şeffaf elemanlar gibi çeşitli yardımcı çözümler getirilmiştir (Cerver, 1992).

Şekil 4.10 Münih Havalimanı Terminali planı (Cerver, 1992, p.46)

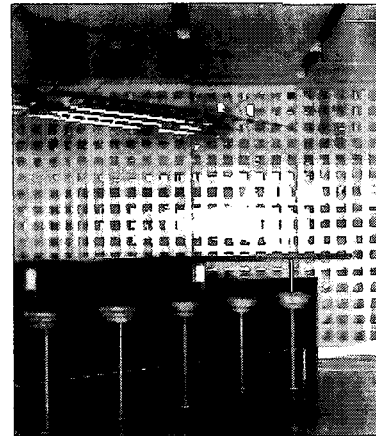
Şekil 4.11 Münih Havalimanı Terminali ana bina uzun kesiti (Cerver, 1992, p.46)

Resim 4.5 Münih Havalimanı Terminali bekleme alanı (Cerver, 1992, p.49)

Resim 4.6 Münih Havalimanı Terminali iç mekan (Cerver, 1992, p.51)

Resim 4.7 Münih Havalimanı Terminal binasında yer alan snack barlardan biri (Cerver, 1992, p.53)

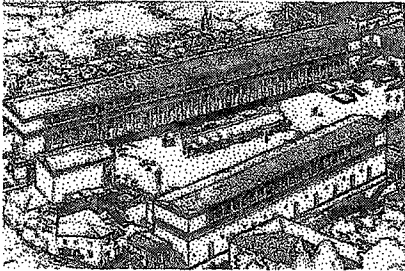
4.1.2 Kapalı Sokaklar

Sokaklar; fiziksel nitelikleri göz önüne alındığında “binaların oluşturduğu iki hat arasında kalan, çevrelenmiş, üç boyutlu bir mekan” olarak tanımlanabilir (Moughtin, 1999, p.129). Fiziksel niteliklerinin yanı sıra sosyal boyutu yüksek olan sokaklar, insanların yaşamaya başladığı, toplumsal yaşamın paylaşım, ulaşım ve hareketliliğinin ortaya çıktığı kamusal mekanlardır (<http://kent.fisek.com.tr/>).

Kapalı sokaklar; bir üst örtüye sahip, yayalara yönelik olarak tasarlanmış, genellikle iklimsel etkenler ve yaşam tarzları tarafından belirlenmiş lineer iç mekanlardır. Günümüzde iklimsel etkilerle şekillenen kapalı sokaklar olduğu gibi; ticari kaygılarla oluşturulmuş, arkad benzeri kapalı sokaklar da bulunmaktadır.

Yarı açık sokaklar ise; genellikle stoa, portik, revak, arkad gibi isimler alan, çoğu zaman iklimsel etkilerden korunma amacıyla, kimi zaman da estetik kaygılar nedeniyle oluşturulmuş akslardır.

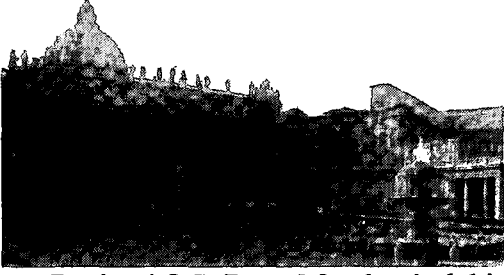
Tarihsel süreç içinde arkatlara sıklıkla rastlanmıştır. Milet'i tasarlayan Hippodamus, Rönesans dönemi mimarlarından Palladio tasarımlarında arkadlardan yararlanmışlardır. Palladio sokağın iki yanında yer alan portikler sayesinde kullanıcıların üzeri kapalı bir mekanda dolaşabileceklerini ve işlerini güneş ve yağmur gibi olumsuz iklimsel faktörlerden zarar görmeden yapabileceklerini belirtmiştir. Bu düşünce, İngiliz mimar Nicholas Hawksmoor tarafından da benimsenmiş ve 33.5m genişliğindeki parlamento sokağında kullanılmıştır. Nash Quadrant ilk tasarımlarında Regent Street'i aslında tamamen kolonlu olarak düşünmüştür. (Moughtin, 1999).

Antik Yunan'da bulunan yarı açık sokaklar “stoa” adını almaktadır.

Şekil 4.12 Antik Yunan'daki stoalar

(Tönük & Barkul, 1999, p.35)

Resim 4.8 St.Peter Meydanı'ndaki portikler, Roma (Moughtin, 1999, p.91)

Resim 4.9 Bologna'dan portik (<http://www.realitaly.com>)

Resim 4.10 Mısır Aswan'da gölgelemeyi sağlayan geçici çözümler (<http://www.anniebees.com>)

Portikler genellikle bina boyunca devam eden, kolonatl ı yarı açık mekanlardır. İklimsel etkenler ve yaşam tarz ı oluşumunda etkin rol oynamıştır.

Bologna'n ın geleneksel dokusunda yer alan portikler kentin karakteristik öğelerindedir. Yaz ın sıcak güneşinden korunarak, kış ın ise; ıslanmadan hemen bütün şehri dolaşmanın mümkün olduğu Bologna'da portiklerin uzunluğu yaklaşık 40km'ye yaklaşmaktadır (<http://www.realitaly.com/bologna>).

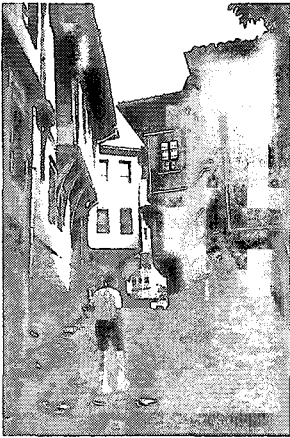
Olumsuz iklim koşulları kadar, ticari kaygılar da sokakların yarı açık ya da kapalı mekanlara dönüştürülmesinde etkili olmuştur. Mısır Aswan'da, dükkânların bulunduğu sokak geçici strüktürlerle oluşturulmuştur.

Resim 4.11 Rialto Köprüsü'ndeki geçici üst örtü (Moughtin, 1999, p.160)

Resim 4.12 Edirne Üç Şerefeli Camii revakları (Erzen, 1996, p.10)

Resim 4.13 Filibe, yaşam tarzı ve geleneklere göre şekillenmiş yarı açık bir sokak (Köksal, 1996, p.133)

Venedik'te Rialto Köprüsü'nde, Seville'de bir sokakta, alışveriş için gelenlerin daha rahat ve uzun süre orada kalmaları için geçici ve pratik çözümler uygulanmıştır. Bu çözümler genellikle membran esaslı malzemelerin çeşitli şekillerde gerilerek (gergi elemanları ya da taşıyıcı strüktürler) oluşturulmuş geçici özellikteki strüktürlerdir.

Geleneksel kent dokularının bulunduğu bölgelerde, Filibe'dekine benzer bazı yarı açık mekanlar oluşabilmektedir.

Kapalı sokaklar; çeşitli nedenlerden ötürü oluşturulmuş kapalı kamusal mekanlardır. Kapalı sokakların oluşturulmasının nedenlerini; iklimsel özellikler, kültürel etkenler, ticari etkenler ve değişen kent dokuları olarak sıralamak mümkündür.

Açık ve kapalı sokaklar karşılaştırıldığında, benzer ve farklı özelliklerinin olduğu görülmektedir. (Açık sokakların özellikleri Bölüm İki'de incelenmiştir). Barındırdıkları eylemler açısından büyük farklılıklar olmamakla beraber, kapalı sokakları açık sokaklardan ayıran başlıca özellik, kapalı sokakların sadece yayalara hizmet etmesidir. Ancak açık sokakların kapalı sokaklara dönüşümüne paralel olarak kamusal niteliklerinde bazı değişimler olmaktadır. Yarı açık sokaklar (portikler, revaklar vb.) daha rahat dahil olunan ve kullanılan mekanlarken, kapalı sokaklarda durum farklılaşmaktadır. Mekan, iklim açısından olduğu kadar güvenlik açısından da daha kontrollü bir hale gelmektedir. Kısaca, kent ölçeğinde kamusal olma nitelikleri azalmaktadır.

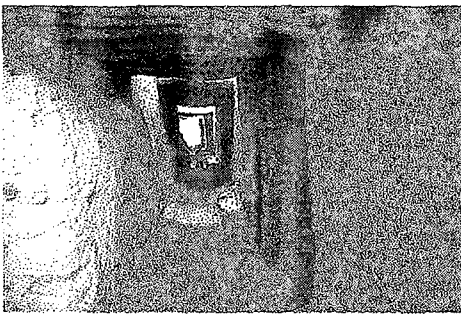
Kapalı sokakların farklı özellikleri göz önüne alınarak, çeşitli sınıflamalar yapılabilir. Göz önüne alınabilecek bu özellikler; mekansal özellikleri; üst örtü ve strüktürü ile ilgili özellikler olarak sıralanabilir. Ayrıca; kapalı sokakları; oluşum nedenlerine göre de sınıflamak mümkündür.

Mekansal özellikler, mekanı çevreleyen öğelerin konumlarına göre, diğer bir deyişle mekanın çevrenmesine göre adlandırılabilir. Mekansal özellikler adı altında; kapalı mekanlar, yarı açık mekanlar olmak üzere iki tip bulunmaktadır. Kapalı sokaklar; tamamıyla kapalı mekanlar olup, açık mekanlarla ilişkisi belli noktalarda kurulan, kamusal olma özellikleri en az olan sokaklardır. Yarı açık sokaklar; üstleri tamamen bir üst örtüyle kaplı olan ancak, tek ya da çift tarafı dış mekanla birebir ilişkili olan, çoğunlukla arkadlı sokaklardır. Genellikle alış-veriş sokaklarında görülen geçici strüktürlerle bir kısmı kapatılmış sokaklar da yarı açık sokaklardır.

Kapalı sokaklar, üst örtülerinin özelliklerine göre; geçici ve sabit olmak üzere iki bölümde incelenebilir. Sabit strüktürlü kapalı sokaklar; genellikle kagir malzemelerin kullanıldığı, sabit değişmez üst örtülerdir. Geçici strüktürlü kapalı sokaklar ise; hafif malzemelerden oluşturulmuş, mevsime göre değiştirilebilen, pratik çözümlerdir.

Kapalı sokakları; oluşum nedenlerine göre sınıflamak mümkündür. Kapalı sokakların oluşum nedenleri incelendiğinde, iklim koşulları, yaşam tarzı, kültürel etkenler, ticaret, güvenlik, kent dokusunda meydana gelen değişimler, ulaşım ağıyla bağlantı gibi çok çeşitli nedenlerin etkili oldukları görülür. Bu nedenlerin başında; iklimsel etkenler gelmektedir. İncelenen örneklerin büyük bir çoğunluğunda iklimin belirleyici olduğu, bunun yanı sıra da diğer faktörlerin etkinliğinin olduğu gözlenmektedir. Örneğin; bir alışveriş sokağının üzerini membran malzemelerle örtülmesi örneğindeki gibi ticari nedenlerle oluşturulmuş olan üst örtüler, yaya akışının artmasını amaç edinmiştir; ki bu da yine olumsuz iklim şartlarının etkilerini azaltmaya yöneliktir. Sonuç olarak, kapalı bir sokağın oluşumunda genellikle birden çok faktör etkili olmaktadır.

Geleneksel kent dokularında yer alan kapalı sokaklar; zamanın koşullarına göre oluşmuş ve genellikle olumsuz iklim etkilerinden korunma amaçlı mekanlardır.

Resim 4.14 Çölde kapalı sokak
(<http://geoimages.berkeley.edu>)

Güney Morocco'da bir çöl kasabası olan Draa vadisindeki Nesrat'ta, sokağın üzerini kapatan örtü, konutların çatılarından oluşmaktadır. Aralıklarla oluşan boşluklar ışığın sokağa ulaşmasını sağlamasına rağmen sokak genel olarak yeterli gün ışığına sahip değildir. Kentin formu; yakıcı güneş ışığından korunmayı ve sert çöl iklimine adaptasyonu sağlamaktadır (<http://geoimages.berkeley.edu>).

Resim 4.15 Verona,
Piazza Del Signori
(Tokyay, 2002, p.39)

Resim 4.16 Halep'te
geleneksel dokuda kapalı
sokak
(Özeke, 1996, p.86)

Resim 4.17 Geleneksel
dokularda savunma amaçlı
olan kent kapıları, Filibe
(Köksal, 1996, p.131)

Kapalı sokakların oluşumunda etkili olan kültürel etkenler, yaşam tarzı ve sosyal ilişkilerle etkinliklerini kazanırlar.

Günümüze ait kapalı sokak örnekleri, genellikle ticari işlevlerin bulunduğu, yer altı ulaşım ağlarıyla bağlantılı olarak seçilmişlerdir.

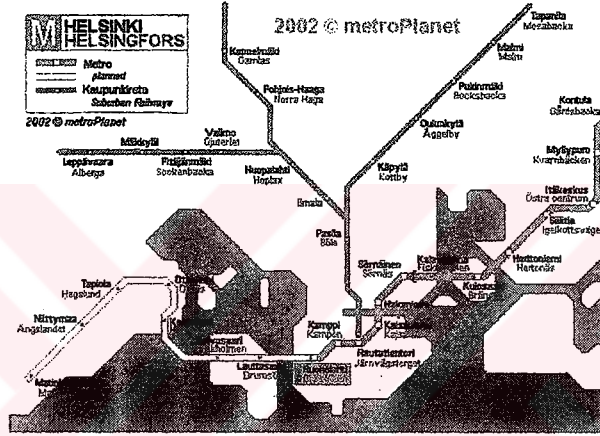
- **Kaisaniemi Subway Station**

Yapım yılı: 1995

Yapım yeri: Helsinki /Finlandiya

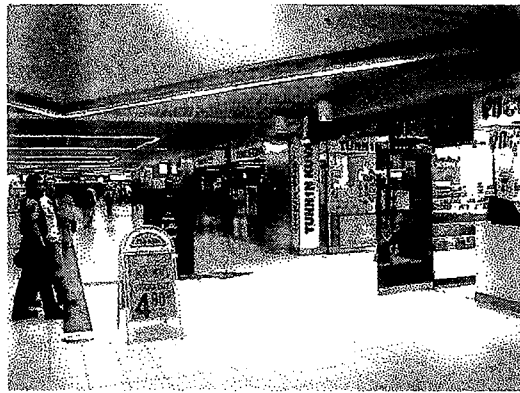
Tasarımcısı: Kontio-Kilpi-Valjento Oy (<http://koti.nettilinja.fi>)

Kaisaniemi metro istasyonundaki yaya tüneli olarak tasarlanmıştır. Toplam uzunluk 2253m'dir. Tünel boyunca dizili dükkanlar sayesinde sokak atmosferi yaşatılmaktadır (<http://photoweb.lodestone.org>).

Şekil 4.14 Helsinki metro planı

(<http://www.metropla.net>)

Resim 4.19 Kaisaniemi Subway

Station'da dükkanlar

(<http://photoweb.lodestone.org>)

- Sannomiya Center Street

Yapım yeri: Kobe /Japonya

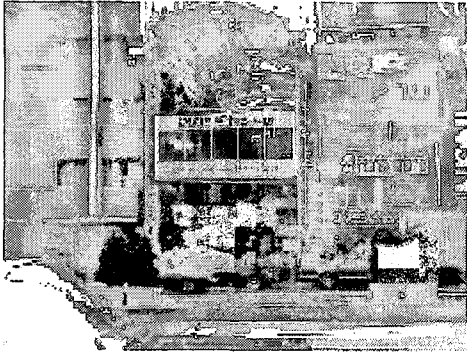
Tasarımcısı: Kajima Design Kansai, Mimar Hiroshi Ohno

Açık bir alışveriş sokağının üzerinin kalıcı bir konstrüksiyonla kapanmasıyla meydana gelmiştir. Bu nedenle açık alışveriş sokağı özelliklerini aynen taşımaktadır. Farklı türde birçok dükkanın yer aldığı sokak; gece ve gündüz kullanımına açıktır.

Yarı saydam üst örtü teflon kaplı taşıyıcılar tarafından taşınmakta; çatıdaki kanatlar, iç mekanda iklimsel konforun sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Castellano, 1999, p.6, www.kajimadesihn.com, <http://www.jtr.ne.jp>).

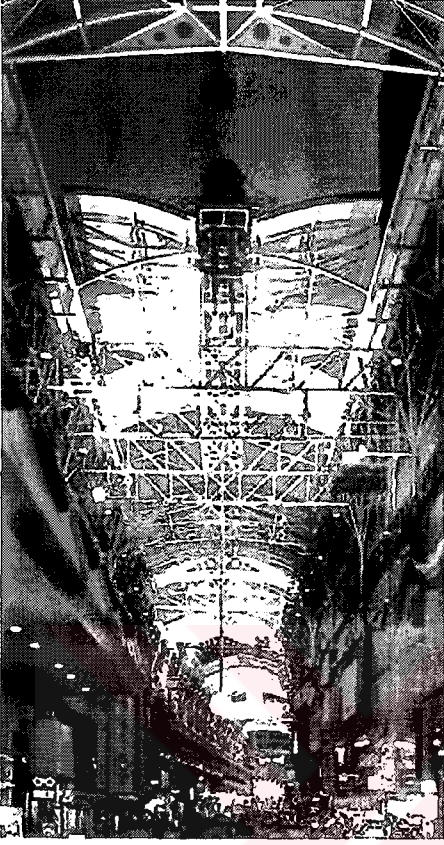
Şekil 4.15 Sannomiya Center Street planı (Castellano, 1999, p.6)

Resim 4.20 Sannomiya Center Street
girişi ve çevresindeki yapılar
(<http://www.jtr.ne.jp>)

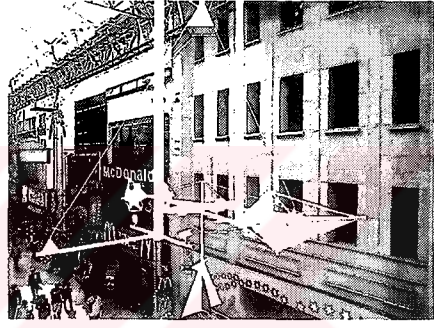
Resim 4.21 Sannomiya Center
Street girişi
(<http://home.insightbb.com>)

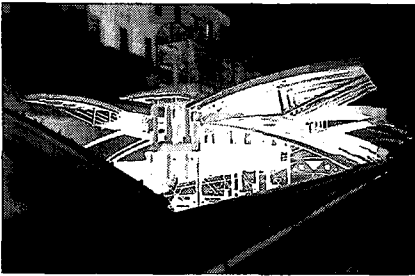
Resim 4.22 Sannomiya Center
Street, iç mekanın gece görünüşü
(<http://www.kajimadesign.com>)

Resim 4.23 Sannomiya Center
Street, iç mekanın gündüz
görünüşü (<http://www.jtr.ne.jp>)

Resim 4.24 Sannomiya Center Street, iç
mekan
(<http://www.kajimadesign.com>)

Resim 4.25 Sannomiya Center
Street, üst örtüden detaylı
görünüm
(<http://www.kajimadesign.com>)

4.2 Rekreatyon Odaklı Kapalı Kamusal Mekanlar- Seralar ve Kış Bahçeleri

Rekreatyon odaklı kapalı kamusal mekanlarda birincil amaç rekreatyon olup, farklı fonksiyonlarla desteklenebilmektedirler. Seralar ve kış bahçeleri, genel özellikleriyle doğayı içinde barındırması ve dinlenme, oturma gibi eylemleri yüklenmesi nedeniyle kamusal açık mekanlardan biri olan parklarla benzerlikler göstermektedir. Ancak, doğanın kapalı mekanda yapay olarak oluşturulmuş olması ve parklardaki çocuk oyun alanları gibi bazı işlevlere sahip olmaması, güvenlik açısından daha kontrollü mekanlar olması gibi özellikleriyle parklardan farklılık göstermektedir.

Botanik bahçeleri, seralar, kış bahçeleri vb. insanoğlunun çağdaş kent yaşamında doğadan hızla uzaklaşması sonucu, doğaya yakın ya da doğanın içinde olma gereksinimini karşılamak amacıyla sıklıkla inşa edilen yapılar/yapı kompleksleri konumundadırlar (Muyan, 2002).

Başlangıçta aristokratlar ve üst sınıflar için, eğlence ve düşünme amaçlı, konutlarla bağlantılı olarak tasarlanmış yapılardır (Saxon, 1986). Ancak zaman içinde inşa edilen geniş kış bahçeleri, dünyanın dört yanından getirilen egzotik bitkilerden oluşturulmuş koleksiyonların sergilendiği, halka açık mekanlar haline gelmişlerdir (Bednar, 1989).

Sera tasarımlarının ilk örneklerine MS.1.yüzyılda rastlanmaktadır. “Şeffaf taş” olarak tanımlanan “lapis specularis” ince tabakalar halinde kullanılarak iç mekana güneş ışınlarının ulaşması amaçlanmıştır (Muyan, 2002)

16.yüzyılda, bitki yetiştirme, uluslararası ticarete önemli nesnelerden biri haline gelmiştir. Bu gelişme, birçok bitki türünün doğal florasından kopararak, insan yapımı yapay ortamlarda yaşam sürmesine neden olmuştur. Rönesansla birlikte; doğayı yeniden yaratma ve bitki yetiştirme konusundaki çalışmalar, sistemli yaklaşımlara kavuşmuştur (Muyan, 2002). 1587’de kurulan Leyden Üniversitesi

Botanik Bahçesi, ilk kez doğadaki bitki türleri üzerine sınıflandırma çalışmaları yapmak üzere kurulmuş bir seradır.

17.yüzyılın sonlarına doğru ise; botanik araştırmalar büyük bir hıza ulaşmış ve seradaki iklimlendirmenin önemi anlaşılmıştır.

18.yüzyılda ise; sera yapıları mümkün olduğu kadar şeffaflaştırılarak kış mevsiminde yeterli güneş ışığından yararlanılması sağlanmıştır.

19.yüzyılla birlikte, bulunan yeni kaynaklar, gelişen endüstri ve teknoloji, her alanda olduğu gibi sera yapılarının da gelişimine büyük bir hız kazandırdı. Loudon'un 1800'lü yılların ilk yarısında öngördüğü, zamanının ötesinde yapım teknikleri gerektiren projeler Kew Garden-Palm House'un taslakları niteliğindedir. Loudon'un projeleri; sera yapılarını, doğanın insan adına toplumsallaştırıldığı mekanlar olarak öngörmektedir. Gerçekten de sera yapıları, bünyesinde bulunan kuşlarla, olgun büyüklüğüne ulaşmış ağaçlarıyla, içinde balıkların yüzdüğü havuzlarıyla, kayalıklardan yapılmış vadileriyle doğal çevrenin insan tarafından yeniden yaratılmış modelleri gibidirler (Muyan, 2002). Cam ve demir kullanılarak oluşturulmuş sera yapıları ilk kez, 1815 ve 1817 yıllarında inşa edilmiştir (Pevsner, 1976).

Avrupa'da 19.yüzyılda; kış bahçelerinin tasarımındaki artışın üç ana nedenden kaynaklandığı söylenebilir. Hızla yayılan kentlerin, geniş doğal alanları yoketmesi ve gelişen endüstrinin ürünleri, havayı ve suyu kirletmesi sonucu insan ve doğa arasındaki ilişkinin değişimi önemli bir etkidir. Eş zamanlı olarak, bilim adamlarının, bitkilerin gelişimi ile ilgili yaptıkları araştırmalar için duydukları mekan gereksinimi kış bahçeleri ve seraların artmasında etkili olmuştur. Üçüncü neden ise; doğanın bir sanat formu olarak işlenmesi, güzellik ve estetiğinin kullanılmasının yaygınlaşmasıdır. Bu üç ana nedenle birlikte teknolojik gelişimlerin bir araya gelmesi sonucunda kış bahçeleri, seralar geniş bir tasarım çeşitliliğine ulaşmıştır (Bednar, 1989).

ABD’de ise; kış bahçeleri ya da seralar öncelikle botanik müzeleri şeklinde eğitim amaçlı olarak, genellikle geniş kent parklarında inşa edilmişlerdir (Bednar, 1989).

Saxon’a göre; 19.yüzyılda, sera binalarının gelişiminde birbirini etkileyen iki akım, konutlardaki bitkilerin kullanımına yönelik olan eğilim ve geniş evlerdeki galeri mekanlarıdır. Galeriler, fırtınalı havalarda gezinti için oluşturulmuş, özel, kapalı mekanlardı. Büyük konutlarda, avlu formları daha sık kullanılır olmuşlar ve Roma bahçelerini andıran mekanlar ortaya çıkmıştır. Yeni tekniklerin kullanılmaya başlanmasının ardından, galeri/bahçeler özel birer sığınak olmaktan çıkmış, halka açık, doğayla bağlantı kurulan gezinti mekanları olarak inşa edilmeye başlanmıştır (Saxon, 1986).

- **Kew Gardens**

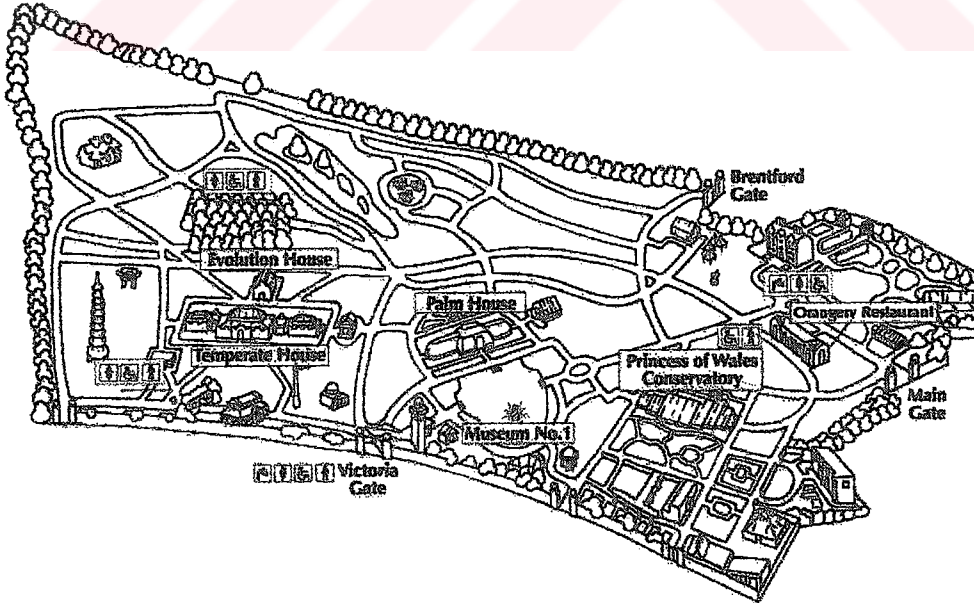
Yapım yeri: Londra /İngiltere

Tasarımcısı: Mimar Decimus Burton, Mühendis Richard Turner

Kamuya açık seraların, öncü örneklerinden olan Kew Gardens, birden çok sera yapısının bir araya gelmesiyle oluşturulmuş bir binalar bütünüdür. Çiçeklerin sergilenmesi ve çeşitli sosyal faaliyetler amaçlanarak inşa edilmiştir.

Yapımına 1759 yılında karar verilen kompleks, günümüzde halen yapıda standardizasyon ve prefabrikasyona örnek olarak gösterilmektedir (Blaser,1991).

Sera binalarının çevresinde çeşitli bitkilerle oluşturulmuş, Japon Bahçesi, Gül Bahçesi gibi temalı bahçeler bulunmaktadır (<http://www.hcs.ohio-state.edu>).

Şekil 4.16 Kew Gardens içinde yer alan yapıların yerleşimi

(<http://www.rbgkew.org.uk>)

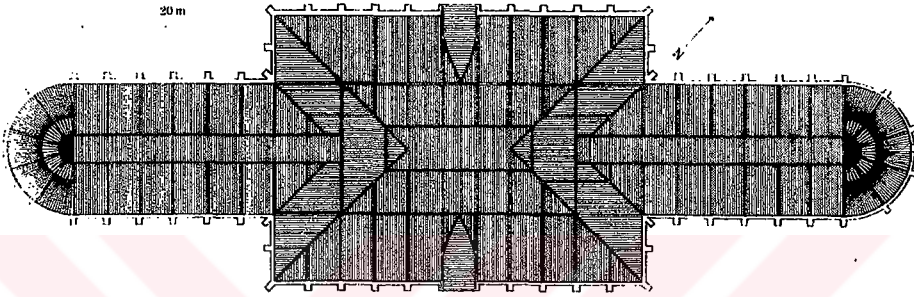
- **Palm House (Kew Gardens)**

Yapım yılı: 1844-1848

Yapım yeri: Londra/İngiltere

Tasarımcısı: Mimar Decimus Burton, Mühendis Richard Turner

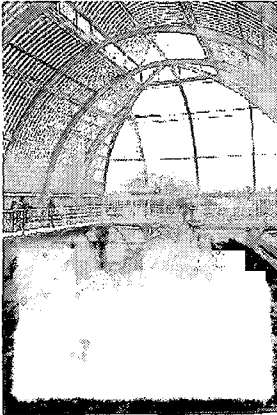
Kew Garden'daki Palm Stove, 110m uzunluğunda ve yaklaşık 19m genişliğindedir (Pevsner, 1976).

Şekil 4.17 Palm House, plan (Blaser, 1991, p.15)

Resim 4.26 Palm House, görünüş (<http://users.win.be>)

Resim 4.27 Palm

House iç mekanı

(<http://www.studiokoning.nl>)

Resim 4.28 Palm House iç mekanı

(<http://www.studiokoning.nl>)

Resim 4.29 Palm House dış görünüm

(<http://hoary.org>)

- **Temprate House (Kew Gardens)**

Yapım yılı: 1862 ve 1898

Yapım yeri: Londra /İngiltere

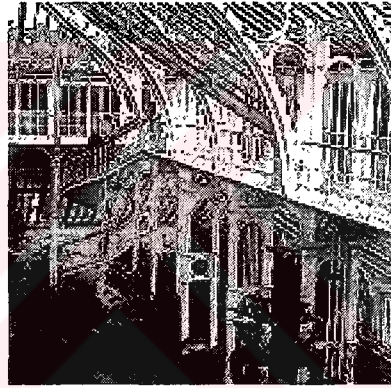
Tasarımcısı: Mimar Decimus Burton, Mühendis Richard Turner

Dökme demir ve endüstriyel üretim tekniklerinin tüm olanaklarının kullanıldığı bina, küçük prefabrik elemanlarla oluşturulmuş, büyük ölçekli bir tasarımdır (Blaser, 1991).

Temprate House içinde, asma katlar şeklinde gezinti mekanları oluşturularak, bitkilerin yukarıdan izlenmesi de sağlanmıştır (Blaser, 1991; <http://www.greatbuildings.com>).

Resim 4.30 Temprate House dış görünüş (<http://www.studiokoning.nl>)

Resim 4.31 Temprate House iç mekanı (<http://www.greatbuildings.com>)

Resim 4.32 Temprate House iç mekanı (<http://www.hcs.ohio-state.edu>)

Resim 4.33 Temprate House çatısı (<http://www.greatbuildings.com>)

- **Helsinki Üniversitesi Botanik Bahçesi**

Yapım yılı: 1832&1835

Yapım yeri: Helsinki-Kaisaniemi / Finlandiya

Helsinki Üniversitesi Botanik bahçesi; 1678 yılında Prof. Elias Tillandz tarafından kurulmuş, 1829 yılında ise bugünkü yerine taşınmıştır. 1932 yılında ise büyük sera binası inşa edilmiş, bir yıl sonra da halkın kullanımına sunulmuştur. Küçük seraların inşası ise; 1835 yılında tamamlanmıştır. 1884 yılında ise; Finlandiya'nın ilk kaya bahçesi kurulmuştur (<http://www.helsinki.fi>).

1889 yılında, mimar Gustaf Nyström tarafından tasarlanan Palm House'un büyük seranın arazisine inşası tamamlandı (<http://www.helsinki.fi>).

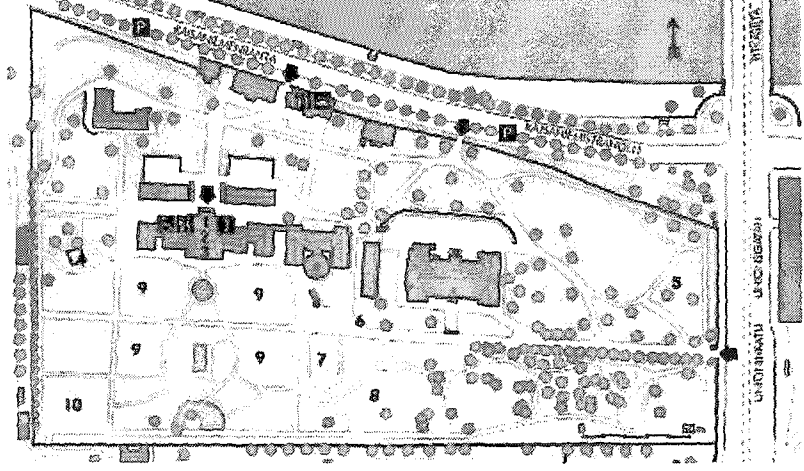
1944 yılında savaş sırasında üç bombanın isabet etmesi nedeniyle seralar ve bitkiler büyük zarar gördü. 1948 yılında yeniden hizmete açıldı (<http://www.helsinki.fi>).

1996 yılında yıkılmak üzere olan sera yapıları; kapatılarak başlatılan yenileme çalışmaları, 1998 yılında tamamlanarak yeniden hizmete sunuldu (<http://www.helsinki.fi>).

Bahçede, çeşitli hediyelik eşyaların satıldığı dükkan ve bitki tohumları satılan yerler bulunmaktadır. Büyük seranın üst katında iki adet küçük toplantılara uygun oda bulunmakta ve büyük resepsiyonlar için Palm House kullanılabilir. Küçük seralar ve büyük sera arasında yer alan galeride çeşitli geçici sergiler düzenlenmektedir. Kaisaniemenranta yolu kenarında bulunan kafe ziyaretçilerin tüm gereksinimlerini karşılayabilecek niteliktedir (<http://www.helsinki.fi>).

Helsinki Üniversitesi Botanik Bahçesi, Helsinki'nin en popüler gezinti mekanları arasında yer almasının iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, botanik bahçesinin kent merkezine yakın bir yerde konumlandırılmış ve toplu taşıma araçlarıyla ulaşımının kolay olması, ikinci temel neden ise; açık ve kapalı

mekanlarıyla tüm yıl boyunca doğa severlerle hizmet vermesidir (<http://www.helsinki.fi>).

Şekil 4.18 Kaisaniemi Botanik bahçesi planı

(<http://www.helsinki.fi>)

Resim 4.34 Helsinki Üniversitesi Botanik

Bahçesi, Palm House dış görünümü

(<http://www.helsinki.fi>)

Resim 4.35 Botanik bahçesi içinde yer

alan açık mekanlardan bir görünüm

(<http://www.helsinki.fi>)

- **Niagara Falls Winter Garden**

Yapım yılı: 1977

Yapım yeri: New york /ABD

Tasarımcısı: Mimar, Cesar Pelli, Peyzaj Mimarı, M. Paul Friedberg

Niagara'daki yenileme çalışmaları sırasında, kentin gelişiminde merkez görevini üstlenecek, turistler için çekim merkezi olacak, uzun ve soğuk kış ayları boyunca Niagara'da yaşayanlara yıl boyunca hizmet edebilecek bir binaya gereksinim duyulduğu saptanmış ve böylece Rainbow Mall ve merkezinde yer alan kış bahçesi inşa edilmiştir. Main Street'te yer alan mall'u ve şelaleye ulaşan, otel ve diğer oluşumları birbirine bağlamaktadır (Lyll,1997; <http://www.cesar-pelli.com>). Aynı zamanda hem bir zafer takı hem de kent girişi olarak tanımlanmaktadır. Bir tak olarak adlandırılmasının nedeni, zemin katta her iki uçta da bulunan pencereler ve asma katlarla bir geçit oluşturmastır. Kent girişi olarak adlandırılmasının nedeni ise; kentin kenarında yer alan mall'u Niagara Şelalerinin bulunduğu parktan ayırması ve ona bir giriş gibi işlevlendirilmiş olmasıdır (Bednar, 1989).

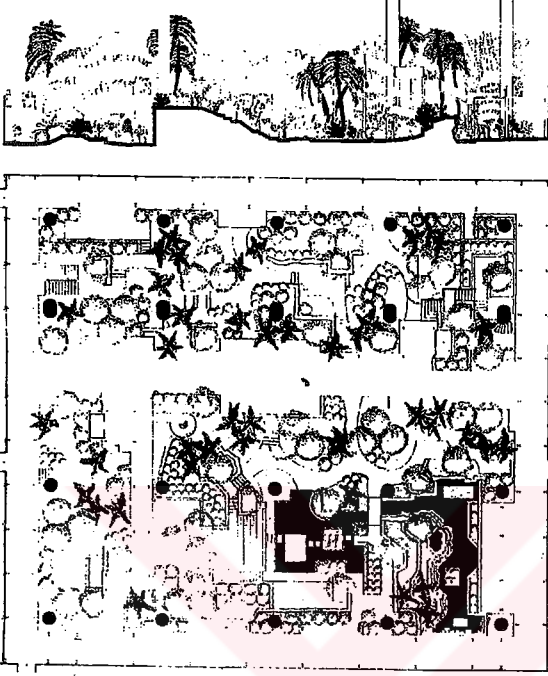
Dikdörtgen bir plana sahip olan kış bahçesi, üçgen kesitli cam çatısıyla yaklaşık 33m yüksekliğe ulaşmaktadır (Lyll, 1997, Saxon, 1986).

Mall'u şelaleye bağlayan kış bahçesinin her iki yanında bulunan iki sıra ağaç mall'dan çıkanları şelaleye yönlendirmeyi amaçlamaktadır (<http://www.cesar-pelli.com>)

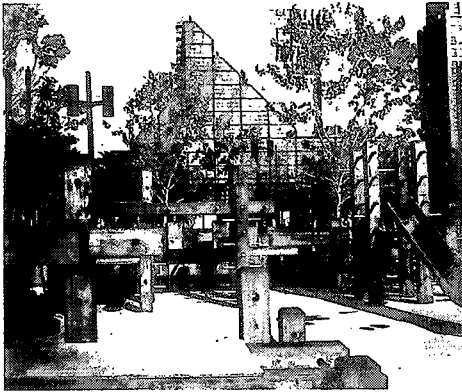
Peyzaj mimarı Paul Friedberg, ana fikrini; gösteri ve sergilerle bütünleşebilecek yarı tropikal bir çevre yaratmak olarak özetlemektedir (Lyll, 1997).

Ana aks binayı, kuzey ve güney olmak üzere iki bölgeye ayırmakta ve kullanıcılara oturmaları ve çevreyi gözlemleyebilmeleri için mekanlar yaratmaktadır. Kıvrımlı çeşitli yollar, küçük tepeler ve vadiler, basamaklı küçük teraslar, havuzlar, sakin oturma mekanları ve özel bahçeler bulunmaktadır (Lyll, 1991). Kış bahçesi

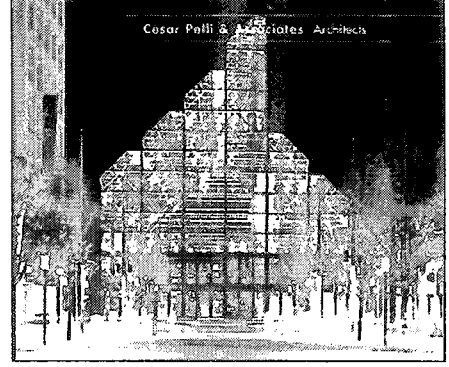
içinde yer alan mekan, donatılarla, gerçekleşen eylemlerle kentsel mekanların yerine getirdikleri işlevleri karşılayabilmektedir.

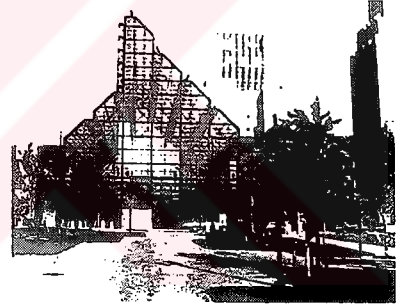
Şekil 4.19 Niagara Şelaleleri Kış Bahçesi,
plan ve kesit (Lyall, 1997, p.140)

Resim 4.38 Niagara Şelaleleri Kış
bahçesinin batı cephesinde yer alan
çocuk oyun alanı
(Lyall, 1991, p.141)

Resim 4.36 Niagara Şelaleleri Kış
Bahçesi'nin gece görünüşü
(<http://www.cesar-pelli.com>)

Resim 4.37 Niagara Şelaleleri Kış
bahçesinin uzaktan görünümü
(Lyall, 1997, p.140)

Resim 4.39 Niagara Şelaleleri Kış
bahçesi, iç mekanda yer alan kent
mobilyaları (Lyall, 1991, p.141)

• **Battery Park Şehri ve Dünya Ticaret Merkezi Kış Bahçesi**

Yapım yılı: 1988

Yapım yeri: New York/ABD

Tasarımcısı: Mimar, Cesar Pelli, Peyzaj Mimarı, M. Paul Friedberg

Battery Park Şehri, Manhatttan'ın en yoğun bölgesi olan Wall Street ve Dünya Ticaret Merkezi arasında kalan bölgede, Hudson Nehri'ne yapılan dolguyla kazanılmış 92 hektarlık bir alanda inşa edilmiştir (Kubat, 1996). Ticari bölgelerle dünya ticaret merkezi binaları doğuda yaya köprüleriyle bağlanmıştır. WFC (World Financial Center) Plaza ve WFC Winter Garden ticari merkezde yer almaktadırlar (Rubenstein, 1992).

Kış bahçesi; plaza ve Hudson Nehri arasında yer almakta, yaklaşık 40m yüksekliğe sahip kemerli mekan WTC'a bir yaya köprüsü ile bağlanmaktadır (Rubenstein, 1992). Kış bahçesi; WFC kulelerine geçiş için kullanılmaktadır. Geçiş mekanı olarak kullanılmasının yanı sıra; oturma, yeme-içme, dinlenme, gözlemleme gibi çeşitli kentsel eylemlerin gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır. Avrupa'daki kent meydanlarının niteliklerine sahip olmasının yanı sıra olumsuz iklim şartlarından da korunmakta ve klimatize bir ortam sağlanmaktadır. Genel olarak tanımlanan kış bahçelerinin tüm işlevlerine sahip olmasa da kentsel mekan olarak incelendiğinde gerçek bir kapalı kentsel mekan özelliklerine sahiptir (Bednar, 1989). Sennet'e göre, "bu yeni kent, farklı işlevlerin ve özelliklerin birbiriyle harmanlanması konusunda bugün geçerli olan bir görüşe göre planlanmıştır." (Sennet, 1999, p.218).

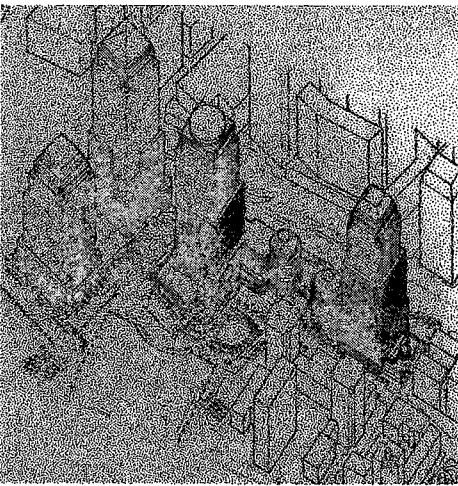
Fiziksel olarak iç mekanda bulunmak ancak görsel olarak dış mekanda bulunmak kullanıcıyı gerçekten etkileyen bir özelliktir. WFC kış bahçesi de içinde yer alan palmiye ağaçları ve Hudson Nehri'nin manzarası ve yapının strüktürel özellikleri sayesinde kullanıcı üzerinde benzer bir etki yaratmaktadır.

Pelli; kış bahçesinin WFC içindeki en büyük kamusal mekan olduğunu ve fonksiyonel ve sosyal yönden İtalyan Piazza'larını örnek aldığını belirtmektedir (<http://www.cesar-pelli.com>).

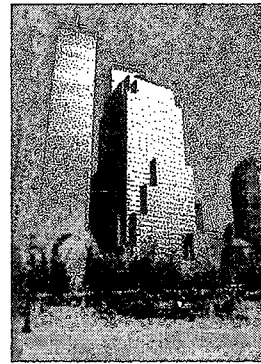
Plaza, dükkanlar ve restoranlarla çevrelenmiş bir mekana açılmaktadır. Her iki yanda devam eden farklı dükkanlarla kente yeni bir geçiş mekanı kazandırılmıştır. Yaklaşık 1672m²'lik alana sahip geniş mekanda, büyük palmiye ağaçları ve zemin döşemesinde Pelli'nin bürosu tarafından tasarlanmış karışık dokulu mermer bulunmaktadır (Rubenstein, 1992). Projenin duvar hatlarını dükkanlar ve restoranlar belirlemekte ve oturma elemanları isteğe yer değiştirilebilmekte ve böylece tüm komplekste bir toplanma mekanı olarak işlev kazanmaktadır (<http://www.cesar-pelli.com>).

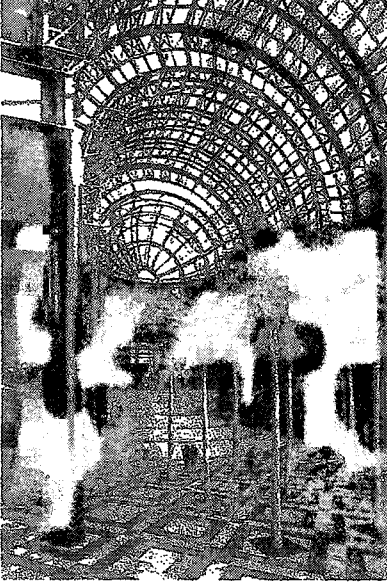
Şekil 4.20 WTC vaziyet planı (Baut-Bovy & Lawson, 1998, p.246)

Şekil 4.21 World Trade Center
aksonometrik görünüm (Kubat,
1996, p.78)

Resim 4.40 Battery Park Kış
Bahçesinin girişi ve
kuleler([http://www.greatgridloc
k.net](http://www.greatgridloc k.net))

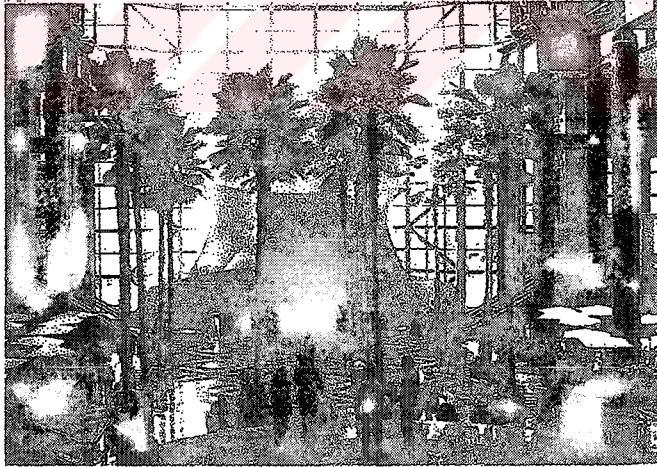

Resim 4.41 Battery Park Kış
Bahçesi, çatı strüktürü,
palmiyeler ve yer dokusu
(Kubat, 1996, p.82)

Resim 4.42 Battery Park Kış
Bahçesi, iç mekanda yer alan
banklar

(<http://www.greatgridlock.net>)

Resim 4.43 Battery Park Kış Bahçesi, yan taraflardaki
dükkanlar ve restoranlar (Rubenstein, 1992, p.250)

• **Eden Projesi- Botanik Bahçesi**

Yapım yılı: 1988

Yapım yeri: Cornwall /İngiltere

Tasarımcısı: Mimar Nicholas Grimshaw &Partners

Eski bir taşocağı madeni üzerine kurulmuş dev boyutlu bir projedir (Koçhan, 2002). Dünyanın en büyük serasıdır. 2 hektarın üzerinde bir kapalı alana sahip olan projenin iç yüksekliği 50m'yi bulabilmektedir (Edwards, 1999). Arazinin jeolojik yapısına göre şekillendirilen irili ufaklı küre parçalarının birbiriyle kesişimi ile oluşturulan proje; formu sayesinde hem farklı eğimlere sahip bir araziye oturabilmekte hem de farklı iklimlendirme bölgelerinin oluşturulmasına olanak sağlayabilmektedir. Aynı zamanda bu form, minimum yüzeyle maksimum alanı kaplamakta ve bu minimum yüzey sayesinde enerji kaybını da minimuma indirmektedir (Muyan, 2002).

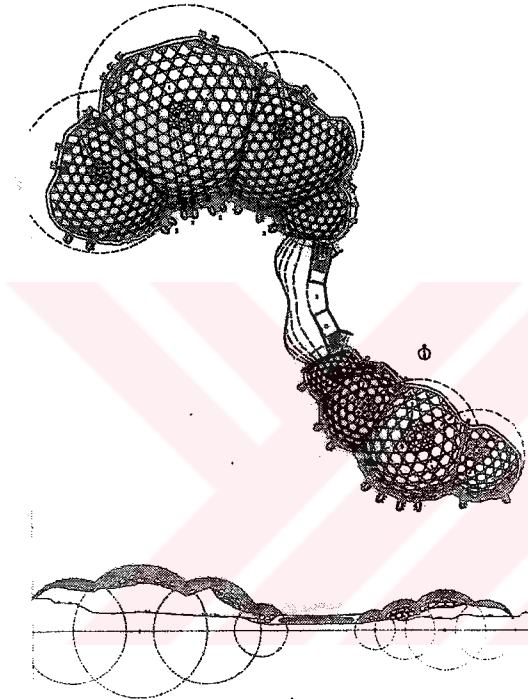
Projede, farklı bölge ve iklimlerden bitkilerin yanı sıra eğitim için sınıflar, sergi ve konferans tesisleri, çeşitli yeme-içme ve perakende hizmetler de yer almaktadır. Bitki koleksiyonuna katılımı daha da artırmak için heykel, animasyon, kukla, canlı müzik, performans gibi sanat dallarından sanatçılarla çeşitli çalışmalar yapılmaktadır (Domus M, 2001).

Üst örtü; altıgenlerden oluşan bir dış tabakalı iki katlı eğimli çelik uzay kafesler ve üçgenler/altıgenlerden meydana gelen ve bir iç tabaka yapısında gerçekleştirilmiştir (Domus M, 2001).

Geliştirilen, dönüşümlü, hafif ve şeffaf olan kaplama malzemesinin (ETFE) gereksinim duyduğu taşıyıcı çelik miktarının az olması, dolayısıyla az miktarda çelik kullanılmış olması nedeniyle ekolojik bir yapıdır (Muyan, 2002).

Kış bahçelerinin, genellikle iklimsel koşulların olumsuz olduğu bölgelerde, insanla doğa arasındaki ilişkinin sağlanması amacıyla kurulmuş, kamuya açık, kentsel mekan nitelik ve eylemlerini barındıran yapı türleri olduğu görülmektedir.

Kış bahçelerinin, bazı iç mekanları etkilediği gözlenmektedir. Seradan etkilenen mimari, kendini cam üst örtüler ve duvarlardan oluşan binalarla kendini göstermiştir. Bu mekanlar, kış bahçelerinde olduğu gibi, doğal ışıkla aydınlatılmakta, bitki ve ağaçların gelişimine uygun ortamlar yaratmaktadır (Bednar, 1989).

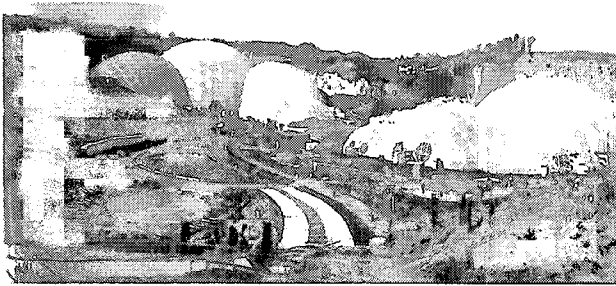
Şekil 4.22 Eden Projesi plan ve kesiti
(Muyan, 2002, p.26)

Resim 4.44 Eden Project'in bir kısmının uzaktan görünümü
(Koçhan, 2002, p.51)

Resim 4.45 Eden Project'te, cafe ve dış mekan (Koçhan, 2002, p.51)

Resim 4.46 Seranın genel görünümü (Koçhan, 2002, p.51)

Resim 4.47 İç mekandan üst örtüye bakış (Muyan, 2002, p.28)

4.3 Alışveriş Odaklı Kapalı Kamusal Mekanlar- Kapalı Arkadlar ve Pasajlar

Alışveriş odaklı kapalı kamusal mekanlar, alışverişe yönelik eylemleri bünyesinde barındıran mekanlardır.

Arkad; “iki yanında dizili mekanlar ile tanımlanan, mevcut yapıların arasında kalan sokağın kapatılması ile de oluşturulabilen, şeffaf örtülü lineer geçit” olarak tanımlanmaktadır (Uzun, 2001, p.6). Arkad; Bednar’a göre ise; içinde bulunduğu çevre ve duruma göre tasarım konsepti olarak belirlenmiş olan, sadece yayalara hizmet eden, sokağa benzer özellikler taşıyan bir geçittir (Bednar, 1989).

Kapalı arkadlarla, kent arkadları kimi zaman birbirine karıştırılabilmektedir. Kent arkadları Antik Yunan’dan beri kullanılagelen, üstörtüleri olan, ancak bir ya da iki yanı birden açık olan yarı açık mekanlardır.

Pasaj sözcüğünün kökeni “passe”, “pass” veya “passieren” sözcüklerine dayanmakta ve içinden geçmek, geçit anlamına gelmektedir (Duygulu, 2002, p.38). Ülkelere göre farklı isimler alan pasaj; İtalya’da tünel veya dehliz anlamına da gelen “galleria”, İngiltere’de “walkway”, “corridor”, “colonade”, güncel Yunanca’da “stoa” olarak adlandırılmaktadır (Duygulu, 2002).

Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü’nde pasaj; “iki yanında dükkanlar bulunan örtülü yaya geçidi”olarak tanımlanmakta ve sözcüğün kökeninin Fransızca olduğu belirtilmektedir (Hasol,1995, p.350).

Galeriler ise; pasajların boyutsal olarak artması sonucu ortaya çıkan yeni mekan türüdür (Duygulu, 2002). Bednar, “Interior Pedestrian Places” adlı kitabında; galeri sözcüğünün, Fransızca’da saray dehlizleri olan “gallery”den türediğini belirtmektedir (Bednar, 1989).

Arkadlı örneklerle ortaçağda karşılaşılmasına rağmen, sürekli ve bütün bir üstörtüye sahip alışveriş sokakları ancak 18.yüzyılın sonlarında görülmeye başlanmıştır (Guedes, 1979).

Kapalı ticari arkadların Fransa ve İngiltere’de uygulanmaya başlanması ve bu örneklerin gelişimi, 19.yüzyıl başlangıcındaki ekonomik ve sosyal durumun sonucudur (Bednar,1989).

Arkadlar; 19.yüzyılın başlarında Paris’te, belirli iki ana problemi çözmek için kullanılmaya başlanmıştır. Bu problemlerden ilki; sokağın artık yayalar için cazip bir mekan olma niteliğini yitirmesidir. Yeterince genişlikte kaldırım bulunmamakta ayrıca; atlı araçların gürültüsü ve pisliği rahatsız edici bir düzeye erişmektedir. Sokaklarda büyük bir kaos oluşmuştur. İkinci sorun ise; hızla gelişmekte olan endüstrinin ürettiği lüks tüketim mallarının satış ve pazarlaması için yeni yöntemlerin bulunması zorunluluğudur. Geleneksel pazaryerleri, yeni dağıtım, hızlı satış ve promosyon taleplerini karşılayamamaktadır (Bednar, 1989).

Mimari gelişimi 19.yüzyılda hızlanan arkadlar; Paris ve Londra’daki ilk örneklerinin ardından, Avrupa’nın diğer kentlerinde ve ABD’de inşa edilmeye başlanmıştır. Gelişimleri erken dönem ve gelişmiş dönem olmak üzere iki bölümde incelenebilir. Arkadlar; ilk örneklerinde dar (üç metreden az bir genişliğe sahiptirler), az gün ışığı alan, genellikle ahşap malzemeler ve sıvanın kullanıldığı binalardır. Erken döneme ait örnekler; ayrı ayrı ulaşılabilen binaların bir araya gelmesiyle oluşmuş ve genellikle üst katlarında atölye, büro ve ya konutların yer aldığı uzun ve dar yapılardır. Erken dönem arkadlarına örnek olarak Passage du Caire ve Burlington Arcade verilebilir (Bednar, 1989, Uzun,2001).

19.yüzyıl boyunca, arkad; temel bir alışveriş mekanı olmuş, birçok kez değişim göstermesine rağmen dükkan sıralanması olan temel ilkesi hiç değişmemiştir (Dülgeroğlu Yüksel, 1995).

- **Passage Du Caire**

Yapım yılı: 1799

Yapım yeri: Paris /Fransa

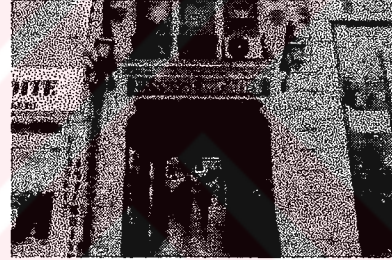
Bonapart'ın Kahire'ye girmesi üzerine, Mısır'ı tasvir eden malların ve hiyerogliflerin satılması amacıyla inşa edilmiş olan pasaj; 6 girişiyle Paris'in en uzun arkadıdır (<http://www.paris-touristoffice.com>, Bednar, 1989).

Dükkan cepheleri defalarca yenilendiği için farklı dönemlere ait cephe düzenlemelerinin bir arada bulunduğu pasajın kenarında 151 adet küçük ev yer almaktadır (Bednar, 1989, <http://www.paris-touristoffice.com>). 370m uzunluğunda olan pasajda, dükkanlar 2,7m genişliğindedir.

Şekil 4.23 Passage du Caire vaziyet planı

(<http://www.theo.tu-cottbus.de>)

Resim 4.48 Passage du Caire

girişi (<http://www.paris-touristoffice.com>)

Şekil 4.24 Passage du Caire cephesi

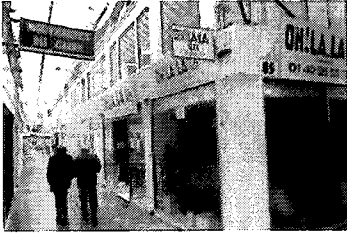
(<http://ateliercfd.org>)

Resim 4.49 Passage du Caire

görünüş

(<http://12kai.virtualave.net>)

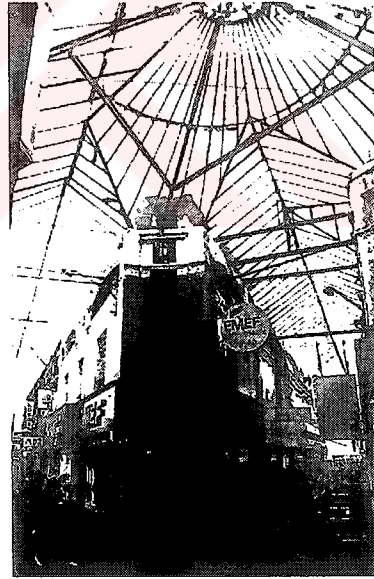
Resim 4.50 Passage du Caire iç
mekanı (<http://www.theo.tu-cottbus.de>)

Resim 4.51 Passage du Caire
iç mekanı
(<http://passagescouverts.free.fr>)

Resim 4.52 Passage du Caire
kesişim noktası
(<http://yma2.hp.infoseek.co.jp>)

Resim 4.53 Passage du Caire
kesişim noktaları
Üst örtüsü (Saxon, 1994, p.1)

1820-1840 yılları, arkadların gelişmiş örneklerini verdiği dönemdir. Paris ve diğer ticari Avrupa kentlerinde inşa edilen arkadlar; birçok açıdan çeşitliliğe sahip olmuşlardır. Plan geometrilerinde, mimari kesitlerinde, cephe düzenlemelerinde ve çatı ışıklıklarında farklı uygulamalar yapılarak, temel lineer formlar çeşitlendirilmiş, demir, cam ve strüktürdeki gelişimlerle, geçilen açıklıklar, farklı kesitlerde çatılar ve çatı ışıklıklarında kubbeler ve kemerler kullanılmaya başlanmıştır. Geist, 1930 yılında, arkadın gelişimini tamamladığını ve binanın karakteristiklerinin belli olduğunu belirtmiştir (Bednar, 1989).

1852 yılında hazırlanmış olan Paris rehberinde pasajların, kent içindeki konumu ve işlevine değinilmiştir.

İç kesimdeki bulvarlarda, hep bu bulvarlara açılan pasajlar yapılmıştır. Endüstriyel lüksün yeni buluşlarından biri olan bu pasajlar, bina bloklarının arasında uzanan, üstleri camla kaplı duvarlarına mermer döşenmiş geçitlerdir ve sözü edilen binaların sahiplerinin bir spekülasyonudur. Işığı yukarıdan alan bu geçitlerin iki yanında en şık dükkanlar uzanır; bu nedenle böyle bir pasaj başlı başına bir kent, dahası küçük bir dünyadır ve alışverişten hoşlananlar, burada gereksindikleri her şeyi bulabilirler. Bu pasajlar, ani sağanaklarda yağmura yakalananların hepsi için bir sığınaktır; sığınanlara biraz dar olmakla birlikte, güvenli bir gezinme mekanı sağlarlar; bu arada satıcılar da bundan yararlı çıkarlar. (Benjamin, 1995, p.225)

Ancak Benjamin, yukarıda anlatılan durumun çok uzun sürmediğini, pasajların bu parlak devrinden sonra bir çöküş dönemi geçirdiğini, karanlık, suçların işlendiği mekanlara dönüştüğünü belirtmektedir.

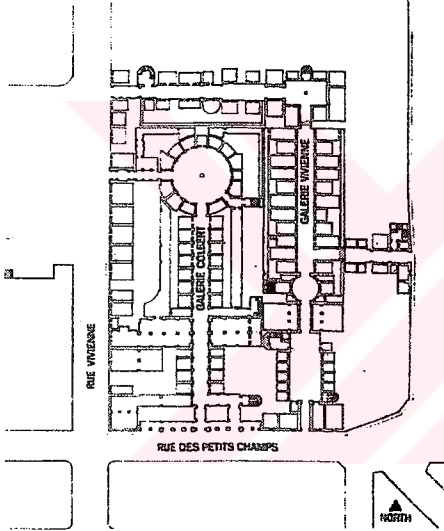
- **Galerie Vivienne**

Yapım yılı: 1825

Yapım yeri: Paris /Fransa

Tasarımcısı: François Jacques Delannoy

Galerie Colbert'le aynı blokta yer alan Galerie Vivienne, mevcut üç binayı birbirine bağlamaktadır. Dükkanlar farklı oran ve formlara sahiptir. İç mekan kornişler, rölyefler ve süslemelerle zenginleştirilmiştir (Bednar, 1989). Günümüzde turistlerin uğrak mekanıdır. Çeşitli şovların sergilendiği ve rahat koltuklarda çayların içildiği cazip bir mekandır (<http://www.paris-touristoffice.com>)

Şekil 4.25 Galerie Vivienne planı (Bednar, 1989, p.34)

Resim 4.54 Galerie Vivienne iç mekanı (<http://www.01.246.ne.jp>)

Resim 4.55 Galerie Vivienne iç mekanı (<http://www.paris-touristoffice.com>)

Resim 4.56 Galerie Vivienne giriş (<http://perso.club-internet.fr>)

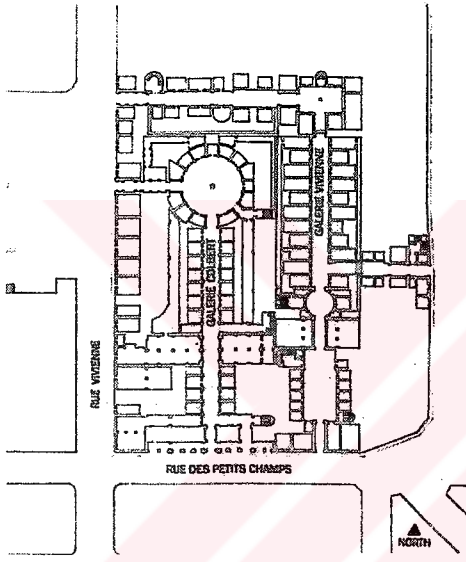
- **Galerie Colbert**

Yapım yılı: 1826

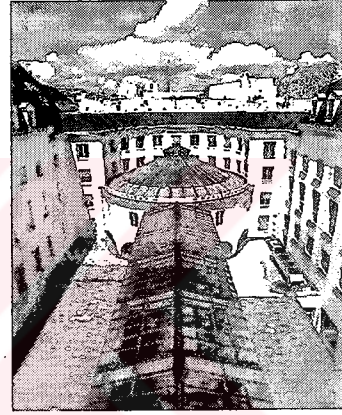
Yapım yeri: Paris /Fransa

Tasarımcısı: Mimar Jean Billaud

Sahip olduğu L plan şemasının düğüm noktasında 17m çapında dairesel bir mekan bulunmakta ve bu mekan hafif konik, yarı saydam bir üst örtüyle kapanmaktadır (Bednar, 1989; <http://www.paris-touristoffice.com>).

Şekil 4.26 Galerie Colbert planı
(Bednar, 1989, p.34)

Resim 4.57 Galerie Colbert
(<http://www.sk-club.co.jp>)

Resim 4.58 Galerie Colbert iç
mekanı (<http://www.paris-touristoffice.com>)

Resim 4.59 Galerie Colbert iç
mekanı (<http://www.paris-touristoffice.com>)

- **Weybossed Arcade**

Yapım yılı: 1828

Yapım yeri: Rhode Island

Tasarımcısı: Russel Warren&James Buckling

İngiltere ve ABD’de gelişmiş dönemde inşa edilen arkadların bir çoğunun üst katı konut yerine farklı ticari işlevler üstlenince üst katlardaki her dükkana ulaşımı sağlayacak galeriler de tasarımın birer parçası oldular (Bednar, 1989).

Farklı bir iç keside sahip olan pasajın; zemin kattaki genişliği sabit kalmamakta, üst katlara çıkıldıkça artmaktadır. Böylece tüm dükkanların doğal ışıkla aydınlatılması sağlanmaktadır (Bednar, 1989).

1980 yılında Irving Haynes tarafından restore edilmiştir (Saxon,1986).

Resim 4.60 Weybossed
Arkadı iç mekanı (Bednar,
1989, p.35)

Galleria Vittorio Emanuele II, birçok kaynakta arkadların bulunduğu en üst örnek olarak nitelendirilir.

- **Galleria Vittorio Emanuele II**

Yapım yılı: 1865-77

Yapım yeri: Milan /İtalya

Tasarımcısı: Guiseppe Mengoni

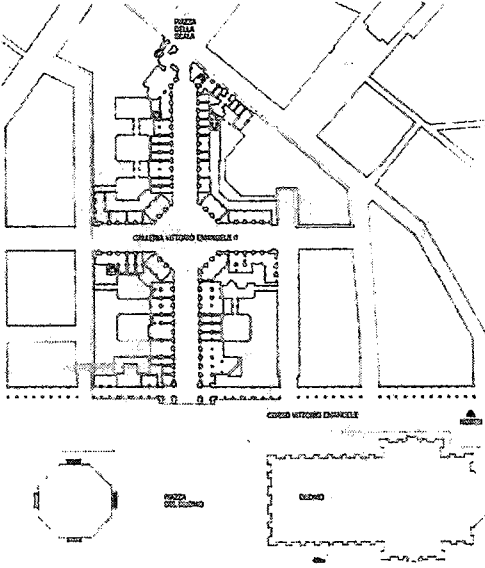
Adını Kral Vittorio Emanuele II'den alan ve İtalyan ulusunun bütünlüğünü simgelemekte olan yapı; bir İngiliz şirketi tarafından finanse edilmiş ve İtalyan ustalar tarafından inşa edilmiştir (Rubenstein,1992). Gece ve gündüz kullanımına açık olan yapı, kentsel yaşamda önemli bir yere sahiptir.

Kentteki iki önemli odak noktasını; Duomo Katedralinin bulunduğu Piazza del Duomo (Dom Meydanı) ile, Scala Operası'nın bulunduğu Piazza della Scala (Scala Meydanı)'yı birbirine bağlamaktadır (Aru, 1965). Yaya akışını toplamak ve yönlendirmekle kalmaz, yayalara bir toplanma mekanı da yaratır.

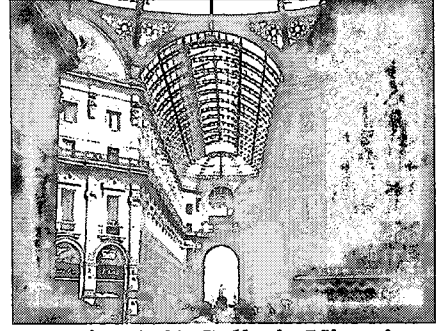
Şeffaf çatı 14.6m genişliğinde ve 29m yüksekliğinde olup, sekizgen kubbenin çapı, 39m'dir (Guedes, 1979).

Zemin kat ve birinci katta, dükkanlar, cafeler, restoranlar, üçüncü katta ofisler ve son dört katta ise konutlar bulunmakta ve bu konutlara avlulardaki merdivenlerden ulaşılmaktadır (Bednar, 1989).

İç cephesi dört kat görünümüne sahip olup yedi kattan oluşmaktadır. İç mekandan algılanan perforje kemer girişler şeffaf çatıyı destekler ve toplanma alanının doğal ışıkla aydınlatılmasını sağlar.

Şekil 4.27 Galleria Vittorio Emanuele II
planı (Bednar, 1989, p.39)

Resim 4.61 Galleria Vittorio
Emanuele II, kesişim noktası üst
örtü (<http://www.vtt.fi>)

Resim 4.62 Galleria Vittorio
Emanuele II iç mekanı
(<http://www.planetware.com>)

Resim 4.63 Galleria Vittorio
Emanuele II girişi (Duygulu, 2002,
p.39)

- Cleveland Arcade

Yapım yılı: 1890

Yapım yeri: Ohio /ABD

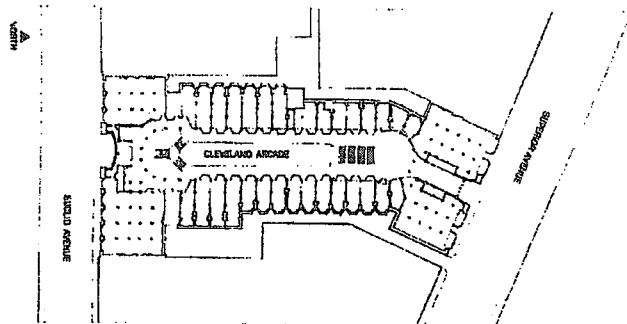
Tasarımcısı: John Eisenmann&George Smith,

119m uzunluk, 31.4m genişlik ve 31.7m yüksekliğe sahip olan arkadın; çatı ışıklığı ise 18.3m'lik genişliğiyle arkadın doğal ışık gereksinimini karşılamaktadır. Birbirine bağladığı iki alışveriş sokağı Euclid ve Superior arasında 4m'lik bir kot farkı vardır. Arkadın girişleri, Euclid ve Superior sokaklarına bakan 9 katlı ofis binalarından sağlanmakta ve girişlerin sokaklarla direkt bağlantısı kurulamamaktadır (Bednar, 1986, 1989).

5 kattan oluşan arkadın her katında devam eden galeriler bulunmaktadır. İlk iki katta dükkanlar ve restoranlar, diğer üç katta ise küçük ofisler yer almaktadır.

Tüm dükkanlara erişilmesi, yatayda sürekli devam eden galerilerin varlığı ve bu galerilerin iki uçta düşey sirkülasyon öğeleriyle birleşmesi gibi özellikleriyle, oranları ve bitişleriyle, kapalı lineer bir sokak ve merkezi kapalı bir avlu niteliğine sahip olmasıyla 20.yüzyıl alışveriş merkezlerinin özelliklerini taşımaktadır (Bednar, 1986, 1989).

1982 yılında, Don M. Hisaka ve Harvey Oppmann tarafından restore edilmiştir (Saxon, 1986).

Şekil 4.28 Cleveland Arkadı planı (Bednar, 1989, p.40)

Resim 4.64 Cleveland Arkadı'nın dıştan görünümü (<http://www.planetware.com>)

Resim 4.65 Cleveland Arkadı iç mekanı (Bednar, 1986, p.9)

Cleveland Arkadı'na yakın modern yapıya, San Francisco'daki Crocker Center'daki Arkad örnek olarak verilebilir.

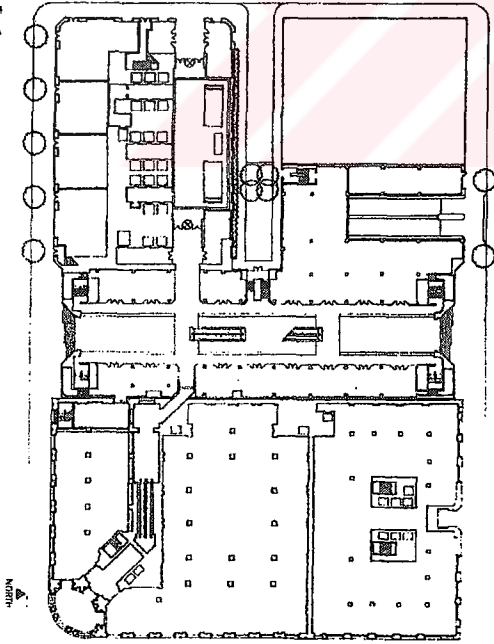
- Crocker Center Arkadı

Yapım yeri: San Francisco /ABD

84m uzunluğundaki bir blokta yer alan; Post ve Sutter sokakları arasında, üç kattan oluşmuş olan bir alışveriş arkadıdır. Her iki sokaktaki giriş, granit ve camın kullanıldığı güçlü kemerlerle cephede vurgulanmaktadır. Girişler sokak kotunun altında yer almakta ve merdivenlerle girişe ulaşılmaktadır. 38 katlı Crocker Bank'ın yeni binasının lobisi galeriye direkt olarak bağlanmaktadır.

Mekanı örten şeffaf üst örtü ve silindirik kemerlerle desteklenmiştir (Bednar, 1989).

62 dükkan ve restorandan oluşmakta ve dükkanlarda giyimin yanı sıra; ev mobilya ve aksesuarları, takılar, özel hediyeler, iç çamaşırları satılmaktadır (<http://www.shopatgalleria.com>).

Şekil 4.29 Crocker Center planı
(Bednar, 1989, p.41)

Resim 4.66 Crocker Center
girişi (Bednar, 1989, p.68)

Resim 4.67 Crocker Center iç
mekanı

(<http://www.inetours.com>)

Resim 4.68 Crocker Center iç
mekanı

(<http://www.shopatgalleria.com>)

- **Nordseepassage**

Yapım yılı: 1997

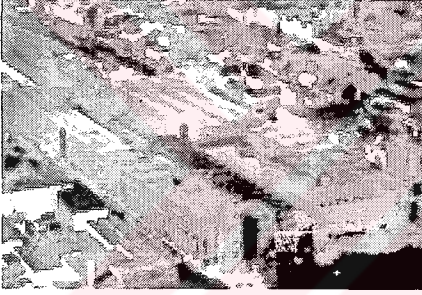
Yapım yeri: Wilhemshaven /Almanya

Tasarımcısı: Meinhard von Gerkan, Volkmar Sievers

Arkad, iki kattan oluşmakta ve dörder katlı tren istasyonunun yan servisleri ile alışveriş merkezini birbiriyle ilişkilendirmektedir (Paganelli,1999)

Orta mekanın üzerini kaplayan cam paneller, tuğla duvarlara bağlanan kablolarla gerilmiş çelik kirişlere oturmaktadır (Paganelli,1999).

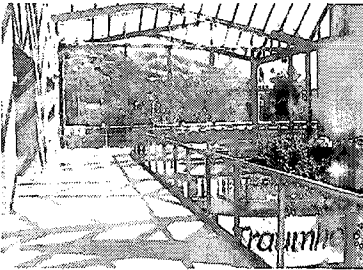
Kompleks fonksiyonel çeşitliliğiyle kent merkezi özellikleri taşımaktadır (Paganelli,1999; <http://gmp-architekten.de>)

Resim 4.69 Nordseepassage genel görünüm
(<http://www.stoffelholding.de>)

Resim 4.70 Nordseepassage girişi (<http://www.fbertram.de>)

Resim 4.71 Nordseepassage, iç mekanı
(<http://www.fbertram.de>)

Resim 4.72 Nordseepassage iç mekanı
(<http://www.fbertram.de>)

• **Arkaden**

Yapım yılı: 1998

Yapım yeri: Berlin /Almanya

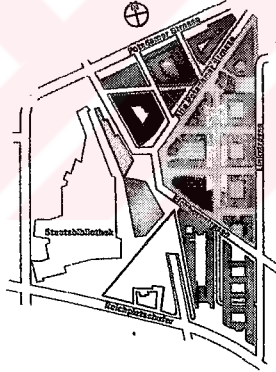
Tasarımcısı: Renzo Piano

Alte Potsdamer ile Eichhorn sokaklarını birbirine bağlamakta olan arkad; üç kattan oluşmakta ve $40.000m^2$ 'nin üzerinde bir alan kaplamaktadır. Geçit işlevinden çok alışveriş eylemi işlerlik kazanmıştır. Bu alanın yaklaşık $1.500m^2$ 'lik kısmını; dış servisler, restoranlar ve kafeler oluşturmaktadır (Erktin, 1999; <http://www.ece.de>).

Yaklaşık 120 tane moda ve tekstil, elektronik mağazaları, yiyecek satılan marketler, indirim mağazaları ve bilgisayar mağazası bulunmaktadır (<http://www.ece.de>).

Kentsel düzenlemeyi çeşitli işlevleriyle gösteren plan.

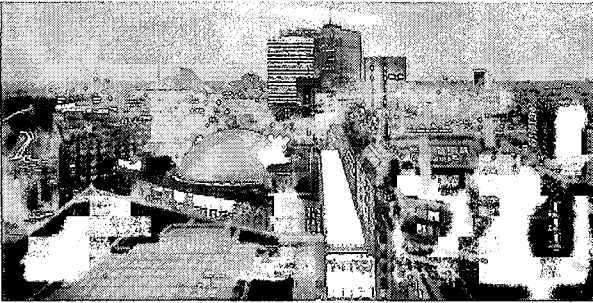
- Büro
- Konut
- Grand Hyatt Oteli
- Büyük ekranlı üçboyutlu sinema
- Tiyatro
- Gazino (kumarhane)
- Sinema merkezi
- Alışveriş
- Yaya alanı

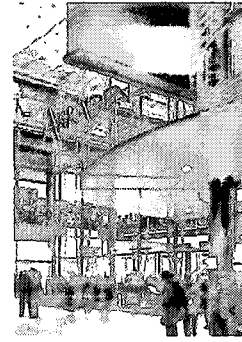
Şekil 4.30 Arkaden, vaziyet planı (Erktin, 1999, p.64)

Resim 4.73 Arkaden'in girişinin uzaktan görünümü (<http://www.ece.de>)

Resim 4.74 Arkaden'in dış görünümü (<http://www.ece.de>)

Resim 4.75 Arkaden, giriş (<http://www.ece.de>)

Resim 4.76 Arkaden iç mekanı
(<http://www.ece.de>)

Resim 4.77 Arkaden'in iç mekanı ve üst örtüsü (Ersoy&Süer, 2002, p.67)

Arkadların genel karakteristiklerini Geist 7 ana başlık altında toplamıştır (Bednar, 1989).

- **Blokların içine ulaşmayı sağlamaları:** Arkadlar; yayaları blokların içine kadar arka sokaklardan ulaştırabilmektedirler. Bu da bina sahiplerine mekanı daha yoğun kullanıma açma imkanını sağlamaktadır.
- **Özel mülkiyette kamusal kullanımın oluşması:** arkadların çoğu özel mülkiyete ait olmalarına karşın kamunun kullanımına açık mekanlardır.
- **Simetrik bir sokak mekanı olmaları:** Ticari sokaklardan bazı farklılıkları olsa da kent sokaklarının cephe karakterinin taşırlar, ancak; genellikle, arkadın her iki yanındaki aynıdır, böylece mekan daha iyi tanımlanmaktadır.
- **Gün ışığıyla aydınlatılmış olmaları:** Arkadlarda bulunan şeffaf üstörtü, hem mekanın doğal ışıkla aydınlatılmasına olanak tanımakta hem de doğal ışıkla sezgisel olarak dış mekanda bulunulduğu izlenimini yaratmaktadır.
- **Bir ulaşım sistemi olmaları:** arkad; kendilerini sınırlayan binalara yaya ulaşımını sağladığı gibi, genellikle iki önemli aksı (bulvarlar, ana caddeler vb.) da birbirine bağlar.

- Perakende alışverişi düzenlemeleri: Arkadlar, birbirinden bağımsız perakende satış birimlerinden oluştukları için, perakende alışverişin yoğun olarak gerçekleştiği mekanlardır. Bu nedenle; perakende alışverişe yön verici mekanlardır.
- Geçiş mekanları olmaları: Arkadlar, yayaların ticari sokaklar arasında geçişini sağlayan, gezinti ve alışveriş mekanlarıdır.

Yaya ulaşım sistemi olarak arkadlar, tarihsel bir konsepte sahiptirler. Yayaların hava koşulları ve trafiğin olumsuz etkilerinden uzak rahatça dolaşabilmeleri düşüncesi etkileyicidir. Bu nedenle günümüzde mimar ve şehir plancıları tarafından olumsuz çevresel ve ekonomik şartlarına karşın halen uygulanmaktadır (Bednar, 1989).

Arkadların plan şemaları incelendiğinde, genellikle lineer oldukları görülmektedir. Ancak bazı örneklerde; planın tek bir lineer akstan oluşmadığı, lineer yolların değişik şekillerde bir araya geldikleri görülmektedir.

Arkadları; plan şemalarına göre; tek lineer akstan oluşan plan şemaları, 90 derece ile kesişen lineer akslardan oluşan plan şemaları ve 90 dereceden farklı açılarla kesişen lineer akslardan oluşan plan şemaları olmak üzere üç ana grupta incelemek mümkündür.

4.4 Çok Fonksiyonlu Kapalı Kamusal Mekanlar

Çok fonksiyonlu kapalı kamusal mekanlar, bünyesinden birden çok fonksiyonu içeren ve büyük çekim gücüne sahip olan mekanlardır. Alışveriş merkezleri ve palaza atriumlar olmak üzere iki ana bina tipinin bu gruba girdiği söylenebilir. Her ne kadar alışveriş merkezleri tek bir işlev üstlenmiş gibi gözükse de, günümüzde spordan alışverişe, yeme içmeden, rekreasyona, çocuk bakım birimlerinden sinemaya dek bir çok fonksiyonu bünyesinde barındırmakta, çekim merkezleri oluşturmakta ve kent içinde merkez olma özelliği kazanmaktadır.

4.4.1 Plaza Atriumlar

Plaza atriumlar, bir toplanma mekanı olmaları, farklı fonksiyonları bünyelerinde barındırmaları gibi özellikleriyle hem meydan, kapalı mekan olmaları, farklı katlar ve kotlar arasında ilişkinin kurulması gibi nitelikleriyle hem de atrium özellikleri gösteren, 20.yüzyılın ikinci yarısında yapımında artış görülen yeni bir bina türü olarak tanımlanabilir. Genellikle tek bir bina içinde yer almayan, birkaç bina arasında yer alan ya da büyük ölçekli, çok fonksiyonlu binalarda bulunan plaza atriumlar kentsel mekan özellikleri göstermektedirler.

Atriumun hızlı gelişiminin dışında, 20.yüzyılın ikinci yarısında yeni bir mekan türü olarak ortaya çıktı. Plaza atrium, tek bina içinde değil binalar arasında hizmet veren, geniş bir kullanıcı çeşitliliğine sahip olan kapalı mekanlardır. Birbiriyle ilişkilendirdiği binalar arasında, bağlantıyı kimi zaman yaya yolları, kimi zaman ise, alt ve üst geçitlerle sağlamaktadır (Kemaloğlu, 1990). Fonksiyonel olarak çeşitliliğe sahip bu kapalı meydanlarda, birden çok kat ve birbiriyle ilişkilendirilmiş sirkülasyon sistemleri bulunmaktadır (Bednar, 1986).

Plaza atriumlar; genellikle çevresinde bulunan yaya mekan ve yollarıyla sıkı ilişki içinde bulunmakta doğal olarak kentsel örüntünün yoğun olduğu bölgelerde konumlanmaktadır (Bednar, 1986). Ticari aktivitelerin yoğun olarak sürdürüldüğü plazada, kent merkezi özellikleri gözlenmektedir (Kemaloğlu, 1990).

4.4.2 Alışveriş Merkezleri

Alışveriş merkezi, irili ufaklı birçok perakende alışveriş birimini ve bunlarla ilgili servisleri, rekreasyonel eylemler için tasarlanmış mekan gruplarını bünyesinde barındıran çok fonksiyonlu bir bina türüdür. Özellikle metropoliten alanlar içinde, diğer birçok anlamının yanında, sermayenin yoğunlaştığı ve dolayısıyla sermayenin mekan ve zaman üzerindeki etkilerinin somut olarak görülmesinin kolaylaştığı, tüketimin yeni tüketim ilişkileri temelinde örgütlendiği mekansal düzenlemedir (Yırtıcı, 2002). Alışveriş merkezi tasarımlarında temel amaç, potansiyel müşterilerin mekana çekilmesini sağlayacak ve kullanıcılarını mümkün olduğunca uzun süre içeride tutarak daha fazla alışveriş yapmalarını sağlayacak mekanlar yaratmaktır (Önbilgin&Uzun, 2001).

İlk örnekleri Erken Mısır ve Hitit tapınakları çevresinde görülen ticari aktiviteler, bu mekanların hemen önünde konumlanan üzeri açık geniş avlularda rastlantısal bir düzen içinde yerleşmişlerdir. Bilinen en eski çarşı yapıları; Antik Yunan'da "Agora", Antik Roma da ise; "Forum" olarak adlandırılan pazar yerleridir (Bozdoğan, 2002). Agoralar MÖ 4. ve 5.yüzyıllarda etrafı önemli kent yapılarıyla çevrili üzeri açık alan şeklinde tasarlanmıştır (Zengel, 2001). Agoraların konumlanmasıyla ilgili en önemli özellik dört yolun kesiştiği yerde konumlandırılmış olmalarıdır (Ayhan, 1987). İçinde ofisler ve dükkanların yer aldığı stoalardan oluşan agoralar, Antik Roma döneminde ise biraz daha genişletilmiş olarak, çevresi tamamen kapalı bir formda, Forum adı altında tasarlanmışlardır. Kentin merkezinde konumlanan, etrafı birçok idari yapı ile çevrilidir (Zengel, 2001).

Ortaçağda eski Türk yerleşimlerindeki alışveriş hayatı özellikle cami, kervansaray, hamam ve hanlarla bütünleşen bir sistemde yapısal olarak birbirine benzer biçimde gelişen arasta ve bedestenlerden oluşmaktaydı. Zamanla arastaların külliyelerle, bedestenlerin ise kervansaraylarla bütünleşmesi ile alışveriş mekanları birden çok işlevi barındıran komplekslerin vazgeçilmez bir parçası olma özelliğini günümüze kadar devam ettirmiştir (Zengel, 2001).

Ortaçağ Avrupa'sında ise; sosyal ve ticari yapılanma, katedrallerin ve şatoların çevresindeki kent meydanlarında sürdürülmüştür. Alışveriş eylemi; meydanlarda yer alan pazaryerlerinde gerçekleştirilmekteydi. Periyodik olarak kurulan seyyar panayır ve fuarlarla birlikte pazaryerleri de kent merkezinin odak noktasını oluşturmaktaydı (Zengel, 2001).

Antik dönemden bu yana süregelen, birbirine bitişik nizamda sıralanmış tek katlı dükkan birimlerinde oluşan sistematik düzen, pazaryeri kavramıyla birlikte dağılmıştır. Serbest kapalı tezgah anlayışı ile yeniden kurgulanmaya başlamıştır. Genellikle iki, üç katlı bloklar halinde düşeyde hareketlilik ile çok amaçlı kullanımlar sağlanmıştır. Öte yanda dükkanların ön cephelerine korunaklı bir üst örtü eklenerek ilk yaya dolaşım alanları ve alışveriş caddeleri de bu dönemde tasarlanmaya başlanmıştır (Zengel, 2001).

Dükkanlar uzmanlaşmış sokaklar üzerinde birbirini izlemişlerdir. Dükkan-konut-depo modeli tüm Avrupa kentlerinde benimsenerek ticaretin mekan tanımlaması yeniden yapılmıştır (Zengel, 2001).

17.yüzyıl başından itibaren Avrupa'da kentlerin nüfusunun artmasına paralel olarak açık marketler şeklinde kurulan fuar ve panayır günleri de daha sık düzenlenmeye başlamıştır. Etrafı iki üç katlı dükkanlarla çevrili açık pazarlara çelik taşıyıcılı üst örtüler düzenlenerek kalıcı hale dönüştürülmüşlerdir. Dükkanların önlerinde belirli bir arka tasarlanmasıyla orta mekan boş bırakılarak bugünkü kapalıçarşı ve hallerin ilksel örnekleri geliştirilmiştir (Ayhan, 1987).

Sanayi devrimi sonrası; alışveriş mekanları yeni bir tanımlama süreci içine girmiştir. Öncelikle İngiltere'de planlanarak yapılmış lüks ürün tüketiminin yapıldığı department store adı verilen çok katlı mağaza sistemine geçilmiştir (Ayhan, 1987). Düşük fiyat, çok satış ilkesi ile tasarlandığından toplum geneline hizmet eden mağazalardır (Dülgeroğlu Yüksel, 1995). Department store tanımı zamanla, ülkelere göre değişkenlik göstererek rekreasyon, gıda ürünleri ve farklı firmaların şubelerini

de içine alarak 10.000-20.000 m² arasında kapalı alanları kapsamaya başlamıştır (Zengel, 2001).

İlk Avrupa alışveriş merkezlerinin çoğu tek katlı, ortası açık, kenarları yaya için kapalı yürüme yerleri olan, peyzajı iyi tasarlanmış, giriş – araç parkı da kapalı mekanlardan oluşturulmuştur (Dülgeroğlu Yüksel, 1995).

Yoğun kent dokusu içinde yer alan alışveriş mekanları, gerek park yeri, servis ve depolama kolaylıkları, gerekse ucuz arazi fiyatlarıyla kentin dışına yönelmiştir. Önceleri kent çıkışlarında ve otobanlara üzerinde tek tek kurulup, sonraları uydu kent yerleşimlerinde bu merkezlerin bir çekim noktası olarak odaklanmaya başlamışlardır (Ergun, 1995). Kent merkezindeki alışveriş eylemi ise, sadece belli firmaların marka ürünlerini teşhir ettikleri bir butik mağazacılık sistemine dönüşmüştür. 1950’lerden sonra hızla yayılan ve ülkemizde de yoğun ilgi gören bu mekanların başlangıcını temsil eden hipermarketler, ilk defa 1960 yılında Carrefour adında bir işletmeci tarafından Fransa’nın Marsilya kentinde uygulanmıştır (Zengel, 2001). Türkiye’de ilk süpermarket ise; bir İsviçre firması tarafından desteklenerek açılan Migros kuruluşudur (Hablemitoğlu, 1996).

Kuzey Amerika’da kendi içinde üç aşamalı olarak gelişen kent dışı alışveriş merkezleri önceleri birincil mekanlarını birkaç büyük mağaza ve süpermarketin oluşturduğu tek bir kompleks izleniminde olan fakat birbirinden bağımsız üzeri açık dolaşım alanları bulunan açık mall’lar tasarlanmıştır. 1960’lı yıllarda ise; yine birkaç büyük mağaza etrafında odaklanan dükkanlarla gelişen üzeri tamamen kaplı ve daha net bir dolaşım alanı bu dönem alışveriş merkezlerinin en belirgin özelliği idi ve bu merkezler “kapalı mall” adını almaktaydı. 1960’lı yılların sonunda, mall’lar, performans alanları, çiçekler, ağaçlar ve havuzlarıyla iç mekanda kentsel nitelikler taşımaya başlamışlardır (Uzun, 2001). Kent dışı alışveriş merkezlerinin gelişimindeki son aşama ise şimdiye kadar tek katlı olarak planlanan komplekslerin ikinci bir kat ile bütünleştirilmesi olmuştur (Zengel, 2001; Güzel&Sönmez, 2001; Uzun, 2001).

Ülkemizde, özellikle 1980 sonrası gelişen popülist kültürlerin uzantısıyla insanların alışveriş alışkanlıkları da büyük bir değişime uğramıştır (Zengel, 2001). Kent mekanında belirli bir ivmeyle büyüyen perakende ticaret sektörü, 1990 özellikle de 1995 yıllarından sonra çok ani bir değişimle geçmişe oranla çok daha büyük alanlar kaplamaya başlamıştır (Sönmez, 2001). Nüfusun hızlı artışı sonucunda, kent merkezlerinin eski özelliğini kaybetmesi ve kentin çeşitli parçalara ayrılması sonucunda ticaret işlevi de dağılmaya, yeni oluşan alanlara doğru kaymaya başlamıştır (Uzun, 2001).

Banliyölerde yer alan alışveriş merkezleri hem sembolik olarak hem de coğrafi yer anlamında önemli yapılardır. Bu alışveriş merkezleri, hem ticari mekanlar olarak hizmet vermekte hem de banliyölerde temel kamusal mekanları oluşturmaktadırlar (Yılmaz, 2001).

Günümüzde alışveriş merkezleri, özellikle metropol kentlerde rekreasyon mekanlarının yerini almış, dolayısıyla gündelik yaşantıda önemli bir yer edinmiştir (Vural, 2003). Alışveriş merkezleri; alışverişle birlikte, buluşma, görme, görünme mekanlarına dönüşmüştür (Ülker Erkılınç, 1999). Bununla birlikte planlama ilkeleri de gittikçe daha büyük önem kazanmaya başlamıştır. Üretim ve tüketimin akılcılıkla planlanması gibi alışveriş merkezleri de benzer şekilde tasarlanmışlardır (Vural, 2003).

Alışveriş merkezleri, büyük kapalı bir kutu olarak kendilerini çevreden koparmakta, kendi iç mekanlarını soyutlamaktadırlar. Dışarıya açılan büyük, şeffaf açıklıkları bulunmamaktadır. İç mekandaki büyüklük dış mekanı gereksiz hale getirmiştir. Bu durum iki yönlü işlemektedir. Çevresi ile ilişki kurmazken, öte yandan içerisini de kendi iç kuralları ile işleyen bir mekana dönüştürmektedir. İç mekan, mevsimsel dönüşümlerden, gece ve gündüz farkından, zamanın döngüsellikinden koparılmıştır (Yırtıcı, 2002). Üretim organizasyonunda zamanın verimli kullanılmasının aksine, tüketim örgütlenmesinde zamanın hoyratça kullanılması temel amaçlardan birini oluşturmaktadır. Alışveriş merkezlerinin

mekansal düzenlemeleri genellikle kullanıcıların boş vakitlerini geçirmelerini sağlayacak şekilde düzenlenmiştir (Vural, 2003).

Büyükölük dış mekanı gereksiz hale getirince, iç mekan önem kazanmış ve yeni bir kamusalılık biçimi kurulmuş, bu oluşturulan kamusalılığın içe dönük olması düşünülmüştür. Kendi kendine yeten, insanların tüm ihtiyaçlarını karşıladıkları yeni bir kentsel ve kamusal alanlar bütünüdür. Bir kentin sokağında, caddesinde, meydanında bulunan her şeyin bulunmasının yanı sıra kontrollü, zamanın, karanlığın, sıcak ya da soğukun, yabancıların, suçun olmadığı bir mekanlar bütünü yaratılmaktadır. (Yırtıcı, 2002).

Günümüz alışveriş merkezlerinin işleyiş mantıklarını “akılcılaştırma” ve “büyüleme” kavramlarıyla açıklamak mümkündür. Akılcılaştırma, sistemin rasyonel işleyişini sağlarken soğuk, kuru, heyecandan uzak ortamların oluşmasına neden olurken; büyüleme, bu mekanları, çekici ve sihirli kılma işlevini yüklenir (Sayar&Süer, 2001).

Birçok alışveriş merkezindeki eğilimin mal satmaktan uzaklaşarak, genellikle eğlence ağırlık olan hizmetleri satmaya yöneldiği gözlenmektedir.

BÖLÜM BEŞ

AÇIK VE KAPALI KAMUSAL MEKANLARIN İRDELENMESİ VE KARŞILAŞTIRILMASI

Kamusal mekanlar, insanların aidiyetlik duygusu geliştirmeleri, sosyalleşmeleri ve kendilerini rahat hissetmeleri açısından gerekli ve önemli mekanlar olarak tanımlanmakta (Yılmaz, 2002, p.21) ve kamusal yaşamın gerçekleştiği mekanlar olarak değerlendirilmektedir. **Kamusal yaşam** ise; gündelik yaşam içindeki sosyal etkinliklerle birlikte, insanların politik anlamda toplumsal bir güç olma bilinciyle bir arada bulundukları etkinlikleri de içeren iki yönlü bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Yenice, 1998).

Kamusal mekanların özelliklerinde önceki bölümlerde incelenen çeşitli faktörler nedeniyle, zaman içerisinde kapalı mekanların, açık mekanlarda gerçekleştirilen fonksiyonları içinde barındırdığı, çeşitlendiği ve fonksiyonel olarak açık mekanların yerini almaya başladığı gözlenmektedir. Bu faktörleri, toplumsal yapıdaki değişimler ve teknolojik gelişmeler olmak üzere iki ana kısım altında incelemek mümkündür. Süreç içinde, geçmişte açık kamusal mekanlarda gerçekleşen eylemlerin, bir kısmının aynen, bir kısmının da değişime uğrayarak, günümüzde kapalı kamusal mekanlarda da gerçekleştirildiği, açık kamusal mekanların da bazı değişimlere uğrayarak varlıklarını sürdürdükleri gözlenmektedir.

Tezin beşinci bölümünde; açık ve kamusal mekanlarda gerçekleştirilen eylemlerin benzerlik ya da farklılıklarını araştırmak amacıyla açık ve kapalı kamusal mekanlar arasında karşılaştırma yapılmaktadır. Kamusal mekanların, kullanıcıların gereksinimlerini karşılayacak fonksiyonları içermesi mekanın işlevliliğinin artması

için gereklidir. İşlevselliğe bağlı olarak, kentsel tasarımın karma (mixed use) ya da birleşik kullanım (integrated use) özelliklerine sahip olması gerekmektedir. Bu sayede, kentsel yaşam canlılık ve çekicilik kazanarak, kamusal mekanın değerini arttıracaktır (Sağlar, 1998).

Açık kamusal mekanlardan, bünyesinde **eylem çeşitliliğine daha çok yer veren** meydanlar ile, meydanların fonksiyonel olarak günümüzde kapalı kamusal mekan karşılıkları olan plaza atriumlar ve alışveriş merkezleri karşılaştırılacaktır. Karşılaştırılan meydan örnekleri; Piazza del Popolo, Union Square, Rockefeller Center ve Taksim Meydanı; plaza atrium örnekleri; BCE Place ve Robson Square ve büyük alışveriş merkezleri örnekleri ise; West Edmonton Mall ve Mall of America'dır.

5.1 Karşılaştırma Kriterleri

Karşılaştırma kriterleri belirlenirken, mekanların genel özelliklerini saptamaya yönelik ölçütler oluşturulmaya çalışılmıştır. Karşılaştırma kriterleri; açık ve kapalı kamusal mekanların,

- Kent içindeki konumu;
- Formu;
- Yüklendiği işlevler;
- Kullanıcı özellikleri;
- Yeşil doku kullanım özellikleri;
- Donatı elemanlarının özellikleri;

olmak üzere altı ana bölüm altında toplanabilir. Ayrıca, kapalı kamusal mekanlar için

- Strüktür kriteri belirlenmiştir.

Kent içindeki konumu: Mekanın kent dokusu içindeki yeri, o mekanın kent içindeki anlamını vurgulamakla kalmayıp; içinde gerçekleştirilen eylemlerle ilgili olarak da ipuçları sunmaktadır. Kamusal mekanın kent içinde bulunduğu konum, o mekana fonksiyonel yönden olduğu kadar simgesel yönden de çeşitli anlamlar kazandırmaktadır (Moughtin, 1999). Örneğin, kent merkezine yakın bulunan bir

odak noktası, o kenti simgeleyen bir mekan haline gelebilmekte ya da kent belleğinde önemli olan bir olaya referans noktası oluşturabilmektedir. Simgesel anlamların yanı sıra, mekanın kent içinde bulunduğu konum, çevresinde yer alan çeşitli kullanımların mekanı ne yönde etkileyebileceği hakkında fikir vermektedir.

Formu: Açık kamusal mekanlarda form, genel olarak mekanın sahip olduğu ikinci ve üçüncü boyuttaki, çevreyle gerçekleştirdiği bütünlüğün gösterdiği özelliklere karşılık gelmektedir. Kapalı kamusal mekanlar söz konusu olduğunda ise, form; bina ya da bina gruplarının genel karakterini yansıtmaktadır. Form kriterinde; genellikle mekan içinde yer alan alt mekanları, içlerinde barındırdıkları fonksiyonları ve bu fonksiyonların birbirleri ve çevreleriyle olan ilişkilerini tanımlanmakta, plan şemasının bir araya geliş ilkeleri ve üçüncü boyutla olan ilişkileri incelenmektedir.

Yüklendiği işlevler: Mekanın yüklendiği işlevler, karşılaştırma kriterleri içinde mekanın işlerliği açısından en önemli olan kriter olarak değerlendirilebilir. Mekanda gerçekleştirilen eylemleri ve mekanın yüklendiği işlevi belirlemeye yöneliktir. Mekanın yüklendiği işlevin saptanmasıyla birlikte, kullanım amacı da belirlenmiş olacak ve böylece, açık ve kapalı kamusal mekanlar arasında fonksiyonel açıdan varolan benzerlik ve farklılıklar ortaya konacaktır.

Kamusal mekanda, kullanıcıların gidermeye çalıştıkları başlıca ihtiyaçları, dinlenme, günlük yaşamın sıkıntılarından kurtulma, tepkilerini dile getirme, pasif ve aktif olarak çevreyle etkileşim, macera, sürpriz ve konfor olarak sıralamak mümkündür. Bu tür mekanlar kullanıcılarına seçim yapma olanağı tanımaktadırlar. Çoğu zaman mekanda bulunan bir aktivite, bir satıcı, bir gösteri, hatta bir protesto ile bir üçgenleme oluşturarak insanları birbiri ile konuşmaya, fikir alışverişinde bulunmaya teşvik eder. (Sağlar, 1998).

Kullanıcı özellikleri: Mekanda yaşayan ve mekanı yaşatan kullanıcıların o mekanda bulunuş amaçlarını belirleyerek, mekanın işlevselliğini sorgulayarak, karşılaştırmada önemli bir kriter oluşturmaktadır.

Kamusal mekanda gerçekleşen eylemler, belirli renk, etnik köken, gelir grubu, yaş ve cinsiyetten insanların homojen olduğu gruplar tarafından ortaya konmaktadır. Eylemlerdeki heterojenlik oranı arttıkça eylem daha kamusal bir kimliğe kavuşmaktadır (Sağlar, 1998).

Kullanıcıların mekandaki eğilimleri, kullanıcı çeşitliliği arttıkça farklılaşmaktadır. Kullanıcıların bir kısmının genel eğilimi kamusal mekanda, aktif olarak algılama, inceleme ve mekanda bulunan diğer kullanıcılarla daha yakın ilişkide bulunmak yönünde iken, bir kısmı ise sadece çevreyi gözlemlemeyi ve eylemlerin dışında kalmayı tercih edebilmektedirler (Uzun, 2001).

Yeşil doku kullanım özellikleri: Yeşil dokunun kullanım özelliklerini saptayan kriter; genellikle açık kamusal mekanlarda, dinlenme, yeme-içme vb. rekreasyona yönelik olarak kullanılan doğal öğelerin, kapalı kamusal mekanlarda da kullanılıp kullanılmadığını, kullanılıyorsa ne gibi değişimlere uğradığını sorgulamaya yöneliktir.

Yeşil dokunun kullanılması, mekanın algısal özelliklerine (renk, koku vb.) katkıda bulunarak mekanı zenginleştirmekte, bunun yanı sıra, kent içine doğayı getirmek gibi bir işlevi de üstlenmektedir (Sağlar, 1998).

Yeşil alanlarda kullanıcılar, ağaç gölgelerinde oturmayı, çim üzerinde güneşlenmeyi ve çiçeklere daha yakın olmayı vb. talep etmektedirler (Kemaloğlu, 1990).

Donatı elemanlarının özellikleri: Mekanda kullanılan donatı elemanları, gerçekleştirilen eylemlerin niteliği hakkında fikir verebilmektedir.

Kamusal mekanlarda, kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap veren donatıların bulunması, mekanların kullanılmalarını ve kamusal yaşamın canlanmasını sağlamaktadır. Sıklıkla kullanılan donatı elemanlarını, oturma elemanı, su öğesi,

plastik öge, bitki, aydınlatma elemanı, çöp kutusu, reklam panosu ve tabela olarak sıralamak mümkündür (Kemaloğlu,1990).

Donatı elemanlarının kamusal mekan tasarımında üstlendiği işlevler ve mekana katkılarını özetlemek mümkündür:

- Kentsel mekanı görsel olarak zenginleştirmek ve ortak bir mimari dilin oluşmasını sağlamak
- Kentsel mekanda dolaşım sürekliliğini sağlamak
- Mekanın algısal özelliklerine katkıda bulunmak
- Mekanın odak noktasını belirleyerek vurgu oluşturmak, böylelikle mekana düzen ve hiyerarşi kazandırarak, mekan strüktürünü güçlendirmek
- Objeleri odak noktası olarak kullanarak, landmark olma işlevini kazandırmak ve kentsel mekan içinde yön bulmaya yardımcı olmak
- Objeleri taşıdıkları semboller yoluyla kamusal mekanda, mekana kimlik ve anlam kazandıran bir araç olarak kullanmak, bu yolla kullanıcılarda, bilişsel olarak mekana ait belirli bir imgenin oluşmasını ve mekanı hatırlanabilir kılmak (Sağlar, 1998).

Oturma elemanları kamusal mekanlarda sıklıkla kullanılan bir donatıdır. Oturma elemanlarının ergonomik özellikleri, yerleştirme şekli, bakış noktaları ve esneklik göstermesi kullanımı etkileyen faktörleri oluşturur. Oturma elemanları, bireysel ya da grup/gruplar için düzenlenebilir ve hareketli olmalıdırlar. Kullanıcılar, kendilerine ayrılmış ve özel olarak tasarlanmış oturma yerlerinin dışında, merdivenleri, bitki yetiştirilen yerlerin, havuz ve heykellerin sınır elemanlarını vb. kullanabilmektedirler (Sağlar, 1998). Oturma elemanlarını;

- Bağımsız olarak oturma ve dinlenme işlevine yönelik olan elemanlar
- Yeme içme amaçlı düzenlenen elemanlar

olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür (Çıkrıkçı, 1999).

Kamusal mekanda kullanılan bir diğer donatı elemanı ise; sanat objeleri (plastik ögeler) olarak adlandırılabilen üç boyutlu nesnelerdir. Sanat objelerinin kullanımı;

- Heyecan, macera ve sürprizi kent yaşamına katar,

- Efsaneler, metaforlar, mitoloji, tarih ya da alışlagelmiş kullanım şekllinden farklılık yaratarak, kullanıcıları, oyuna, yaratıcılığa ve hayal kurmaya yönlendirebilir,
- Etkileşimi destekleyebilir,
- Mekanın tanımlanmasına yardımcı olabilir,
- Kullanıcılarının çeşitli eylemler içinde bulunmalarını sağlayarak bir seyirciden çok aktör olmalarına yardımcı olur.

Su öğesinin kullanımı;

- Mekana canlılık kazandırmak,
- Sükuneti sağlarken mekansal öğeler arasında bütünlük sağlanmasına yardımcı olmak,
- Mekansal etkiyi kuvvetlendirmek,
- Üçüncü boyut getirerek, mekana derinlik katmak vb. işlevleri karşılayabilir (Kemaloğlu, 1990).

Su, tasarımda, durgun, hareketli, çağlayan, fiskiye ve su çanağı şeklinde kullanılabilir.

Strüktürü: Açık ve kapalı kamusal mekanları birbirinden ayıran başlıca özellik, kapalı kamusal mekanların bir kabuğa, üst örtüye sahip olmasıdır. Meydanların üst örtüye sahip olduğu örnekler mevcut olmakla birlikte incelenen örnekler arasında yer almamaktadır. Bu nedenle, açık kamusal mekan olan meydanlar, strüktürleri açısından incelenmemiştir.

Kapalı kamusal mekanlarda, taşıyıcı sistem özellikleri, üst örtü-mekan ilişkisi irdelenmiştir.

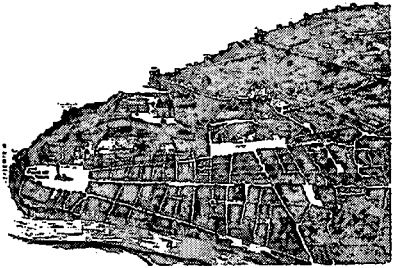
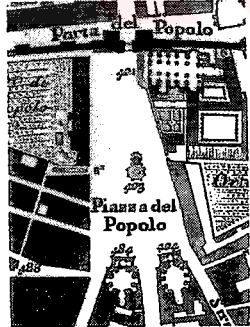
5.2 Açık Kamusal Mekanlar

5.2.1 Piazza del Popolo

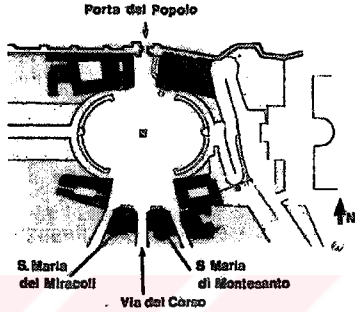
Tablo 5.1 Piazza del Popolo

Açık Kamusal Mekanlar	1
Piazza del Popolo, Roma / İtalya	Meydan
Kent içindeki konumu: İlk inşa edilmiş amacı, Roma kentinin kuzey yönündeki girişini tanımlamak olduğu için, yapıldığı dönemde kent çeperinde yer almaktaydı. Ancak günümüze gelindiğinde meydanın, kent merkezine yakın bir konumda olduğu gözlenmektedir.	 Şekil 5.1 Piazza del Popolo'nun kent içindeki konumu (http://www.romanhololidays.com)

Tablo 5.1 Piazza del Popolo

Açık Kamusal Mekanlar	1
Piazza del Popolo, Roma / İtalya	Meydan
Formu: Başlangıçta uzun dikdörtgen bir forma sahip olmasına rağmen, 1816-1820 yılları arasında gerçekleştirilen yeni tasarımıyla oval bir forma kavuşmuştur. Meydanın ana strüktürel elemanları; giriş <u>Porta del Popolo</u>, <u>S. Maria del Popolo Kilisesi</u>, 1586 yılında Papa Sixtus V tarafından Fontana adma dikilen <u>obelisk</u>, 1662 yılında Carlo Rinaldi tarafından başlanan <u>ikiz kiliseler</u> ve son olarak da 1816-1820 yılları arasında Fransız Mimar-Plancı Guiseppe Valadier tarafından meydanı bütünleyen tasarımıdır (Moughtin, 1999). Valadier, doğu ve batı yanlarını yarım daireler tanımlamış ve doğudaki geniş bir merdiven, rampa ve kaskatla bağlamıştır. Augustinian manastırının bahçesini kamusal bir alana dönüştürmüş ve bu mekanı rampa ve kaskatlarla meydanın alt kotuna bağlamıştır. Pincio'nun en üst noktasında geniş bir teras bulunmaktadır (Moughtin, 1999).	 Şekil 5.2 Piazza del Popolo'nun 1593 yılında yapılmış bir gravürü (Saalman, 1968, p.95) Şekil 5.3 Piazza del Popolo'nun 1740 yılı planı (Barkul&Tönük, 2000, p.32)

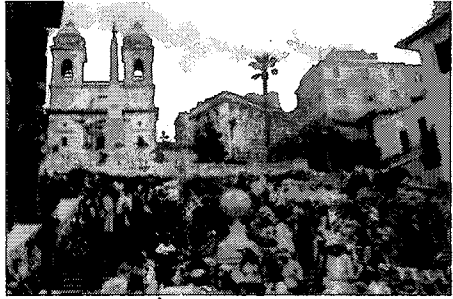
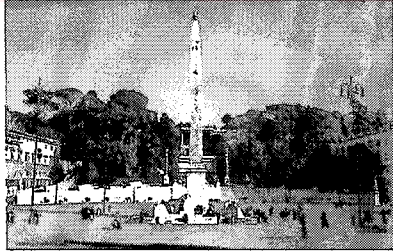
Tablo 5.1 Piazza del Popolo

Açık Kamusal Mekanlar	1
Piazza del Popolo, Roma / İtalya	Meydan
Corso'nun iki yanında yer alan kiliseler bu girişi vurgulamakla kalmamakta aynı zamanda, hem meydanın hem de sokağın bir parçası olarak; meydan, sokak ve obelisk arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır (Moughtin, 1999). Meydandaki baskın öğenin obelisk olduğu gözlenmektedir. Mekan kurgusu ve algısında önemli bir role sahiptir. Yüksekliği ile de meydanın çevreden algılanmasını sağlamaktadır. Çevreleyen yapılar ise, çok yüksek olmamakla birlikte, meydanda kuşatılmışlık etkisini yaratmaktadır.	 Şekil 5.4 Piazza del Popolo'nun günümüzdeki planı (Moughtin, 1999, p.96)
 Şekil 5.5 Popolo Meydanı'nın kesidi (Sağlar, 1998, p:71)	

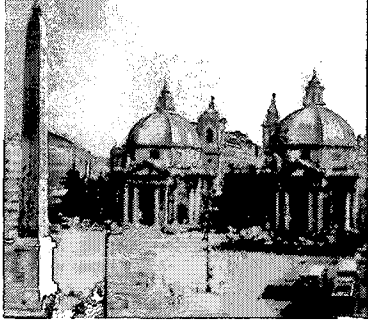
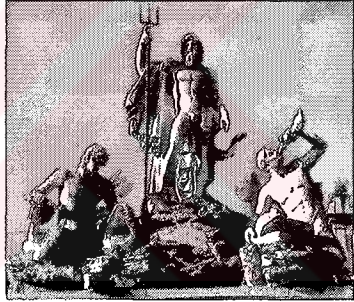
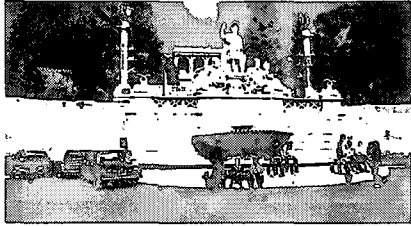
Tablo 5.1 Piazza del Popolo

Açık Kamusal Mekanlar		1
Piazza del Popolo, Roma / İtalya	Meydan	
Yüklendiği İşlevler: 1820 yılından sonra da bir süre, kuzeyden gelenler için Roma'nın ana girişlerinden biri olma özelliğini korumuştur. Giriş işlevinin son bulmasından sonra, Porta del Popolo, araç trafiği için kullanılmış, kısmen de yaya bölgesi olmuştur. Günümüzde Roma kent strüktüründe farklı bir meydan işlevi görmekte ve Pincio Bahçelerinin girişini oluşturma ve üç yolun bitim noktası olma işlevi üstlenmiştir. Yeni trafik düzenlemeleri meydanın formunu koruyup ve değerini yükseltirken, meydan giriş olma işlevinden mahrum bırakmıştır (Moughtin, 1999). Turistik değeri yüksek bir meydan olup, Roma'nın zengin kent kimliğinde yer alan simgelerden biridir.		
		 Resim 5.1 Piazza del Popolo'nun kuzeybatısı ve kuzeydeki girişi (http://wings.buffalo.edu)
		 Resim 5.2 Piazza del Popolo'da Turistlerin yoğun olduğu saatler (http://home.online.no)

Tablo 5.1 Piazza del Popolo

Açık Kamusal Mekanlar		1
Piazza del Popolo, Roma / İtalya	Meydan	
Kullanıcı özellikleri: İnşa edildiği dönemde, kent girişi olarak işlevlendirilmiş olan meydan, yolcuların kentle ilgili ilk izlenimlerini edindikleri, dinlendikleri bir mekandır. Günümüzde ise; gerek meydanın kendisinin gerekse meydanı çevreleyen binaların tarihi değere sahip olması mekanı, genellikle turistlerin gezinti alanına dönüştürmüştür. Yeşil dokunun kullanılması: Meydanın kendi dokusu içinde tasarlanmış bir alan bulunmamakla birlikte, Augustinian manastırının bahçesini kamusal bir alana dönüştürülmüş ve bu mekan rampa ve kaskatlarla meydanın alt kotuna bağlanmıştır (Moughtin, 1999).		 Resim 5.3 İspanyol Merdivenleri ve turistler (http://www.davesag.com) Resim 5.4 Piazza del Popolo'da obeliskin meydan içindeki konumu ve yeşil doku (http://www.romeartlover.it)

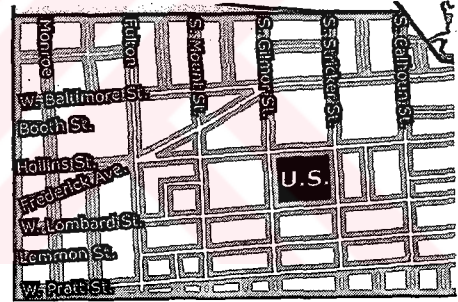
Tablo 5.1 Piazza del Popolo

Açık Kamusal Mekanlar		1
Piazza del Popolo, Roma / İtalya	Meydan	
Donatı elemanlarının özellikleri: Kırmızı Mısır obeliski, 1586 yılında Papa Sixtus V tarafından Fontana adına dikilmiştir. Odak noktasını oluşturan obelisk; meydanda baskın bir öge olarak bulunmakta ve meydanın gelişiminde alınan kararlarda etkin bir rol oynamaktadır (Moughtin, 1999). Obeliskin çevresinde fiskiyeler ve Mısır aslanları heykelleri bulunmaktadır (http://www.romeartlover.it). İki yarım daire yayının orta noktasında, birer mermer heykel bulunmaktadır. Bunlardan biri Neptün heykeli ve iki yanında yer alan Yunan mitolojisinde geçen triton'lardan (yarı adam, yarı balık deniz mabudu) oluşmaktadır (www.romeartlover.it).		
	 Resim 5.5 Piazza del Popolo'da obelisk ve kiliseler (http://www.abccroma.com)	
	 Resim 5.6 Piazza del Popolo'da Neptün Heykeli (http://www.romeartlover.it)	
	 Resim 5.7 Piazza del Popolo'nun doğusunda yer alan heykel (http://wings.buffalo.edu)	

5.2.2 Union Square

Tablo 5.2 Union Square

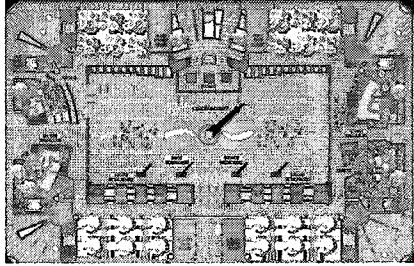
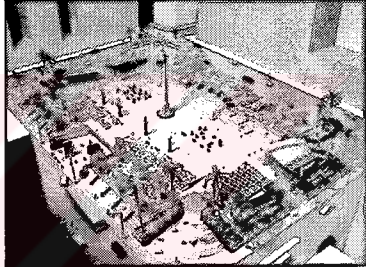
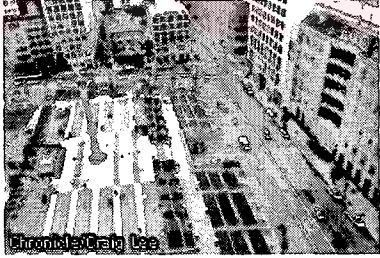
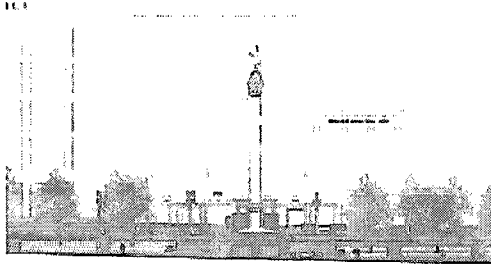
Açık Kamusal Mekanlar		2
Union Square, San Francisco / ABD	Meydan	
Kent içindeki konumu: Meydan, San Francisco kent merkezinde bulunan alışveriş bölgesinin ortasında yer alır. Toplu taşıma araçlarıyla rahatça ulaşılabilmekte ve çevresini saran dört yol meydanı, finansal bölgeye, Chinatown'a, Japan Center'a ve Golden Gate park'ın yanında yer alan konut bölgesine bağlar. Meydanın çok yakınında, turistlerin ilgi odağı olan, oteller, tiyatrolar ve mağazalar bulunur. Farklı kesimlere hizmet veren restoranlar, barlar ve düşük gelirli için olan oteller ise birkaç blok ileride yer alır (Marcus & Francis et.al, 1997).		

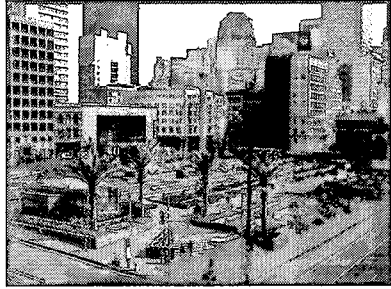
Şekil 5.6 Union Square'in kent içindeki konumu

(<http://www.union-square.us>)

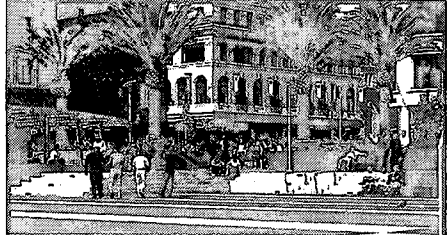
Tablo 5.2 Union Square

Açık Kamusal Mekanlar	2
Union Square, San Francisco / ABD	Meydan
Formu: Dikdörtgen şeklinde olup bir blok kaplamakta ve dört kenarında sokaklar bulunmaktadır. Union Square 1942 yılında ilk yer altı garajı burada inşa edildiğinde yeniden tasarlanmıştır. Beş garaj giriş çıkışı dış çevresinde konumlanmıştır. Meydan güneye doğru eğimli yere konumlanmıştır. Dört kenarı boyunca uzanan sokakların kesişim noktalarında yer alan yaya girişleri palmiye ağaçlarıyla vurgulanmıştır. Tasarım formal ve simetrik olup, dış çeperlerde çim kaplı dikdörtgen elemanlarla kuşatılmış, merkez ise, banklarla çevrelenmiştir ve merkezde yüksek bir altlığa sahip olan anıt yer almaktadır (Marcus& Francis et. al, 1997). 2002 yılında yenilenmiştir (http://www.sfgate.com).	 Şekil 5.7 Union Square, plan (http://www.mdfotheringham.com) Resim 5.8 Union Square maket (http://www.mdfotheringham.com) Resim 5.9 Union Square (http://www.sfgate.com) Şekil 5.8 Union Square, kesit (http://www.spur.org)

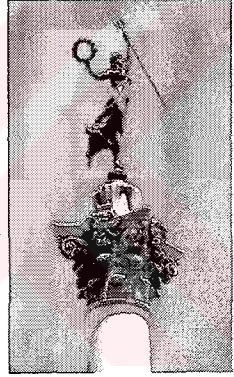
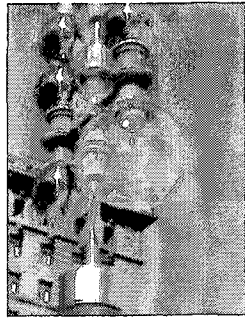
Tablo 5.2 Union Square

Açık Kamusal Mekanlar	2
Union Square, San Francisco / ABD	Meydan
Yeraltında bulunan otopark nedeniyle sokak kotundan yüksekte bulunan meydan, çevresinde yer alan yüksek yapılarla kuşatılmışlık etkisine sahiptir. Bulunduğu yapı adasının çevresindeki yoğun kent dokusunun da etkisiyle kapalılık özelliğine sahiptir. Yüklendiği işlevler: Yapı yoğunluğunun yüksek olduğu bir bölgede yer alan meydan, kent dokusu içinde bir rahatlama yaratmaktadır. Genellikle alışveriş için gelenler ve turistlerin rekreatif eylemlerine hitap etmekle birlikte, yemek yeme ve geçiş mekanı olarak, ayrıca geceleri paten kayan gençler tarafından da kullanılabilir. Hafta sonları ise kamuya yönelik çeşitli sosyal aktiviteler, sergiler ve konserler gerçekleştirilmektedir.	 Resim 5.10 Union Square, çevre binalar (http://www.mdfotheringham.com) Resim 5.11 Union Square'de gerçekleştirilen barış gösterileri (6Ekim2002) (http://www.scotthessphoto.com) Resim 5.12 Union Square, kitap okuyan adam (http://www.mdfotheringham.com)

Tablo 5.2 Union Square

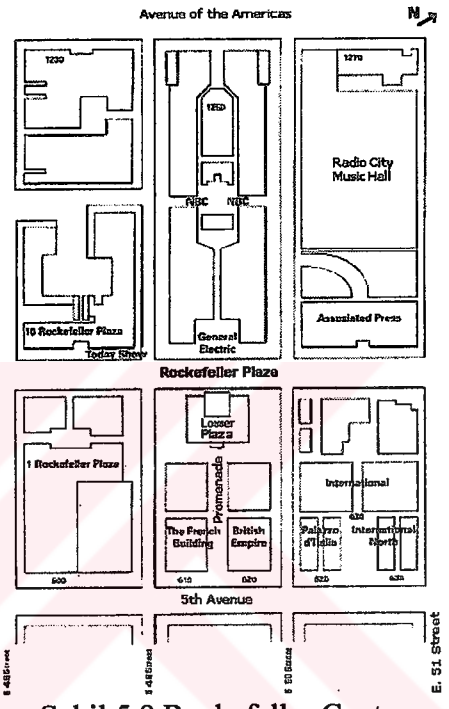
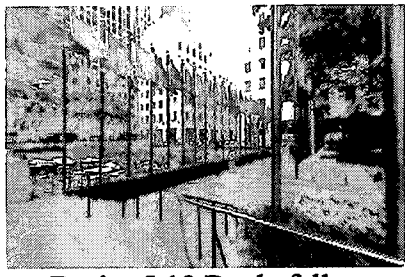
Açık Kamusal Mekanlar	2
Union Square, San Francisco / ABD	Meydan
Kullanıcılarının özellikleri: Meydanın çevresindeki yapılardaki fonksiyonel çeşitlilik meydana da yansımıştır. Kullanıcıları; sürekli bölgede bulunmayan, belli bir amaç için gelenler ve düzenli kullanıcılardan oluşmaktadır. İlk gruptaki kullanıcılar; rahatlamak ve dinlenmek amacıyla meydana gelen turistler ile alışveriş yapma amacıyla gelenler, öğle tatilini geçiren çalışanlar, planlı kamusal aktivitelere katılan ya da onları izleyenler ve hafta sonunu dışarıda geçiren kullanıcılardan oluşmaktadır. Mekanda her zaman bulunan kullanıcılar ise; çevre otellerde kalan yabancılarıdır. Farklı aktivitelerin bulunması, çeşitli yaş grupları tarafından meydanın kullanılıyor olduğunu yansıtmaktadır. Yaşlı kullanıcılar mekanı, oturmak, konuşmak ve kent yaşantısının bir parçası olmak amacıyla kullanmaktadır. Orta yaşlı kullanıcılar, genellikle alışveriş için o bölgeye gelmiş olanlar ve çevrede çalışanlardan oluşmaktadır. Gençler, geceleri paten kaymak için, bazı kullanıcılar ise; sadece geçiş mekanı olarak kullanılmaktadırlar. (Marcus& Francis et.al, 1997).	 Resim 5.13 Union Square, gezinen ve oturan kullanıcılar (http://www.mdfotheringham.com) Resim 5.14 Union Square'de her yaşta kullanıcı (http://www.sftravel.com) Resim 5.15 Union Square'de konser (http://www.unionsquashop.com)

Tablo 5. 2 Union Square

Açık Kamusal Mekanlar	2
Union Square, San Francisco / ABD	Meydan
Yeşil dokunun kullanılması: Yeşil zemin, meydanın çevresinde yer almaktadır. Bunun dışında merkezde yer alan heykelin çevresinde ve girişlerde çiçekler ve yeşillikler bulunmaktadır. Donatı elemanlarının özellikleri: Meydanın orta noktasında, yüksek bir heykel bulunmaktadır. Heykel, İspanya-Amerika savaşında Amiral Dewey'in kazandığı zafer anısına dikilmiştir. Sabit ve serbest oturma birimleri yer almaktadır. Serbest oturma alanları; çıkıntılar, çim alanlar ve basamaklardan, sabit oturma elemanları ise banklardan oluşmaktadır (Marcus& Francis et.al, 1997). Yenilenme sonucunda oturma birimleri artırılmıştır. Meydanın çevresindeki kaldırımlar, çiçek standları kullanılarak sınırlandırılmıştır (http://www.sfgate.com). Aydınlatma elemanlarının yeni tasarımları Fischer tarafından gerçekleştirilmiş olup, San Francisco'nun geçmişini ve bugünü simgelemektedir (http://www.ci.sf.ca.us/).	 Resim 5.16 Union Square'de palmye ağaçları (http://chiagouncommon.com) Resim 5.17 Union Square'de zafer anıtı (http://chicagouncommon.com) Resim 5.18 Union Square'de aydınlatma elemanları (http://www.ci.sf.ca.us/)

5.2.3 Rockefeller Meydanı

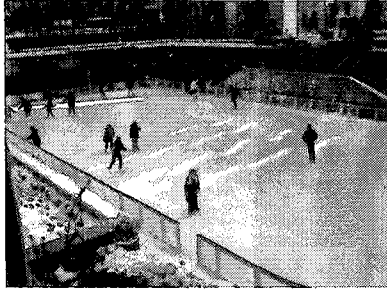
Tablo 5.3 Rockefeller Meydanı

Açık Kamusal Mekanlar	3
Rockefeller Meydanı, New York / ABD	Meydan
Kent içindeki konumu: New York'ta, merkezi iş alanında, gökdelenlerin yoğun olarak kullanıldığı bir bölgede yer almaktadır. Formu: Dikdörtgen bir forma sahiptir. 1931-1949 yılları arasında inşa edilmiş olan meydan, planları ilk yayınlandığında; sokak kotunun altında yer alması nedeniyle büyük tepki toplamıştır. Kot farkı ile düşürülmüş orta kısmı; yazın kafe, kışın ise buz pateni sahası olarak kullanılmaktadır (Tönük& Barkul, 2000). Paten sahası 1936 yılında hizmete başlamış olup, 37mX18m'lik bir alan kaplamaktadır. Ekim ve nisan ayları arasında açık olan saha 150 kişi kapasitelidir(http://www.nyc tourist.com). Pistin çevresinde sokak kotuna kadar yükselen kaskatlar bulunmaktadır. Buradan pasif izleyiciler kayanları ve onları seyredenleri seyrederek (Sağlar, 1998). Merdivenlerle sokak kotundan meydan kotuna ulaşılmaktadır.	 Şekil 5.9 Rockefeller Center vaziyet planı (http://www.geocities.com/exploring_citr) Resim 5.19 Rockefeller meydanına sokak kotundan giriş (www.newyork.com)

Tablo 5.3 Rockefeller Meydanı

Açık Kamusal Mekanlar	3
Rockefeller Meydanı, New York / ABD	Meydan
Meydanın odak noktasını kış mevsiminde merkezde bulunan buz pateni pisti oluşturmakta; yaz mevsiminde ise; odak noktası pistin hemen yanında konumlanmış olan Prometheus heykeli olmaktadır. Meydanın sokak kotunun altında bulunması ve etrafını saran kafeler ve çevresinde bulunan binalar nedeniyle, kuşatılmışlık özelliği önceki örneklere göre daha yoğun şekilde hissedilmektedir. Yüklendiği işlevler: Öncelikle önemli bir rekreasyon alanıdır. Yeme içme eylemleri, alışveriş, buz pateni, oturma gibi eylemlerin yanı sıra, geçiş mekanı olarak da kullanılmaktadır. Farklı kotlardaki teraslarla kullanıcıların çevre ile pasif etkileşimi sağlanmaktadır (Sağlar, 1998).	 Resim 5.20 Rockefeller Center, paten sahası (http://www.nyctourist.com) Resim 5.21 Rockefeller Center, paten sahasının yaz kullanımı (http://www.greatbuildings.com)
 Resim 5.22 Rockefeller Center, geniş perspektif, kuşatılmışlık etkisi (http://www.insecula.com)	

Tablo 5.3 Rockefeller Meydanı

Açık Kamusal Mekanlar	3
Rockefeller Meydanı, New York / ABD	
Kullanıcı özellikleri: Genellikle bulunduğu bölgedeki çalışanlar dışında, ağırlıklı olarak gençlerden oluşan bir kullanıcı profiline sahiptir. Özellikle, kışın hafta sonları çok çeşitli yaş ve özellikte kişilerin paten kaymak, izlemek ve vakit geçirmek için uğradıkları bir mekan haline gelmiştir.	 Resim 5.23 Rockefeller Center'daki paten sahasının kenarında yer alan kafe-restoran (http://www.theinsider.com) Resim 5.24 Rockefeller Center'da kış mevsiminde pistin kullanımı (http://www.skyscrapers.com)

Tablo 5.3 Rockefeller Meydanı

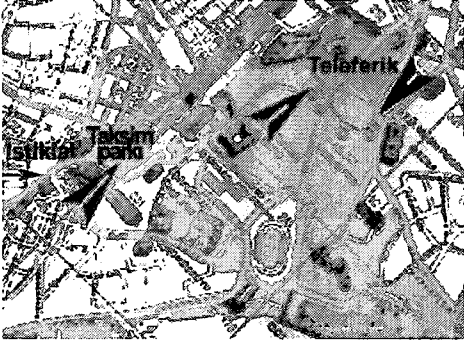
Açık Kamusal Mekanlar	3
Rockefeller Meydanı, New York / ABD	Meydan
Yeşil dokunun kullanımı: Zeminde kullanıma açık çok fazla yeşil yüzey bulunmamasına rağmen, çevresinde bant şeklinde yer alan yeşil bir alanın yanı sıra, meydanın çeşitli bölgelerinde ağaçlar bulunmaktadır.	Resim 5.25 Rockefeller Plazanın arkasında yer alan ağaç (http://www.geocities.com) Resim 5.26 Rockefeller Center'da ağacın botanik heykel olarak kullanımı (http://www.thecityreview.com) Resim 5.27 Rockefeller Center'da pistin etrafındaki yeşil doku (http://www.nyctourist.com)

Tablo 5.3 Rockefeller Meydanı

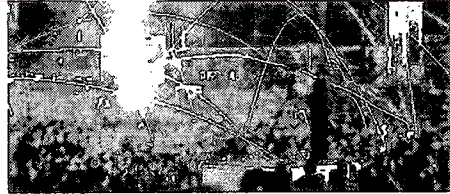
Açık Kamusal Mekanlar	3
Rockefeller Meydanı, New York / ABD	
Donatı elemanlarının özellikleri: Yaz mevsiminde kafeterya alanı olarak kullanılan paten pisti, şemsiye, masa ve sandalyelerle donatılmaktadır. Paten pistinin hemen kenarında Paul Manship'in 1934 yılında yaptığı Prometheus heykeli bulunmaktadır. Heykelin yakınında, havuz ve fiskyeler bulunmaktadır. Paten sahasının çevresini bayrak direkleri çevrelemiştir. Tüm bunların yanı sıra, meydanda terasların kenarlarında oluşan sınır elemanları vb. oturma birimleri olarak kullanılabilir.	Resim 5.28 Rockefeller Center'da Prometheus heykeli (http://www.thecityreview.com) Resim 5.29 Heykel ve kafenin yukarıdan görünümü (http://www.nyctourist.com) Resim 5.30 Rockefeller Center'da bayrak direkleri (http://www.thecityreview.com)

5.2.4 Taksim Meydanı

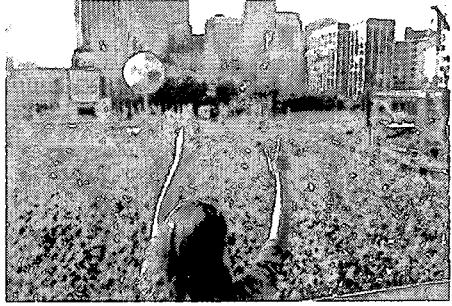
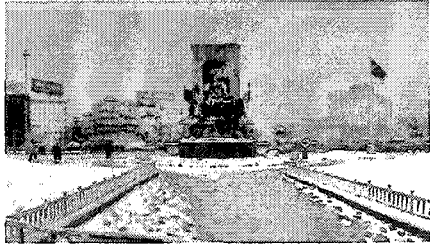
Tablo 5.4 Taksim Meydanı

Kamusal Açık Mekanlar	
Taksim Meydanı, İstanbul / Türkiye	Meydan
Kent içindeki konumu: İstanbul'un merkezi iş alanının zaman içinde kayarak genişlemesi sonucu önem kazanmış ve merkezi iş alanı içinde yer almıştır. Formu: Belirgin bir forma sahip olmayan meydanın, farklı alt meydanlardan oluştuğu söylenebilir. Meydan Mete Caddesi üzerindeki bina sırasının sonunda Boğaz manzarasına açıktır. Tarlabası Caddesi girişi, Sıraselviler ve İstiklal Caddesi girişleri meydanın kuşatılmışlık etkisi üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. The Marmara ve Ceylan Intercontinental Otelleri dışında yüksek bina bulunmamakta, diğer yapılar, 7-8 kat yüksekliğinde kalmaktadır. Kapalılık özelliği olmamasına rağmen, meydanın iki ucunda yüksek yapıların bulunması, sınırlarını tanımlamaktadır.	4 Resim 5.31 Taksim Meydanı çevresi hava fotoğrafı (Hatipoğlu, 1994, p.99) Şekil 5.10 Taksim Meydanı vaziyet planı (http://mapage.noos.fr)

Tablo 5.4 Taksim Meydanı

Kamusal Açık Mekanlar		4
Taksim Meydanı, İstanbul / Türkiye	Meydan	
Yüklendiği işlevler: Meydanın pek çok alt meydana ayrılması ve her köşenin ayrı bir aktivite ile dolu olması önemli bir kullanım örüntüsü oluşturmuştur. Meydan bulunduğu konum ve çevreleyen binaların özellikleri nedeniyle birçok fonksiyonu bünyesinde barındırmaktadır. AKM'nin öne kent içinde önemli bir odak noktası olması nedeniyle bir buluşma mekanıdır. Toplu taşıma araçlarının kalkış noktası olmadığı için ulaşımın sağlandığı bir merkez ve bekleme mekanıdır. Meydan, geçiş mekanı olarak da kullanılabilir. Tüm bu özelliklerinin dışında, Taksim Meydanı, gösteri, miting, kutlama ve tören alanı olması nedeniyle kentsel yaşamda önemli bir yere sahiptir. Ayrıca; kentin diğer noktaları ile merkezi birbirine bağlama işlevini karşılamaktadır.		 Resim 5.32 Taksim Meydanı maç sonrası (http://www.verkac.org) Resim 5.33 Taksim Meydanı'nda akşam saatlerinde müzik şöleni (http://snow.prohosting.com)

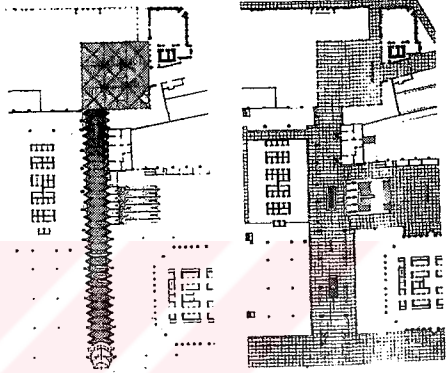
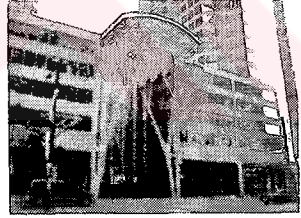
Tablo 5.4 Taksim Meydanı

Kamusal Açık Mekanlar		4
Taksim Meydanı, İstanbul / Türkiye	Meydan	
Kullanıcı özellikleri: Kullanıcıların büyük bir kısmı, meydanı, iş, alışveriş ve geçiş için kullanmaktadırlar. Genellikle sabah ve akşam saatleri yoğun olarak kullanılan meydan, her yaştan kullanıcıyı barındırmaktadır. Yeşil dokunun kullanılması: Yoğun olarak olmasa da meydanın bazı kısımlarında yeşil doku kullanılmıştır. Donatı elemanlarının özellikleri: 1928 yılında, İtalyan mimar Kanonika'nın tasarladığı Taksim Cumhuriyet Anıtı meydanın odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Yapıldığı tarihten sonra, meydanın şekillenmesi büyük rol oynamıştır. Çeşitli su öğeleri (durgun ve fıskiye) meydanda her zaman yer almıştır. Çeşitli bölümlerde çoğunlukla sabit olan oturma elemanları demir, ahşap, beton ve çeşitli kombinasyonlarında oluşturulmuştur. Yüksek aydınlatma elemanları kullanılmıştır. Meydanda yer alan dev ekranlar, bazı zamanlarda odak noktaları haline gelmektedirler.		
	 Resim 5.34 Taksim Meydanı (http://www.hurriyetim.com.tr)	
	 Resim 5.35 Taksim Meydanı yeşil doku kullanımı (http://snow.prohosting.com)	
	 Resim 5.36 Taksim Meydanı Cumhuriyet Anıtı (http://istanbul.potamya.net)	

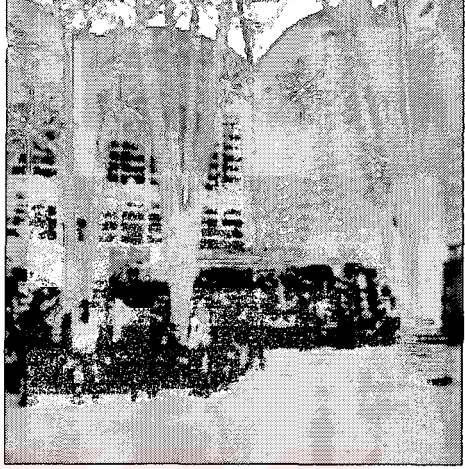
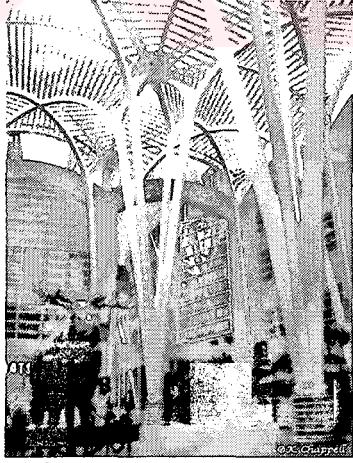
5.3 Kapalı Kamusal Mekanlar

5.3.1 BCE Place

Tablo 5.5 BCE Place

Kapalı Kamusal Mekanlar		1
BCE Place, Toronto / Kanada	Plaza Atrium	
Kent içindeki konumu: Toronto kentinin ticaret bölgesinin merkezinde yer almaktadır. Önemli oteller, alışveriş ve eğlence merkezlerine yakın olan bir konuma sahiptir. Formu: Strüktürüyle dikkat toplayan plaza atriumun içinde bulunduğu yapı topluluğu sade hatlarla belirlenmiş, böylece plazaya ait cepheler vurgulanmıştır. Plan şeması, lineer bir aks ve aksın bitiminde yer alan kare bir alandan oluşmaktadır.		
 Şekil 5.11 BCE Place planları (Polano, 1996, p.99) Resim 5.37 BCE Place giriş saçağı (http://www.galinsky.com)		
  Şekil 5.12 BCE Place kesitleri (Polano, 1996, p.99)		

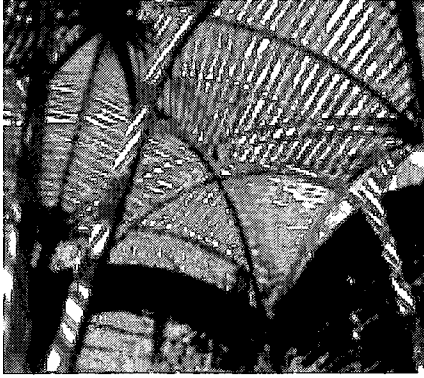
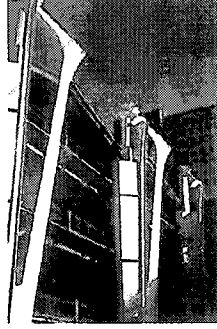
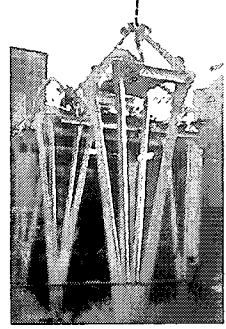
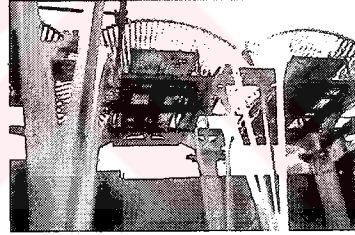
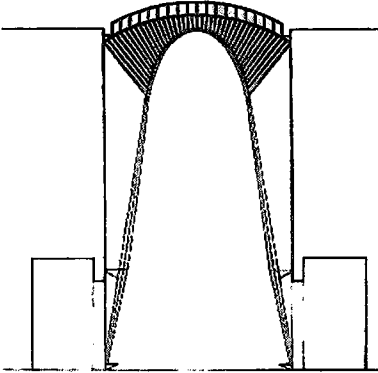
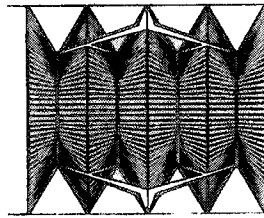
Tablo 5.5 BCE Place

Kapalı Kamusal Mekanlar		1
BCE Place, Toronto / Kanada	Plaza Atrium	
Yüklendiği işlevler: Alışveriş, yeme içme mekanları, banka ve ofislerden oluşmaktadır. Binanın yapılış amacı ise; kentin sanat gereksinimlerinin bir kısmının karşılanmasıdır. İki farklı fonksiyona sahip mekanın, her ikisi tarafından da kullanılabilmesi amaçlanmıştır. Kullanıcı özellikleri: Genellikle ofis kullanıcıları ve sanat galerisi için gelenler tarafından kullanılmaktadır.		 Resim 5.38 BCE Place’de, yılbaşı alışverişi (http://www.fes.uwaterloo.ca) Resim 5.39 BCE Place sanat galerisi (http://www.bitstop.ca/)

Tablo 5.5 BCE Place

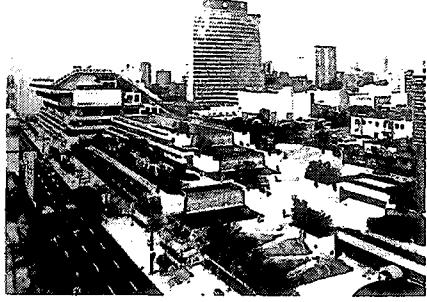
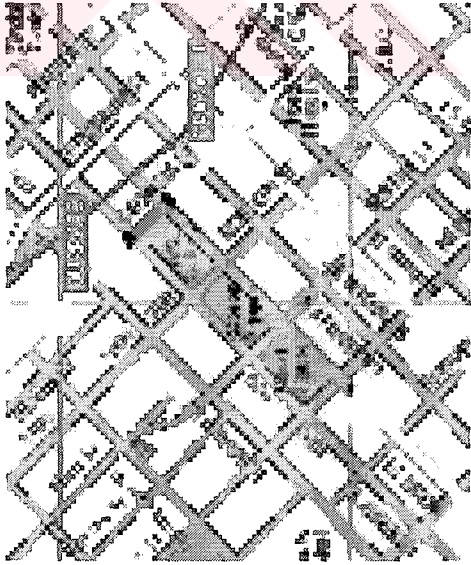
Kapalı Kamusal Mekanlar		1
BCE Place, Toronto / Kanada	Plaza Atrium	
Yeşil dokunun kullanılması: Zeminde yeşil dokuya yer verilmemiştir. Ancak meydanın kimi yerlerinde bodur ağaçlar kullanılmıştır. Donatı elemanlarının özellikleri: Çok fazla donatı elemanı kullanılmamakla birlikte, meydana bazı oturma birimleri yer almakta, yeme içme etkinliklerinin gerçekleştirildiği mekanda oturma birimleri, küçük satış üniteleri bulunmaktadır.		 Resim 5.40 BCE Place'de Calatrava tarafından tasarlanan, meydanın merkezinde yer alan fiske (http://www.fes.uwaterloo.ca)

Tablo 5.5 BCE Place

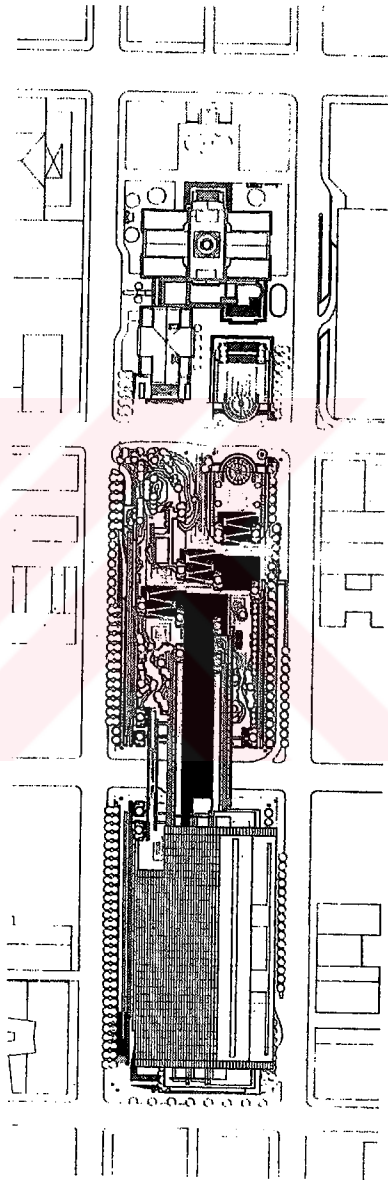
Kapalı Kamusal Mekanlar		1
BCE Place, Toronto / Kanada	Plaza Atrium	
 Resim 5.41 BCE Place, merkezi kolonla duvar kolonunun birleşimi (http://www.fes.uwaterloo.ca)	 Resim 5.42 BCE Place, duvar kolonu (http://www.fes.uwaterloo.ca)	 Resim 5.43 BCE Place, merkezi kolon (http://www.fes.uwaterloo.ca)
	 Resim 5.44 BCE Place, üst örtü konstrüksiyonu (http://www.fes.uwaterloo.ca)	
Strüktürü: Meydanda oluşturulan strüktür, modülerdir. Köşe kolonları, duvar kolonları ve iç mekanda yer alan dört yönlü kolonlar olmak üzere üç çeşit kolon tasarlanmıştır.		
 Şekil 5.13 BCE Place, lineer akstaki kesit (Plano, 1996, p.101)		 Şekil 5.14 BCE Place üst örtü görünüş (Polano, 1996, p.101)

5.3.2 Robson Square

Tablo 5.6 Robson Square

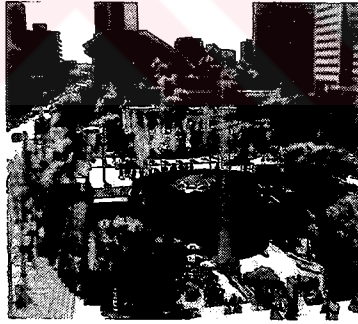
Kapalı Kamusal Mekanlar		2
Robson Square, Vancouver / Kanada	Plaza Atrium	
Kent içindeki konumu: Kent merkezinde yer almakta ve üç yapı adasında yer almakta, yer altından ve zemin konutunun üstünden bu üç yapı adasının birbirine bağlamaktadır.		 Resim 5.45 Robson Square'in kent silueti içinde konumu (Lyll,1997, p.132) Şekil 5.15 Robson Square kent içindeki konumu (http://www.mapmatrix.com)

Tablo 5.6 Robson Square

Kapalı Kamusal Mekanlar		2
Robson Square, Vancouver / Kanada	Plaza Atrium	
Formu: Genel görünümü, çok büyük beton teraslardan, zigurat formu merdivenlerden, farklı boyutlarda mekanlardan oluşmaktadır. Bir megastrüktürle birleştirilmiş üç boyutlu yapılar topluluğudur. Megastrüktürde çeşitli aktiviteler için tasarlanmış mekanların yanı sıra, üst katlarda, parklar, ağaçlı bir tepe, uzun formal bir çatı havuzu bulunmaktadır. Geniş, eğimli mekan tanımlayan üst örtü, renkli camla; uzun, halka açık bir toplanma mekanıyla birlikte üst örtünün yüksek kenarı altında yükselen üç iç terası örtmektedir. Bu katlarda teraslar, mahkeme salonları için bekleme mekanları olarak hizmet etmektedirler. Güney uçtaki adli binaların üst örtüsünün kesidi kesik üçgen formundadır. Kompleks güneyde mahkeme salonlarının büyük cam üst örtüsüyle başlamaktadır. Salonlar ve ofisler 7 kat yüksekliğindeki cam üst örtünün altında, bitkilerle donatılmış teraslar halinde çatı profilini takip etmektedirler.		

Şekil 5.16 Robson Square, plan (Lyall, 1997, p.132)

Tablo 5.6 Robson Square

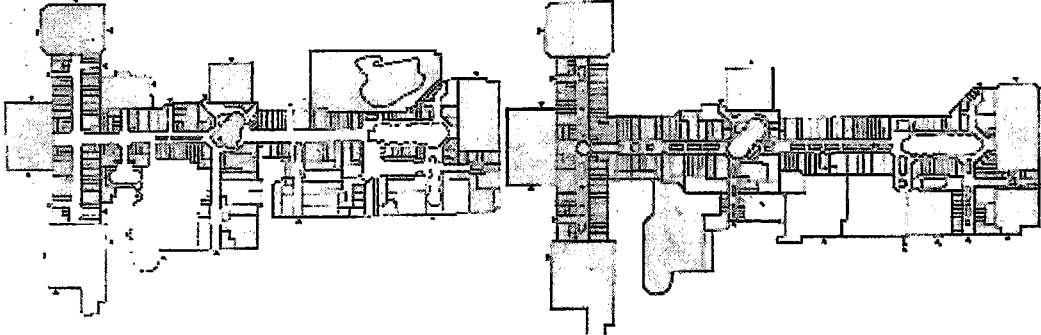
Kapalı Kamusal Mekanlar		2
Robson Square, Vancouver / Kanada	Plaza Atrium	
En alt kotta halkın toplanabileceği geniş bir toplanma mekanı bulunmaktadır. Bu mekan yolu geçen ilk köprüye ulaşmakta, köprü de parkın en yüksek kotu yanında, üç katlı yönetim ofislerinin çatısında bulunan, 90 m uzunluğunda ve bir kat yüksekliğindeki havuzla buluşmaktadır. (Lyll, 1997). Yüklendiği işlevler: Rekreatif işlevlerinin yanı sıra; kent adliyesi, yönetim ofisleri, sinema, tiyatro, sergi, yeme içme mekanları ve paten sahasına sahiptir. Yeşil dokunun kullanılması: Yapı üç boyutlu bir park görünümüne sahiptir. Mimariyi ve peyzajı kendi içinde birleştiren bir projedir. Yapının kötü yanlarını saklamak için değil, farklı seviyeleri olan bir araziye uygulanmak için tasarlanmıştır. Çok sayıda park ve ağaçlandırılmış bir tepenin yanı sıra lineer bitki kutuları kullanılmıştır.		
		 Resim 5.46 Robson Square'de yeşil doku (Lyll,1997, p.138)
		 Resim 5.47 Robson Square uzaktan görünüşü ve yeşil doku (Lyll,1997, p.134)

Tablo 5.6 Robson Square

Kapalı Kamusal Mekanlar	2
Robson Square, Vancouver / Kanada	Plaza Atrium
Kullanıcı özellikleri: Kullanıcıları; ofislerde çalışanlar, adliye görevlileri, sanat galerisine gelen kişiler ile gezmek ve paten kaymak için gelenlerden oluşmaktadır. Ayrıca turistik bir mekan olduğu da söylenebilir. Strüktürü: Betonarme taşıyıcı sisteme sahip komplekste yer alan mega strüktür, çelik uzay kafes sistem olup, geniş ve eğimli mekan tanımlamaktadır. Örtücü malzeme olarak renkli cam kullanılmıştır.	 Resim 5.48 Robson Square mega strüktür (www.greatbuildings.com) Resim 5.49 Robson Square mega strüktür (Lvall,1997, p.135)

5.3.3 West Edmonton Mall

Tablo 5.7 West Edmonton Mall

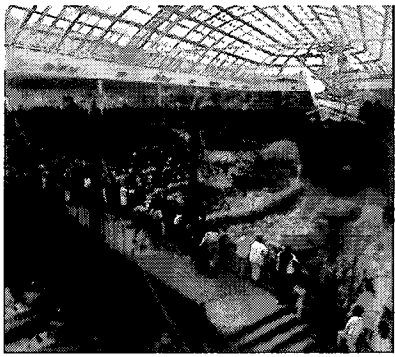
Kapalı Kamusal Mekanlar		3
West Edmonton Mall, Kanada	Alışveriş Merkezi	
Kent içindeki konumu: Edmonton kent merkezinden 13 km uzaklıkta bulunmaktadır (Köse, 1997). Formu: Çok geniş bir alana yayıldığı için belirgin kompakt bir formdan söz etmek mümkün değildir. Lineer uzun bir aksa, mekanların ve daha kısa lineer aksların dik açıyla birleşmesinden oluşmuştur. merkez, 1.6km uzunluğu ve 25-35m'lik genişliğe sahiptir.		
 Resim 5.50 West Edmonton Mall'un havadan görünüşü (http://www.res99.com)		
 Şekil 5.17 West Edmonton Mall kat planları (Köse, 1997, p.69)		

Tablo 5.7 West Edmonton Mall

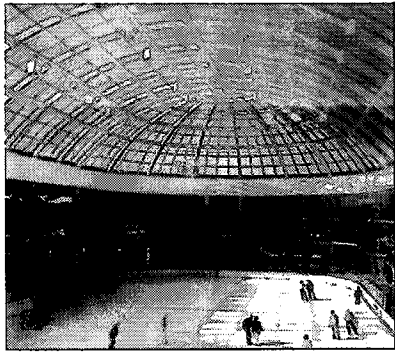
Kapalı Kamusal Mekanlar		3
West Edmonton Mall, Kanada	Alışveriş Merkezi	

Yüklendiği işlevler: Alışveriş ve eğlence merkezi olarak dünyadaki en büyük tesisi olma özelliğini korumaktadır. 1225 dükkân, ana aksların sonunda ve diğer aksların kesim noktasında yer alan 7 department store, 40 restoran, 350 yatak kapasiteli bir otel, 15.000 metrekarelik bir alana sahip içinde yapay göl bulunan kapalı park ve çeşitli açık mekan düzenlemelerinin yanı sıra, bir kilise, çocuk bakım servisi, posta servisi, 20.000 metrekarelik bir aqua park ve kayakçılar ve hokeyciler büyük bir buz pateni sahasını da içermektedir.

Kullanıcı özellikleri: Fonksiyon çeşitliliği kullanıcılara da yansımıştır. Ziyaretçilerin %65'i kent dışından gelmektedir. Her ay 500.000 kişi tarafından ziyaret edilmektedir (Köse, 1997). Sadece alışveriş için tasarlanmamış, turistik amaçlı bir komplekstir.

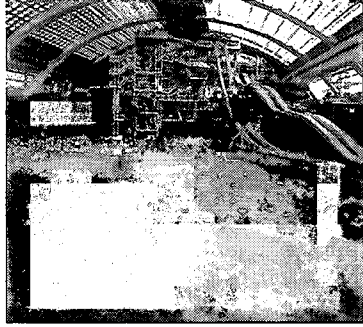
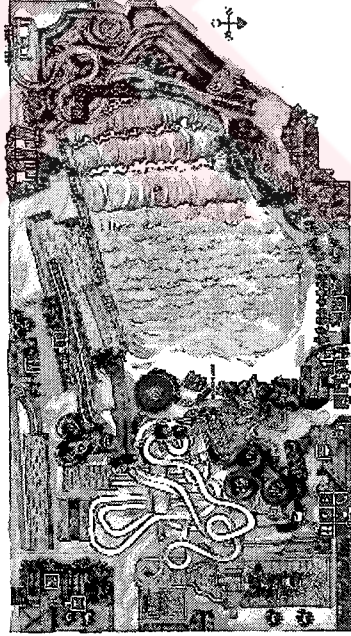

Resim 5.51 West Edmonton Mall iç mekanı
(www.westedmontonmall.com)

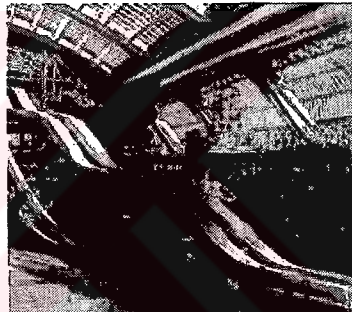

Resim 5.52 West Edmonton Mall- Icepalace
(www.westedmontonmall.com)

Tablo 5.7 West Edmonton Mall

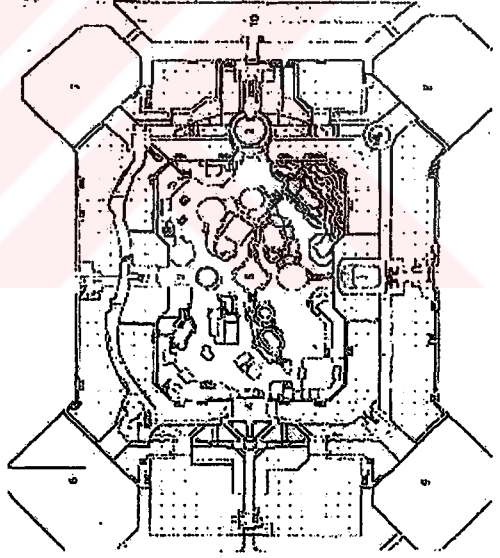
Kapalı Kamusal Mekanlar		3
West Edmonton Mall, Kanada	Alışveriş Merkezi	
Yeşil dokunun kullanımı: Tesis içinde açık ve kapalı mekanlarda değişik şekillerde yeşil doku kullanılmıştır. Kapalı mekanlarda, genellikle tropikal bitkiler kullanılmıştır. Donatı elemanlarının kullanımı: Merkezin çeşitli bölgelerinde farklı oturma birimleri, eğlence üniteleri vb. konumlandırılmıştır.		 Resim 5.53 West Edmonton Mall, su parkından bir görünüş (http://www.westedmontonmall.com) Şekil 5.18 West Edmonton Mall su parkı planı, donatı elemanları ve yeşil doku (http://www.westedmontonmall.com)

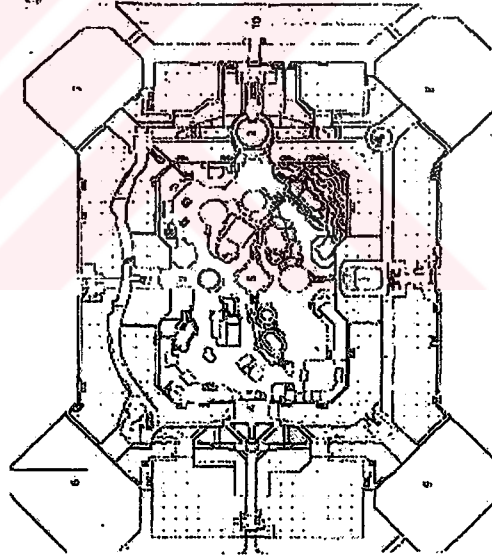
Tablo 5.7 West Edmonton Mall

Kapalı Kamusal Mekanlar		3
West Edmonton Mall, Kanada	Alışveriş Merkezi	
Strüktürü: Toplam alanın yaklaşık %35'lik bir kısmını kaplayan mekanlar, hafif strüktürlerle, cam kubbelerle örtülmüştür(Köse, 1997). Çelik konstrüksüyunun önemli örnekleri bulunmaktadır. Büyük bir mekan olan The World Waterpark'ta çok büyük çelik kemerler kullanılmıştır. Tiyatroların lobisi piramidal çelik bir üst örtüye sahiptir.	 Resim 5.54 West Edmonton Mall'da tiyatronun piramidal üst örtüsü (http://www.cisc-icca.ca)	
	 Resim 5.55 West Edmonton Mall, aqua park üst örtüsü (http://user.chollian.net)	
	 Resim 5.56 West Edmonton Mall'da otelin bulunduğu bölümdeki atrium üst örtüsü (http://www.res99.com)	

5.3.4 Mall of America

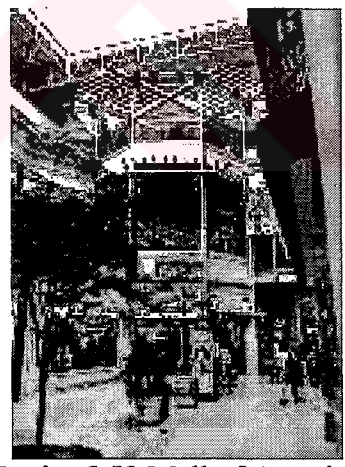
Tablo 5.8 Mall of America

Kapalı Kamusal Mekanlar		4
Mall of America, Minnesota /ABD	Alışveriş Merkezi	
Kent içindeki konumu: Minneapolis ve St. Paul şehirlerinin arasında kent dışında yer almaktadır. Formu: Dikdörtgen bir plan formuna sahiptir. Dikdörtgen ana kütleinin dört köşesine diagonal olarak yerleştirilmiş yine dikdörtgen mekanlardan oluşmaktadır. Dolaşım şeması ise; dikdörtgenin kenarlarına paralel olarak düzenlenmiştir. Yüklendiği işlevler: Perakende ticarete ayrılan büyük alan, farklı yapıda dört sokak şeklinde tasarlanmış olup, her biri simgesel özelliğe sahiptir. Kuzey Bahçesi, yaz mevsimi ortamını simgelemekte, Batı Pazarı, uluslararası alışveriş ortamını sergilemekte, Güney Caddesi'nde kozmopolitan bir görünüm sergilenmekte, Doğu Broadway ise enerjik bir ortama sahiptir (Köse, 1997). Orta bölümde yer alan eğlence merkezinin yanı sıra, restoranlar, gece klüpleri, barlar ve sinemalar bulunmaktadır.		
		Şekil 5.19 Mall of America planı (Köse, 1997, p.66)

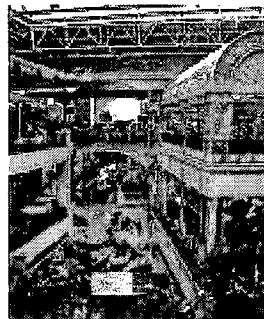

Şekil 5.19 Mall of America planı
(Köse, 1997, p.66)

Tablo 5.8 Mall of America

Kapalı Kamusal Mekanlar		4
Mall of America, Minnesota / ABD	Alışveriş Merkezi	
Kullanıcı özellikleri: Büyük bir kapasiteye sahip olan merkez, turizme yönelik olarak planlanmıştır. Bu nedenle, dünyanın dört yanından gelen turistlere ve çok farklı kullanıcı gruplarına hizmet vermektedir. Turistlerin büyük çoğunluğunu, Kanadalılar, Japonlar ve Avustralyalılar oluşturmaktadır. Güvenliğin sağlanmış olması nedeniyle daha çok gençler, yaşlılar ve ev kadınları tarafından tercih edilmektedir. Yeşil dokunun kullanımı: Merkezin genelinde yeşil öğeler kullanılmakla birlikte ortada yer alan eğlence parkında yoğunluk kazanmıştır. Kayalar, yapar tepeler vb. ile doğal ortam etkisi yaratılmaya çalışılmıştır. Donatı elemanlarının kullanımı: Merkezin hemen her bölümünde çeşitli oturma birimleri, havuzlar, fıskiyeleler, şelaleler, kiosklar ve plastik elemanlar kullanılmıştır.		
	 Resim 5.57 Mall of America, kuzey bahçesi, yeşil ve su öğeleri (http://www.phototour.minneapolis.mn.us)	
	 Resim 5.58 Mall of America Kuzey Bahçesi, yeşil dokunun kullanımı (http://www.phototour.minneapolis.mn.us)	

Tablo 5.8 Mall of America

Kapalı Kamusal Mekanlar		4
Mall of America, Minnesota / ABD	Alışveriş Merkezi	
Strüktürü: West Market'te üst örtüde boyanmış metal, pirinç ve cam kullanılarak dış mekan etkisi yaratılmaya çalışılmış, East Broadway'de krom rengi, neon ışıkları, cilalı taşlar kullanılmıştır. Alışveriş merkezinin çeşitli bölümlerinde, üst örtüde şeffaf kubbeler bulunmaktadır. Kolon ve kirişlerin birleşme detayları sayesinde geniş şeffaf yüzeyli üst örtüyle gün ışığından daha çok yararlanılması amaçlanmıştır. (http://www.translucency.com).		Resim 5.59 Mall of America, çelik kirişler (http://www.jerde.com)
		Resim 5.60 Mall of America, Batı Pazarı (http://www.phototour.minneapolis.mn.us)
		Resim 5.61 Mall of America Kuzey market ve Foodcourt (http://www.phototour.minneapolis.mn.us)

5.4 Kriterler Doğrultusunda Karşılaştırmalar

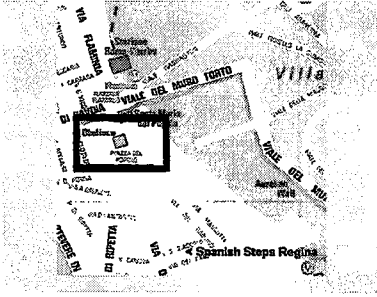
Tablo 5.9 Kent İçindeki Konumuna Göre Karşılaştırma

Kent İçindeki Konumuna göre;

Açık Kamusal Mekanlar

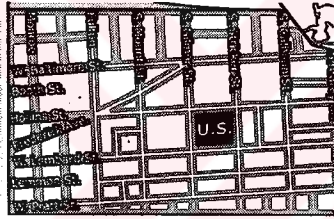
Kapalı Kamusal Mekanlar

Piazza del Popolo

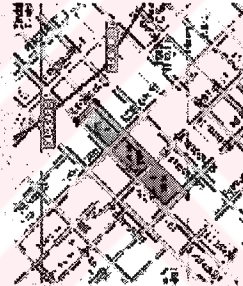

Kentin kuzey yönünde, Kentin ticaret merkezinde
kentin girişinde

Union Square

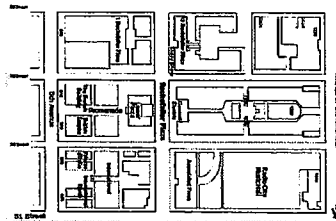

Kent merkezinde

Kent merkezinde

Rockefeller Center

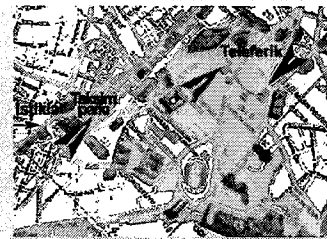

Kent merkezinde

Kent Dışında

Taksim Meydanı

Kent merkezinde

Kent Dışında

BCE Place

Robson Square

West Edmonton
Mall

Mall of America

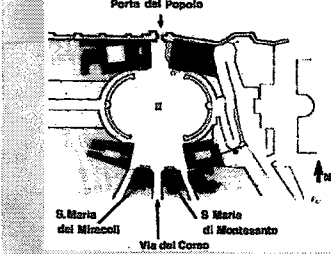
Tablo 5.10 Form Açısından Karşılaştırma

Form Açısından Karşılaştırma;

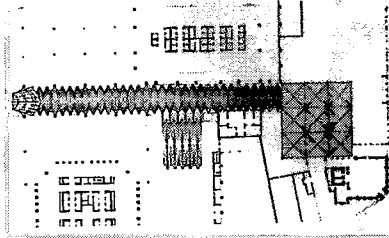
Açık Kamusal Mekanlar

Kapalı Kamusal Mekanlar

Piazza del Popolo

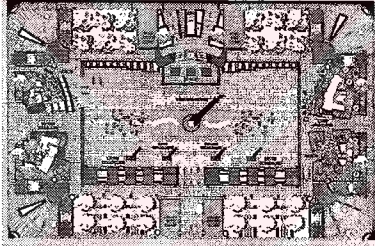
- Elips plan şeması
- Üst örtüye sahip değil
- Kuşatılmışlık özelliğine sahip

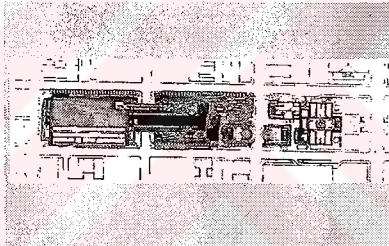
- Lineer plan şeması
- Üst örtüye sahip
- Mekansal etkisi kuvvetli

BCE Place

Union Square

- Dikdörtgen plan şeması
- Üst örtüye sahip değil
- Çevresinde yer alan yüksek yapılarla kuşatılmışlık özelliğine sahip

- Lineer plan şeması
- Eğimli üst örtüye sahip
- Mekansal etkisi kuvvetli

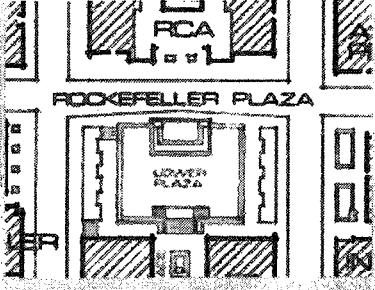
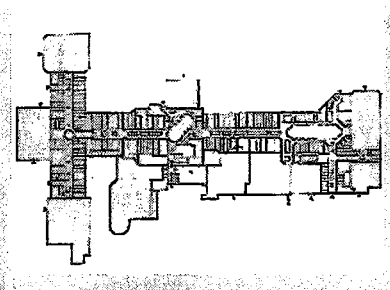
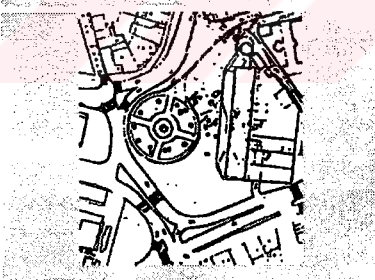
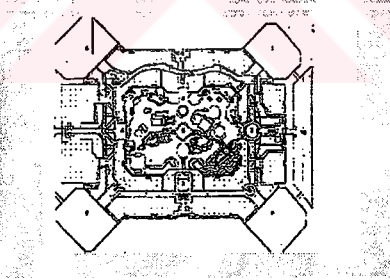
Robson Square

Tablo 5.10 Form Açısından Karşılaştırma

Form Açısından Karşılaştırma;

Açık Kamusal Mekanlar

Kapalı Kamusal Mekanlar

Rockefeller Center	 • Dikdörtgen plan şeması • Çevresindeki kafe – restoranın saçağı ve yazın kullanılan gölgeleme elemanlarıyla kısmen üst örtüye sahip • Kuşatılmışlık özelliği yüksek	 • Lineer plan şeması • Farklı mekanlarda farklı üst örtülere sahip	West Edmonton Mall
Taksim Meydanı	 • Organik plan • Üst örtüye sahip değil • Çevresinde yer alan binalarla kuşatılmış etkisine sahip	 • Dikdörtgen plan şeması • Farklı mekanlarda farklı üst örtüye sahip	Mall of America

Tablo 5.11 Yüklendikleri İşlevler Açısından Karşılaştırma

Yüklendiği işlevlere göre;							
Eylem Mekan		sportif	rekreatif	kültürel- toplumsal	Ticari	kamusal	turistik
Piazza del Popolo			• oturma • gezinti				• tarihi binalar • meydanın kendisi
Union Square	• paten	• oturma • yemek	• konser • sergi • miting gösteri				• çevre binalara alışverişe gelenler
Rockefeller Center	• buz pateni	• oturma • yemek			• yeme- içme		• meydanın kendisi
Taksim Meydanı		• oturma • gezinti • yemek • eğlence	• konser • miting gösteri	• yeme- içme • alışveriş	• durak • ATM • Konaklama		• çevreyi görmeye gelenler
BCE Place		• oturma • yemek	• sanat galerisi	• yeme- içme • alışveriş	• banka		• binanın kendisi • çevre yapılar
Robson Square	• buz pateni	• oturma • yemek	• sinema • tiyatro	• yeme- içme	• adliye • ofisler		• binanın kendisi • çevre yapılar
West Edmonton Mall	• buz pateni • su sporları	• oturma • yemek • eğlence • gezinti	• sinema • tiyatro	• alışveriş • yemek • spor			• binanın kendisi
Mall of America		• oturma • yemek • eğlence • gezinti	• sinema	• alışveriş • yemek • eğlence			• binanın kendisi

Tablo 5.12 Kullanıcı Özellikleri Açısından Karşılaştırma

Kullanıcı özelliklerine göre;						
Kullanıcılar Mekan tipleri	çalışanlar		Eylemsel amaçla gelen ziyaretçiler		turistler	
	Çevrede çalışanlar	Mekanda çalışanlar	Çevrede yer alan eylemler	Mekanda yer alan eylemler	Çevreyi ziyarete gelenler	Mekanı ziyarete gelenler
Piazza del Popolo	✓		✓		✓	✓
Union Square	✓		✓	✓	✓	
Rockefeller Center	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Taksim Meydanı	✓	✓	✓	✓	✓	✓
BCE Place	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Robson Square	✓	✓	✓	✓	✓	✓
West Edmonton Mall				✓		✓
Mall of America				✓		✓

Tablo 5.13 Yeşil Dokunun Kullanılması Açısından Karşılaştırma

Yeşil dokunun kullanım özelliklerine göre;

Açık Kamusal Mekanlar

Kapalı Kamusal Mekanlar

Piazza del Popolo	• Yeşil doku çevresinde bulunmakta • Yoğun yeşil doku, ağaçlar	• Bazı bölgelerde bodur ağaçlar	BCE Place
Union Square	• Çevresinde zeminde • Saksılarda mevsim çiçekleri • Palmiye ağaçları	• Çok sayıda çeşitli bitki • Ağaçlar	Robson Square
Rockefeller Center	• Çevresinde bantlar halinde • Çeşitli yerlerde ağaçlar	• Serpiştirilmiş yeşil doku • Tropikal bitkiler	West Edmonton Mall
Taksim Meydanı	• Çeşitli bölgelerde zeminde yeşil doku • Dağınık olarak ağaçlar	• Genel olarak dağınık serpiştirilmiş • Eğlence parkında yoğun yeşil doku	Mall of America

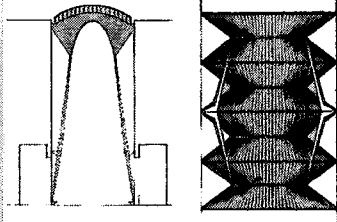
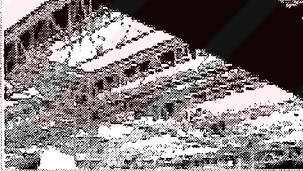
Tablo 5.14 Donatı Elemanlarının Kullanım Özellikleri Açısından Karşılaştırılması

Donatı Elemanlarının Kullanım Özellikleri açısından;						
Donatılar Mekan	Oturma birimleri	Plastik öğeler	Aydınlatma elemanları	Kiosklar	Gölgeleme elemanları	Su ögesi
Piazza del Popolo	• Sabit	• Obelisk • Neptün heykeli • Mısır aslanları				• fiskiye
Union Square	• sabit • serbest	• zafer anıtı	• özel tasarlanmış			
Rockefeller Center	• sabit • serbest	• bayrak direkleri Prometheus heykeli			• sabit • geçici	• durgun • fiskiye
Taksim Meydanı	• sabit	• Atatürk anıtı		• Bilet çiçek kitap satış	• otobüs durakları	• durgun
BCE Place	• sabit • serbest			• küçük satış birimi		• fiskiye
Robson Square	• sabit • serbest					• durgun • şelale
West Edmonton Mall	• sabit • serbest			• çeşitli kısım		• şelale
Mall of America	• sabit • serbest	• çeşitli heykeller		• çeşitli yerde		• durgun • fiskiye • şelale

Tablo 5.15 Strüktürel Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

Strüktürüne göre;

Kapalı Kamusal Mekanlar

BCE Place		Modüler
Robson Square		B.arme karkas taşıyıcı, uzay kafes sistem üst örtü
West Edmonton Mall		Çelik taşıyıcı sistem, eğrisel/düz çelik taşıyıcılı, şeffaf/masif üst örtü
Mall of America		Çelik taşıyıcı sistem, çelik kafes kirişler

BÖLÜM ALTI

SONUÇ

Çalışmanın önceki bölümlerinde, insan yaşamında önemli rol oynayan kamusal mekanların değişimine etki eden faktörler belirlenmiş ve kapalı kamusal mekandaki yansımaları araştırılmıştır.

Kamusal mekanlardaki değişimin nedenlerini toplumsal yapıdaki değişimler ve teknolojik gelişmeler olmak üzere iki ana kısımda toplamak mümkündür. Toplumsal yapıda tüketim odaklı bir yeni bir yaşam tarzı ve kültür oluşmuştur. Toplum geçmişe göre daha çok tüketmekte ve bazı alışkanlıklarını değiştirmektedir. Tüketicinin artışına etki eden faktörleri; ekonomideki değişimler, medya, teknolojik değişimler ve gündelik yaşantının değişimi olmak üzere dört ana grup altında toplamak mümkündür. Teknolojik gelişmeleri, yapı ve yapım teknolojilerindeki gelişmeler ve ısıtma, aydınlatma vb. teknolojilerdeki gelişmeler olmak üzere iki ana başlık altında; yapı ve yapım teknolojilerindeki gelişmeleri ise; yapı malzemelerindeki ve yapı sistemlerindeki gelişmeler olmak üzere iki kısımda incelemek mümkündür.

Çalışmanın beşinci bölümünde, açık kamusal mekanlardan fonksiyon çeşitliliğine sahip olan **meydanlar** ile kapalı kamusal mekan olan **alışveriş merkezleri** ve **plaza atriumlar** belirlenen kriterler dahilinde karşılaştırılmıştır.

Karşılaştırmanın Değerlendirilmesi

Beşinci bölümde gerçekleştirilen karşılaştırmanın değerlendirilmesi, karşılaştırmada belirlenen kriterler dahilinde gerçekleştirilmektedir. Değerlendirme yapılırken, mekan tipleri saptanan kriterler doğrultusunda incelenmiş ve

karşılaştırmalı bir değerlendirme yöntemiyle benzer ve farklı yönler saptanmıştır. Değerlendirme, sadece seçilen örnekler üzerinden yapılmış olup tüm yapılar için bir genelleme özelliği taşımamaktadır.

Kent İçindeki Konumuna Göre Değerlendirme

- **Meydanlar**, genellikle sıkı kent dokusu içinde (kent merkezinde, bölgesel merkezde ya da alt merkezde) konumlanmaktadır. Meydanların, sıkı kent dokusu içinde konumlandıklarında, sokakla aynı kotta olmasa bile işlerlik kazandığı, yoğun olarak kullanıldığı gözlenmektedir. Kent içinde bulunduğu konuma göre, landmark olma özelliğine sahiptir.
- **Plaza atriumlar** ise; meydanlara benzer şekilde kent dokusunun yoğun olduğu, iş ve alışveriş merkezlerine yakın bölgelerde yer almaktadırlar. Plaza atriumların, içinde bulundukları doku ile bağlantıları çok sıkı olup, fonksiyonel açıdan ve kentle bütünleşmesi yönünden; kent merkezi ya da meydan özellikleri gösterebilmektedir. Plaza atriumlar kent içinde landmark olma niteliğine sahiptir
- **Büyük alışveriş merkezleri**, kent dışında, banliyölere yakın bölgelerde bulunmaktadır. Kent dışında yer almasına rağmen, sağladığı fonksiyonel çeşitlilik ve konfor şartları nedeniyle yoğun olarak kullanılmaktadır. Herhangi bir merkezde bulunmamakta, kendisi bir çekim merkezi oluşturmaktadır. Kent dışında yer alan büyük alışveriş merkezleri, kendi içinde çok merkezli bir kent örüntüsüne sahip olabilmektedir.
- Meydanlar ve plaza atriumların kent içinde benzer şekillerde konumlandığı ve içinde yer aldıkları dokuyla sıkı ilişki içinde oldukları gözlenmektedir. Alışveriş merkezlerinin ise; kent dışında, kentten kopuk olduğu ve çevresiyle ilişki kurmadığı gözlenmektedir.
- Meydanlar ve plaza atriumlar landmark olma özelliğine sahiptir.

Formsal Özellikleri Açısından Değerlendirme

- **Meydanlar**, genellikle temel geometrik formlara sahipken, plaza atrium ve büyük alışveriş merkezlerinde aynı durum gözlenmemektedir. Plaza atrium ve alışveriş merkezlerinde temel geometrik formların farklı şekillerde bir arada kullanıldığı gözlenmektedir.
- **Meydanda**, mekan hissinin varolması için gerekli olan kapalılık özelliği, üçüncü boyutta çevre yapıların yüksekliğine, meydanın genişliğine ve bulunduğu kota bağlıdır.
- **Kapalı kamusal mekanlar**; belirli bir üst örtüye sahip olmalarına karşın, özellikle alışveriş merkezlerinde büyük mekanların kullanılması sonucu, bazı örneklerde mekanlar separatörler, bitkiler, su öğeleri gibi çeşitli donatı elemanları ile sınırlandırılmıştır.
- Meydanları sınırlayan öğeler, genellikle binaların dış yüzeyleriyken, kapalı kamusal mekanları sınırlayan öğeler binanın iç yüzeyidir.
- Meydanlarda, genellikle merkezi plan şemalarının kullanıldığı gözlenmektedir.
- **Alışveriş merkezleri ve plaza atriumların** incelenen örneklerinde kullanılan plan şemaları kısmen ya da tamamen lineerdir.
- Merkezi plan şemasının kullanıldığı meydanlarda odak noktası genellikle kullanılan formun geometrik merkezinde ya da geometrik merkezin yakınında yer almaktadır.
- Kapalı kamusal mekanlarda ise, odak noktası birden fazla olabilmekte ve genellikle bir aksın sonunda ya da aksların kesiştiği noktalarda bulunmaktadır.

- Meydanlarda bulunan odak noktaları genellikle heykel, anıt gibi plastik öğelerken, kapalı mekanlarda kimi zaman bu odak noktaları binanın kendi strüktürel elemanları, yüzey özelliklerinde çeşitli değişimler, atriumlar vb. olabilmektedir.

Yüklendiği İşlevler Açısından Değerlendirme

- **Meydanların yüklendiği işlevleri; spor aktiviteleri, yaya ve araç geçişi, rekreasyonel, kültürel, toplumsal, ticari ve turistik olarak sıralamak mümkündür.** İncelenen örneklerde yer alan **spor aktiviteleri**, tekerlekli paten ve buz patenidir. Meydanların bir kısmı **geçiş mekanı** olarak ve toplu taşıma araçlarına ulaşmak için kullanılmaktadır. **Rekreasyonel işlevler**; gezinti, oturma, buluşma, dinlenme, kitap okuma, insanlarla iletişim kurma vb. olarak sıralanabilir. Meydanlarda gerçekleşen **kültürel işlevler** ise; sokak tiyatroları, konserler ve sergilerdir. **Toplumsal işlevler** ise, çeşitli mitingler, protesto gösterileri, çeşitli tören ve kutlamaları içermektedir. Meydanlarda gerçekleştirilen **ticari eylemler**, kapalı kamusal mekanlara göre çok daha kısıtlı olmakla beraber, yemek ve küçük tezgahlardan yapılan alışverişler olarak sıralanabilir. Meydanın **turistik** olması, kent içindeki konumuna ve çevresinde yer alan binaların özelliğine bağlıdır. Örneğin; kentin alışveriş bölgesinde yer Union Square'e gelen turistler daha çok o bölgeye alışveriş için gelir ve hem çevreyi izlemek hem dinlenmek için meydanı kullanırlar. Ancak, Piazza del Popolo'da durum farklıdır. Çünkü Popolo Meydanı'nın kendisi ve çevresinde yer alan yapılar tarihi değere sahip olan mekanlardır. Bu meydana gelen turistler meydanı ve çevre yapıları görmek için gelmektedirler.
- **Plaza atriumlarda gerçekleştirilen eylemleri; spor aktiviteleri, rekreasyonel, kültürel, ticari, turistik eylemler ve kamu eylemleri olarak sıralamak mümkündür.** **Spor aktiviteleri** her plaza atriumda bulunmamakla birlikte incelenen örnekte (BCE Place) buz pateni bulunmaktadır. Bu mekan tipinde yer alan **rekreasyonel eylemler**, gezinti, oturma, buluşma, dinlenme ve çevreyi gözlemleme olarak sıralanabilir. **Kültürel eylemler** ise; çeşitli sergilerin ziyaret

edilmesidir. Plaza atriumlarda gerçekleştirilen **ticari eylemler**; alışveriş ve yemektir. **Turistik eylemler**, bu mekan türünde de farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir. Turistler, plaza atriumlara sadece ünlü bir binayı görmek için gidebildikleri gibi, yapıda yer alan mekanları kullanmak için de gitmektedirler. **Kamu eylemleri** ise; banka, adliye gibi kamu alanında hizmet veren mekanlarda gerçekleştirilen eylemlerdir.

- **Alışveriş merkezlerinin** yüklendiği işlevler, **spor, rekreasyon, kültürle ilgili işlevler, ticari eylemler, turistik eylemler, konaklama ve eğlence** olarak sıralanabilir. **Spor aktiviteleri**, buz pateni, buz hokeyi, fitness, dalış, yüzme vb.dir. Gerçekleştirilen **rekreasyonel eylemler** ise; gezinti, oturma, dinlenme, çevreyi izleme, vitrinlere bakma, buluşma gibi eylemlerdir. **Kültürel eylemler** ise; sinema, tiyatro, çeşitli seminerler, sanat sergileri ve konserlerdir. **Ticari eylemler**, başta alışveriş ve yemektir. Ayrıca eğlence, spor vb. için gerçekleştirilen eylemler de aynı zamanda ticari eylemlerdir. Büyük alışveriş merkezleri, kültürel ve ticari çeşitliliği bir arada barındırmaları nedeniyle turistler için bir çekim merkezi oluşturmaktadırlar. Bu mekan tipinde yer alan diğer bir aktivite türü eğlencedir. **Eğlenceye yönelik aktiviteler** çok değişik şekillerde gerçekleştirilebilmektedir. Örneğin, su parkı, lunapark gibi çok büyük mekanlar bulunmaktadır. Bazı büyük alışveriş merkezlerinde **konaklama** işlevini karşılamaya yönelik bir otel de bulunabilmektedir.
- Meydan, plaza atrium ve alışveriş merkezlerinde benzer şekilde gerçekleştirilen eylemler, spor aktiviteleri, rekreasyonel, kültürel, ticari ve turistik eylemlerdir. Ancak mekan türüne göre bu eylemler kendi içlerinde farklılaşabilmektedir.
- **Toplumsal eylemlerin** sadece açık kamusal mekanlarda gerçekleştiği gözlenmektedir. Toplumsal eylemlerin temel amacı kamuyu bilgilendirmek, eylemi gerçekleştirenlerin seslerini duyurmak olduğu için, meydanlar, sıkı kent dokusunda bulunmaları ve farklı kesimlerden kullanıcıları barındırmaları gibi özellikleriyle tercih edilmektedir. Meydanlarda gerçekleştirilen eylemler daha

toplumsal, sosyal eylemlerken, kapalı mekanlarda gerçekleştirilen eylemler bireyseldir.

- **Ticari eylemlerin yoğunluğu mekan türüne göre değişmektedir. Meydanlarda ticari eylemlerin çok az gerçekleştiği gözlenirken, plaza atriumlarda biraz daha ağırlık kazandığı ve alışveriş merkezlerinde ise çok yoğun bir şekilde bulunduğu gözlenmektedir.**
- **Kamusal (resmi) eylemler ağırlıklı olarak plaza atriumlarda gerçekleşmekte, ancak alışveriş merkezlerinde yer alan bankalar nedeniyle bu mekanlarda da gerçekleştiği söylenebilir.**
- **Konaklama eylemi seçilen örneklerde sadece alışveriş merkezlerinde bulunmaktadır. Ancak seçilen örneklerin dışında plaza atriumlarda da konaklama eylemi gerçekleştirilmektedir.**

Kullanıcı Özellikleri Açısından Değerlendirme

- **Meydanların kullanıcılarını; turistler, çevre yapıları ziyarete gelenler, yakın çevrede çalışanlar ve evsizler olarak sıralamak mümkündür.**
- **Plaza atriumların kullanıcıları, turistler, çevre binalarda çalışanlar, binada çalışanlar, binanın içinde barındırdığı, alışveriş, rekreasyon, spor ve kültürel eylemler için gelen ziyaretçilerdir.**
- **Alışveriş merkezlerinin kullanıcıları; turistler, çevre kentlerde yaşayanlar, alışveriş merkezlerinde gerçekleştirilen aktivitelere katılmak amacıyla gelenler, alışveriş amaçlı gelenlerden oluşmaktadır.**
- **Meydanlar, plaza atriumlar ve büyük alışveriş merkezlerinin hepsinin kullanıcıları arasında turistlerin yer aldığı gözlemlenmektedir. Turistler, sadece bu mekanları görmek, içinde bulunmak ve aktivitelere katılmak için özel olarak**

geldikleri gibi çevrede yer alan herhangi bir yere gelip dinlenme amaçlı olarak özellikle meydanları kullanmaktadırlar.

- Meydanlar, gün boyunca değişen bir kullanıcı profili ve yoğunluğuna sahiptir. Merkezi bölgelerde yer alan meydanlarda, gün içinde, **kullanıcı yoğunluğunun** en çok arttığı saatler sabah, öğlen paydosu ve işyerlerinin kapanma saatidir. Bu saatlerde çevrede çalışan kesim meydanları kullanmaktadır.
- Plaza atriumlarda **gün içindeki kullanıcı yoğunluğu** benzer şekilde değişmekle birlikte, kültürel aktivitelerin belirli bir zaman içinde gerçekleştiği durumlarda kullanıcı sayısı artmaktadır.
- Alışveriş merkezlerindeki **gün içindeki yoğunluk** daha farklıdır. Sabah ve öğlen saatlerinde çok sayıda kullanıcı bulunmazken, öğleden sonra ve akşam saatlerinde yoğunluk artmakta ve bu yoğunluk gece geç saatlere kadar sürmektedir. Gündüzleri mekanın kullanıcıları genellikle ev hanımları ve yaşlılar, akşam saatlerinde çalışan kesim yoğunluk kazanır.
- **Yıl içindeki kullanım yoğunlukları** incelendiğinde, meydanların iklimsel koşullardan etkilendiği, yaz ve kış mevsimlerinde olumsuz hava koşullarında kullanıcı sayılarının azaldığı gözlenmektedir. Kapalı mekanlarda ise; olumsuz hava koşullarının hüküm sürdüğü zamanlarda kullanıcı sayısının arttığı gözlenmektedir. yani, kullanıcıların mekan seçiminde konfor şartlarının sağlanması önemli bir tercih nedeni olabilmektedir.
- Mekanların **hafta içi - hafta sonu kullanım yoğunluğu** değişmektedir. Plaza atriumlar ve alışveriş merkezleri hafta sonları, mevsim özelliklerine de bağlı olarak daha yoğun olarak kullanılmaktadır. Meydan, eğer rekreatif düzenli eylemlere sahipse, hafta sonu kullanım yoğunluğu artmakta ve tüm güne yayılmaktadır.

- Her üç mekan tipinde de, gün içinde, kullanıcıların yoğunlaştıkları merkezler değişmektedir. Farklı saatlerde farklı aktiviteler ağırlık kazanmaktadır.
- Meydanların istenmeyen kullanıcıları olan, evsizler, sokak çocukları vb.ne plaza atrium ve büyük alışveriş merkezlerinde rastlanmamaktadır. Dolayısıyla bu mekanların daha kontrollü mekanlar oldukları ancak kamusalılık derecelerinin daha düşük olduğu söylenebilir.

Yeşil Dokunun Kullanım Özellikleri Açısından Değerlendirme

- Meydanlarda, yeşil dokunun kullanımı farklı şekillerde gerçekleşmektedir. **Zeminde yer alan bitki dokusu, çeşitli ağaçlar, saksılar, değişik şekillerde çiçeklikler** meydanlarda kullanılan başlıca yeşil doku öğeleridir.
- **Plaza atriumlarda** kullanılan yeşil doku öğeleri ise; çeşitli ağaçlar, saksılar, değişik form ve boyutlarda çiçeklikler, çeşitli tırmanıcı, sarıcı bitkilerdir.
- **Alışveriş merkezlerinde** yer alan yeşil dokuya ait öğeler, farklı ağaçlar, çiçeklikler vb.dir.
- Yeşil doku, farklı şekillerde olmak üzere tüm mekanlarda kullanılmıştır.
- Meydanlarda kullanılan bitkilerin tamamı **doğal** iken, alışveriş merkezleri ve plaza atriumlarda **yapay elemanların** da kullanıldığı gözlenmektedir.
- Meydanlarda kullanılan bitkiler, **bulundukları iklimde** yetişen bitkilerken, alışveriş merkezleri ve plaza atriumlarda kullanılan doğal bitkilerin **farklı iklimsel bölgelere** (örneğin tropik bölgelere) ait olabildikleri gözlenmektedir.
- Her üç mekan türünde de yeşil dokunun bazı bölgelerde yoğunlaştığı gözlenmektedir.

Donatı Elemanlarının Kullanım Özellikleri Açısından Değerlendirme

- **Meydanlarda** kullanılan donatı elemanları, **oturma birimleri, plastik öğeler, aydınlatma elemanları, kiosklar, gölgeleme elemanları ve su öğeleridir.** **Oturma birimleri** meydanlarda **sabit ve serbest** olarak kullanılmakta, **gruplaşmaya** olanak tanıyan serbest oturma birimler kullanıcılar tarafından tercih edilmektedir. **Plastik öğeler** genel olarak, **obeliskler, heykeller** ve toplum için anlam ifade eden **anıt vb.dir.** Genellikle sokakta, kent dokusunda kullanılan **aydınlatma elemanları** meydanlarda da kullanılmış ancak bir örnekte özel olarak tasarlanmış simgesel nitelikli aydınlatma elemanları tercih edilmiştir. **Gölgeleme elemanları, sabit ve hareketli** olmak üzere iki farklı şekilde kullanılmıştır. Meydanlarda yer alan **su öğeleri** ise, **durgun ve hareketli** olmak üzere iki tipte kullanılmış, hareketli formlardan **fiskiye ve şelale** genellikle tercih edilmiştir.
- **Plaza atriumlarda;** **oturma elemanları, plastik öğeler, aydınlatma elemanları, kiosklar ve su öğeleri** kullanılmaktadır. Kullanılan **oturma elemanları** genellikle **sabit**, yemek bölümlerinde **serbesttir.** **Aydınlatma elemanları** her tasarımın kendine özgüdür. Genellikle hareketli **su öğeleri, şelale ve fiskiye** şekliyle kullanılmıştır.
- **Alışveriş merkezlerinde** kullanılan donatı elemanları fonksiyonel olarak **plaza atriumlara** benzemekle birlikte, niceliklerinde farklılıklar bulunmaktadır.
- Toplum için anlam ifade eden, bir zafer, ünlü bir kişi vb. anısına tasarlanan plastik öğeler, kamusallık değeri, diğer mekan türlerine göre daha yüksek olan, meydanlarda yer almaktadır.
- Meydanlar, plaza atriumlar ve büyük alışveriş merkezlerinin hepsinde, oturma, seyretme, aydınlatma gibi benzer amaca hizmet eden donatı elemanlarına rastlanmaktadır.

Strüktürel Özellikleri Açısından Değerlendirme

Açık ve kapalı kamusal mekanları birbirinden ayıran başlıca özellik, kapalı kamusal mekanların bir kabuğa, üst örtüye sahip olmasıdır. Bu nedenle, açık kamusal mekan olan meydanlar, strüktürleri açısından incelenmemiştir.

- Kapalı kamusal mekanlarda geniş açıklıklara gereksinim duyulduğu için taşıyıcı sistem malzemesi çeliktir.
- **Örtücü malzeme**, genellikle toplanma, dinlenme, sirkülasyon ve sergi mekanlarında şeffaftır.
- Büyük alışveriş merkezlerinde, strüktürel öğeler, asıl alışveriş mekanları olan, büyük marketler vb. yerine, daha çok atrium ve yemek alanları gibi toplanma mekanlarında vurgulanmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abalı, A.Z. (1990). Küçük Ölçekli Perakende Alışverişin Kent Merkezine Katkısı. Yapı, 109, 52-56.
- Acar, S. & Kumral, B. (Ed) (1994). Yapı'dan Seçmeler, İş-Alışveriş Merkezleri. İstanbul: YEM Yayınevi.
- Akyürek, Y. (1999). Mimarlar Cam Seçimi ve Tasarımında Daha Etkili Olabilmeli. Ege Mimarlık, 29, 22-24.
- Akyürek, Y. & Pekışık, G. (2001). Gelişim Mimarlık ve Cam. Ege Mimarlık, 37, 19-21.
- Altınkaynak, E. (1961). Bir Turizm Şaheseri Görülen İtalya. İstanbul: Ercan Matbaası .
- Arseven, C.H. (1937). Şehircilik. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Aru, K.A (1965). Yayalar Taşıtlar- Şehir Dokusunda Yeni Ulaştırma Düzenleri. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Aslanoğlu, G. (1970). Tarihte Peyzaj Anlayışı- Mimarlık/Şehircilik ve Türkiye'nin Sorunları. İstanbul: Mimarlık Dergisi Yayınları No:1.
- Aslanoğlu, İ. N. (1989). Palmanova: Yaşayan Bir İdeal Rönesans Kenti. Yapı, 94, 41-47.
- Aslanoğlu, R. (1998). Kent, Kimlik ve Küreselleşme. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Atalay, T. (2002). Geniş Açıklıklı Mekanların Üstünü Örtün Taşıyıcı Sistem İncelemesi- Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Ayhan, S. (1987). Alışveriş Merkezleri, Çok Amaçlı Ticaret, Çarşı Yapılarının Gelişimi ve Tasarım İlkeleri. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Baut-Bovy, M.& Lawson, F. (1998). Tourism and Recreation Handbook of Planning and Design. London: Architectural Press.

Bayhan, İ.H. (1969). Şehir Planlaması. İstanbul: İskender Matbaası.

Bayraktar, A. (1975). Ege Kıyılarında Bazı Tatil Köylerinde Peyzaj ve Rekreasyon Planlamasının Etüdü ile Turizm Gelişmesinde Bu Bakımdan Önemli Esasların Tespiti- Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası.

Bayraktar, M. (1995). Çalışan Kadının Tüketici Olarak Değişen Profili, Kadının Çalışma Durumu ve Tüketim Davranışları, Standard, 403, 88-97.

Bednar, M. J. (1986). The New Atrium. New York: McGraw-Hill Inc.

Bednar, M. J. (1989). Interior Pedestrian Places. New York: Whitney Library.

Benjamin, W. (1995). Pasajlar. (A. Cemal, çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bilgin, Ç. (2001). Çelik Teknoloji Tasarım. Ege Mimarlık, 37, 29-31.

Bilgin, İ. (2001). Modern bir Yerleş(tir)me Projesi Olarak Toplu Konut. Domus, 11, 51-58.

Blaser, W. (Ed) (1991). Helmut Jahn Airports. Berlin: BircHauser Verlag.

Bozdoğan, E., (2002). Kullanıcı Gereksinimlerinde Yaşanan Değişimin Alışveriş Merkezi Tasarımına Etkileri- Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Breiness, S.& Dean, W. J. (1974). The Pedestrian Revolution, Streets Without Cars. New York: Vintage Books.

Castellano, A. (1999). Sannomiya Center Street, Kobe. L'arca, 141, 4-12.

Cerver, F. A. (Ed.) (1992). Transport Stations. Barcelona: Atrium.

Çıkrıkçı, İ. (1999). Alışveriş Merkezlerinde İç Mekan Tasarım ve Oluşumu Açısından Atriumlar- Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çubuk, M, Yüksel, G. & Karabey, H. (1978). Yapılanmamış Kentsel-Kamusal Dış Mekanlar. Yapı, 30, 25-54.

Değişen Kentler-Değişen İzmir- Forum, Ege Mimarlık, 42, 5-26.

Derman B. (2002). Kentin Yeniden Yapılanması: Berlin Potsdam Meydanı. Mimarlık, 308, 8-12.

Dosya (1996), Forum, 10, 18-19.

Dökmeci, V. (1995). Tüketicinin Değişmesi ve Mega Çarşılar. Yapı, 158, 66-70.

Durning, A. (1998). Tüketim Toplumu ve Dünyanın Geleceği. (S. Çağlayan çev.) Ankara: Tübitak-Tema Vakfı Yayınları.

Duygulu, İ. (2002). Satınalmanın Mimarlığı veya Niye Vaktimizi Başka Yerde Değerlendirmiyoruz? Ege Mimarlık, 42, 36-39.

Dülgeroğlu Y.Y. (1995). Dükkan dan Merkeze Alışveriş Mekanları. Yapı, 158, 58-65.

Dündar, Ş. G. & Çilingir, T. (2002). Planlama Sürecine Bir Müdahale: “Kamusal” Tüketim Mekanları. Ege Mimarlık, 40, 37-40.

Edwards, B. (1999). The Eden Project. Architectural Design, 69:11-12, 46-47.

Ekincioğlu, M.(Ed.) (2000). Santiago Calatrava. İstanbul: Boyut Yayıncılık.

Ergun, N. (1995). İstanbul Metropoliten Yerleşme Alanında İşlevsel İlişkiler ve Yeni Alışveriş Merkezleri. Yapı, 158, 55-57.

Erktin, A.H (1999). Ekonomik Liberalizmin Mimarlığa Yansıması Potsdamer Platz ve Diğerleri. Yapı, 207, 62-68.

Erpi, F. (1999). Mimari Üzerine Söyleşiler. Ankara: Mimarlar Derneği 1927 Yayını Kurtuluş Matbaası.

Ersoy U. (2001). Cam Mimari: Malzeme ve Kütle. Ege Mimarlık, 37, 15-18.

Ersoy Z.& Süer, D. (2002). ‘İç’teki ‘Dış’ Yapı, 248, 62-68.

Erzen, N. J. (1996). Mimar Sinan Estetik Bir Analiz. Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.

Eyüce, Ö. (2000). Meydanlar. Ege Mimarlık, 34, 11.

Eyüce, Ö. (2001). Teknoloji ve Mimarlık İlişkisinde Çelik ve Cam Mimarlığı Üzerine. Ege Mimarlık, 37, 6- 7.

- Featherstone, M. (1996). Postmodernizm ve Tüketim Kültürü. (M. Küçük çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gençel, Z. (2000). Geleneksel Türk Kentinde Meydan Kavramı, Ege Mimarlık, 34, 22-25.
- Guedes, P. (Ed.) (1979). Commercial and Administrative, The Macmillan Encyclopedia of Architecture&Technological Change. London: The Macmillan Press Ltd.
- Gültekin, E. (2000). Osmanlı'dan Günümüze Bir Meydan: Ok Meydanı, Ege Mimarlık, 34, 26-27.
- Günay, R. (1998). Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri, İstanbul: YEM Yayınevi.
- Gündüz, O. (1991). Kent Mekanlarının Yaşatılması. İstanbul: Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu 1991.
- Güner, G. (1999). The Supportive Role Of Recreation In Public Spaces With Changing Colors, Forms And Sizes,-For The Degree Of Master Of Fine Arts. Ankara: Bilkent University.
- Gür, Ş.Ö. (1996). Mekan Örgütlenmesi. Trabzon: Gür Yayıncılık.
- Gür, Ş. Ö. & Geçkin Ş. (1996). Konutta Mekan Standartları. Yapı, 173, 75-82.
- Gürsu, M. F. (1979). İzmir Birinci Kordon'da Yayaya Dönük Kullanım Olanaklarının Artırılması-Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi.
- Güzel, N. O. & Sönmez, A. (2001). Alışveriş Merkezlerinin Yapısal Değişimi. Ege Mimarlık, 40, 41-45.

Hablemitoglu, Ş. (1996). Süpermarketlerde Alışveriş. Standard, 417, 62-65.

Hall, S. (1995). Yeni Zamanların Anlamı, In Ed, Hall & Jacques (ed.) Yeni Zamanlar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hasol, D. (1994). Louvre ve Piramit Üzerine, In Yapı'dan Seçmeler- Kültür Yapıları. İstanbul: YEM Yayınevi.

Hasol, D.(1995). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. (6th Ed.) İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Hasol, D. (1996). Mimarlık, Sergiler ve İletişim. Yapı, 174, 88-96.

Herkes İçin "Cennet" (2001). Domus, 10, 102-111.

<http://ateliercfd.org>

<http://chicagouncommon.com>

<http://geoimages.berkeley.edu/GeoImages/Miller/desert.html>

<http://gmp-architekten.de>

<http://hoary.org>

<http://home.online.no>

<http://horse.online.fr>

<http://kent.fisek.com.tr>

<http://koti.nettilinja.fi>

<http://passagescouverts.free.fr>

<http://perso.club-internet.fr>

<http://photoweb.lodestone.org/photo/1629/en>

<http://scrapers0.tripod.com>

<http://user.chollian.net>

<http://users.win.be>

<http://yma2.hp.infoseek.co.jp>

<http://12kai.virtualave.net>

<http://wings.buffalo.edu>

<http://www.abcroma.com>

<http://www.alsoparchitecture.com>

http://www.anniebees.com/Egypt/Aswan_3.htm

<http://www.bceplace.com>

<http://www.biltek.tubitak.gov.tr>

<http://www.bitstop.ca>

<http://www.callison.com>

<http://www.cesar-pelli.com>

<http://www.ci.sf.ca.us/>

<http://www.cisc-icca.ca>

http://www.cityu.edu.hk/CIVCAL/book/misc_sl.html

<http://www.davesag.com>

<http://www.dlp-guide.com>

<http://www.ece.de/en/shopping/center/pob/pob2.htm>

<http://www.euricur.nl>

http://www.fbertram.de/whv_bilder.htm

http://www.fes.uwaterloo.ca/architecture/faculty_projects/terri/bce_cons.htm

<http://www.galinsky.com/buildings/bce/>

http://www.geocities.com/exploring_citr

<http://www.geocities.com/sandiegophotogallery/sandiegoprobswip.html>

[http:// www.glasgowguide.co.uk/images_merchant_shops.html](http://www.glasgowguide.co.uk/images_merchant_shops.html)

<http://www.greatbuildings.com>

<http://www.hcs.ohio-state.edu>

<http://www.helsinki.fi>

<http://www.hld.com>

<http://www.inetours.com>

<http://www.insecula.com>

<http://www.izmir-bld.gov.tr>

<http://www.jerde.com>

<http://www.jtr.ne.jp/en/ryo/main.html>

http://www.kajimadesign.com/kajima_design/project

<http://www.mallofamerica.com>

<http://www.mapmatrix.com>

<http://www.mdfotheringham.com>

<http://www.metropla.net>

<http://www.newyork.com>

<http://www.ntvmsnbc.com>

<http://www.nyctourist.com>

<http://www.paris-touristoffice.com>

<http://www.peyzaj.org>

<http://www.phototour.minneapolis.mn.us>

<http://www.planetware.com>

<http://www.rbgkew.org.uk>

<http://www.realitaly.com/bologna/snapshot.html>

<http://www.res99.com>

<http://www.romanholidays.com>

<http://www.romeartlover.it>

<http://www.scotthessphoto.com>

<http://www.sfgate.com>

<http://www.sfttravel.com>

<http://www.shopatgalleria.com>

<http://www.sk-club.co.jp>

<http://www.skyscrapers.com>

<http://www.spokanehomebuyers.com>

<http://www.spur.org>

<http://www.stoffelholding.de>

<http://www.studiokoning.nl>

<http://www.tb-yayin.gov.tr/tarimkoy/sayi129/m04.htm>

<http://www.thecityreview.com>

<http://www.theinsider.com>

<http://www.theo.tu-cottbus.de>

<http://www.toronto.com>

<http://www.translucency.com>

<http://www.turizmdebusabah.com>

<http://www.union-square.us>

<http://www.unionsquareshop.com>

<http://www.vtt.fi>

<http://www.westedmontonmall.com>

http://www.yargitay.gov.tr/bilgi/kanun_liste/PC12918.HM5.text.html

<http://www.01.246.ne.jp>

Kayser, S. (1991). Turistik Yörelerde Kıyı Planlaması (Karaburun-Mordoğan Kıyı Turizmi Örneği)- Lisans Bitirme Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık-Mühendislik Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.

Kemaloğlu, A. (1990). Atriumlarda Peyzaj Mimarlığı Açısından Tasarım ve Uygulama İlkelerinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma- Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Koç, H.& Sönmez, E. İ. (1999). Yaya Mekanlarının Değişen Anlamı. İstanbul: 23.Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, 3. Bin Yılda Şehirler/Küreselleşme-Mekan-Planlama.

Koçhan, A. (2002). Sürdürülebilir Gelecek İçin Ekolojik Tasarım, Yapı, 249, 45-53.

Korkmaz, K. (2001). Kinetik Bir Mimarlığa Doğru, Ege Mimarlık, 37, 8-11.

Köksal, Ö. (1996). Balkanlardaki Türk Esintileri Fotoğraflarla Filibe, Yapı, 180, 131-136.

Köse, S. (1997). Changing Consumption Trends and Design of New Shopping Centers- Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kuban, D. (2000). Küreselleşme ve Mimarlık. Arredamento Mimarlık, 100+29, 78-80.

Kubat, A. S. (1996). Battery Park Şehri: New York'ta Bir "Şehir İçinde Şehir", Yapı, 171, 74-83.

Laurie, M.(1978). An Introduction to Landscape Architecture. London: Pitman Publishing Limited.

- Lefebvre, H. (1998). Modern Dünyada Gündelik Hayat (I. Gürbüz çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Lyall, S. (1997). Designing the New Landscape. Singapore: Thames and Hudson Ltd.
- Marcus C. C., Francis C. & Russel, R. (1997). Urban Plazas, In C.C. Marcus & C. Francis ed.) People Places. (2nd Ed.) Toronto: John Wiley & Sons, Inc.
- Marulyalı, Y. (2001). Çelik ve Mimarlık. Ege Mimarlık, 37, 22-25.
- Mignot, C. (1994). Architecture of the 19th Century. Italy: Benedikt Taschen Verlag GmbH.
- Moughtin, C. (1999). Urban Design, Street and Square. (2nd Ed) Great Britain: Architectural Press.
- Moughtin.C., Oc, T.& Tiesdell, S. (1999). Urban Design, Ornament and Decoration. (2nd Ed.) Oxford: Reed Educational and Professional Publishing Ltd.& Architectural Press.
- Morley, D. & Robins, K. (1997). Kimlik Mekanları. (E. Zeybekoğlu çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mort, F. (1995). Tüketim Politikası. In Ed, Hall & Jacques (ed.) Yeni Zamanlar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Murray, R. (1995). Fordizm ve Post-Fordizm. In Ed, Hall & Jacques (ed.) Yeni Zamanlar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Muyan, C. (2002). Sera Yapıları: Hapsedilmiş Doğa, Ege Mimarlık, 44, 26-29.

Norberg-Schulz, C. (1971). Existence, Space & Architecture. London: Studio Vista Limited.

Odabaşı, Y. (1999). Tüketim Kültürü, Yetinen Toplumun Tüketen Topluma Dönüşümü. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Okutan, M. (1998). Atriumlar: İyi Mi, Kötü Mü? Arredamento Mimarlık, 100+7, 131-137.

Orbay, Y.A. (2001). 21. y.y. Teknoloji Çelik. Ege Mimarlık, 37, 26-28.

Önbilgin T. & Uzun, İ. (2002). Alışveriş Merkezleri ve Atriumlar. Ege Mimarlık, 40, 23-26.

Öncen, İ. (2002). Teknolojik ve Toplumsal Değişimlerin Müzecilik Anlayışı ve Günümüz Müzelerinin Mekansal Organizasyonu Üzerindeki Etkileri- Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Özaydın et.al. (1991). Kamu Mekanları Tasarımının Tamamlayıcısı Olarak Bildirişim Öğeleri. Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu 1991, İstanbul.

Özeke , E. (1996). Halep Üzerine İzlenimler. Yapı, 171, 84-87.

Özgen, Ö. (1997). Tüketicilerin Kredi Kartı Kullanma Alışkanlıkları. Standard, 421, 78-85.

Paganelli, C. (1999). Nordseepassage, Wilhelmshaven, L'arca, 136, 12-18.

Paganelli, C. (2001). Central Station in Rotterdam, L'arca, 162, 4-11.

Pevsner, N. (1976). A History of Building Types. London: Thames and Hudson Ltd.

- Polano, S. (1996). Santiago Calatrava, Opera Completa. Milano: Milano Elemond Editori Associati.
- Powell K. (1994). New Directions in Railway Architecture. AD, 109, 16-21.
- Reman, O. (1996). Yapı Kabuğu Camlar ve Fiziksel Özellikleri. Yapı, 178, 116-120.
- Ritzer, G. (1998). Toplumun McDonaldlaştırılması, (Ş. S. Kaya çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rubenstein, H.M. (1992). Pedestrian Malls, Streetscapes and Urban Spaces. New York: John Wiley & Sons Inc.
- Russell, J. (1988). There and not There. Architectural Record, 5, 142-149
- Saalman, H. (1968). Medieval Cities, Netherlands. New York: George Braziller Inc.
- Sağlar, R. V. (1998). Kamusal Mekanlar ve Tasarım İlkeleri-Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Saxon, R. (1986). Atrium Buildings. (2nd Ed.) Hampshire: BAS Printers Ltd.
- Saxon, R. (1994). The Atrium Comes of Age. Hong Kong: Longman Harlow.
- Sayar, Y. & Süer, D. (2001). Değişen Tüketim Örüntüleri Alışverişin Büyülü Mekanları. Arredamento Mimarlık, 100+49, 105-109.
- Sennet, R. (1999). Gözün Vicdanı, Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam. (S. Sertabiboğlu çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Simonds, J.O. (1997). Landscape Architecture. (3rd Ed.), New York: Mc-Graw Hill Companies.

Sönmez, İ.Ö. (2002). Yapısal Dönüşümler Sürecinde Yerel ve Yerel Üstü İlişkilerin Mekansal Yansımaları-Tüketim Mekanları. Ege Mimarlık, 40, 32-36.

Specter, D.K. (1974). Urban Spaces. Greenwich: New York Society Ltd.

Spiegel, E. (1988). 19. ve 20. yy. Sonlarındaki Şehir Büyümleri “Benzerlikler ve Farklılıklar Açısından Bir Bakış” (Ö. Gülsen çev.) Yapı, 81, 29-34.

St. James, E. (1999). Hayatınızı Basitleştirin, Yeni Bir Yaşam Biçimi Oluşturmanın 100 Yolu. (E. Yıldırım Çev.) İstanbul: Oğlak Yayınları.

Stuttgart Havalimanı Yolcu Terminali (1999). Yapı, 210, 70-79.

Süer, D. (2001). Mimarlık-Taşıyıcı Sistem-Çelik ve Cam Üzerine, Ege Mimarlık, 37, 5.

Süer, D. & Sayar, Y. (2002a). Değişen Tüketim Alışkanlıkları ve Mekanları: Alışveriş Merkezleri, Ege Mimarlık, 40, 7.

Süer, D. & Sayar, Y. (2002b). Küresel Sermayenin Yeni Tüketim Mekanları Lüks Konut Siteleri, Mimarlık ve Tüketim. İstanbul: Boyut Kitapları.

Şavklı, S. (2002). Turizm Yapılarında Giriş Mekanları- Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Şengül, T. (2000). Siyaset ve Mekansal Ölçek Sorunu: Yerelci Stratejilerin Bir Eleştirisi. In A.Tonak (ed) Küreselleşme, Emperyalizm, Yerelcilik, İşçi Sınıfı Ankara: İmge Kitabevi.

Şengül, H. T. (2002). Tüketim Toplumu, Tüketim Kültürü ve Tüketim Merkezleri. Ege Mimarlık, 40, 8-9.

Togay, N. (Ed) (2002). Tüketim Mekanları: Mimarlığın Arka Bahçesi, Mimarlık ve Tüketim. İstanbul: Boyut Kitapları.

Tokyay, V. (2002). Tarihi Kentlerde Kentsel Mekan Verona- Müze Şehir, Ege Mimarlık, 44, 37-41.

Toy, M. (Ed.) (1994). Berlin U5 Bahnhof Line, AD, 109,84-85.

Tönük, S.& Barkul, Ö. (1999). Piazza, Plaza, Square, Platz, Praça, Meidan, Meydan. Ege Mimarlık, 30, 34-38.

Tönük, S.& Barkul, Ö. (2000). Meydan Tasarımında Yeni Senaryolar. Ege Mimarlık, 34, 32-35.

Tümer,G. (1979). İnsan-Mekan İlişkileri ve Kafka. Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Teksir.

Tümer, G. (yıl yok), Mimari Mekanın Sistem Kuramı, İletişim Kuramı, İşaretbilim, Dilbilim ve Anlambilim Açısından İrdelenmesi Üzerine Bir Deneme- Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi.

Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük (1992). İstanbul: Milliyet Yayınları.

Türkçü, Ç. (1997). Çekmeye Çalışan Taşıyıcı Sistemler. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

Türkmen, S. (1992). İnciraltı-Dalyan Turizm ve Rekreasyon Alanı Düzenleme Çalışması- Lisans Bitirme Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik- Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.

- Türkmen, S. (1992). Karşıyaka Kıyı Şeridi Düzenleme Çalışması- Lisans Bitirme Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.
- Türkoğlu, H.D. (1998). Açık Mekanların Kapalı Mekanlara Dönüşümü Şehir Merkezlerinde Alışveriş Alanları. Yapı, 195, 57-63.
- Türkseven, İ. (1998). Üçüncü Bine Doğru Mimarlıkta Cam. Yapı, 200, 180-182.
- Türkseven, İ. (1999). Mimarlıkta Camın Tarihsel Gelişim Süreci. Ege Mimarlık, 29, 18-21.
- Uluoğlu, B. (2003). Kitleli ve Gündelik, Tekil ve Özele Karşı. Arredamento Mimarlık, 100+59, 77-81.
- Urry, J. (1995). Örgütlü Kapitalizmin Sonu. In Ed, Hall & Jacques (ed.) Yeni Zamanlar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Urry, J. (1999). Mekanları Tüketmek (R. G. Ögdül çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Uzun, İ. (2001). Mimarlıkta Ortak Mekan Kavramı Kapsamında Atriumlar Üzerine Bir Araştırma- Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ülker, N.E. (1999). Alışveriş Mekanlarının Değişen Anlamı ve Yer Seçimi Kriterleri Üzerine Bir Çalışma / İzmir Örneği- Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Vitruvius (1993). Mimarlık Üzerine On Kitap. (S.Güven çev) Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.

Vural, T. (2003). Değişen Üretim-Tüketim İlişkileri ve Alışveriş Merkezleri: Eleştirel Bir Bakış. Arredamento Mimarlık, 100+59, 82-87.

Yenice, Ş. (1998). “Kamusal Olma” İçeriğinin Kamusal Mekanın Anlamsal ve Kullanımsal Boyutuna Yansıması Üzerine Bir Analiz Çalışması- Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Yıldırım, S. (2000). “Tasarlanmış Derinliksizlik” Karşıtı “Tasarlanmış Derinlik” ve Nouvel Mimarlığı. Arredamento Mimarlık, 100+29, 81-86.

Yılmaz, E. (2001a). Mimarlık-Teknoloji İlişkisi Üzerine. Ege Mimarlık, 37, 12-14.

Yılmaz, E. (2001b). Tüketim Peyzajları / Alışveriş Merkezleri. Ege Mimarlık, 40, 20-22.

Yırtıcı, H. (2002). Tüketime Mekansal Örgütlenmesinin İdeolojisi, Mimarlık ve Tüketim. İstanbul: Boyut Kitapları.

Yırtıcı, H. (2003). Mekanın Altyapısal Dönüşümünün Ekonomi Politikası, Arredamento Mimarlık, 100+59, 73-76.

Zengel, R. (2001). Tarih İçinde Değişen Tüketim Mekanları, Ege Mimarlık, 40, 10-13.